

IRODALOM ÉS VILÁGBÉKE

Irta: BARTA LAJOS

Kisértetiesek a napok, kétélűek az órák, finom és nemes szavak úgy röpködnek bennük, mint tévedt, perzselt szárnyú madarak a tűzben.

Szeptember 3-6.-a! Most november van! Letűntek már a brüsszeli nagy történések, mint vitorlák a tenger láthatárán. De el kell mondani még néhány fontos dolgot, mert hozzátartoznak a történelemhez, mint tények.

És ha a sötétségben és a terjedő vérszagban idegenül hangzanak is a szavak: béke, humanizmus, a napok mechanikája, melyben élünk, tüneményes. A nagy átváltások kora ez: vámviszályok háborúba ugranak át, sztrájkok forradalomba, sajtóviták polgárháborúba. Idegenül hangzó szavak az új kondottierik züllött korszakában? Holnap-holnapután az emberi világ intellektuális menetrendje lehet belőlük.

Brüsszel, 1936! A kongresszusra, ahová elhívták az agrárokat, akik a pozitív földhöz, a szakszervezeteket, melyek a pozitív ipargépekhez és tömeghez, a gazdasági és pénzembereket, akik a pozitív áruhoz és pénzhez szokták nyulni, lehetetlen volt az alkotó humanista intellektüeleket, akik a szellem és az eszmék immanens anyagával dolgoznak, el nem hívni. Ebben is világméret és világlélekzet volt, mint az egészben.

A horda-lelkiségbe, horda-erkölcsbe minduntalan visszahulló emberiség a maga létének legmagasabb szellemi formáját, a tudományt, irodalmat, művészeteket hívta segítségül a maga társadalmi rendje ellen, mely a hordaságba való visszahullást nemcsak nem, akadályozza, de maga idézi föl.

Illett ez a huszadik századhoz és a technikai civilizáció magas fokán az új barbárság faláról visszaverődő, hanyatló és túlélt kulturformához: az egyéni prófétaságot, a magányos messianizmust, melyet a primitív korok láttak, időszerűen az irodalom, a tudomány és a művészetek szervezett intellektuális, ethikus akciójává rangosítani föl! Miért a pusztákba menni istent vizionálni? A belek ürességének, a megkínzott testnek befolyását a víziókra, talán pótolni lehet a technikával, melynek ezredévei a legújabb nagy próféta, Jézus Krisztus óta is már kettőt számítanak? Az írók és tudósok gyorsvonattal Brüsszelbe utaznak és nem a magányosság halucinációiból, de az egymáson megcsillogtatott gondolatokból óvatos éberléletben merítenek messianizmust, melyet aztán jól megfogalmazott kívánságok mondataiba foglalnak, mialatt a szomszéd teremben kopott emberek bank, pénz, vám, tarifa, nyersanyag és világforgalmi kérdésekről tárgyalnak.

Az irodalom és embereinek szerepe ezen a kongresszuson nem volt szenzációs, de becsületes volt. Az emberek bátrak voltak abban, amit mondtak. Pedig hatalmasságokkal álltak szemben, mint: állam, sajtótrösztök, filmtőke, nyomtatott papírt terjesztő konszernek.

Nem, az irodalom emberei, ezek a különben vizionárius lények, nem estek abba a hibába, hogy megfélemedkezzenek az emberiség adott politikai és társadalmi mechanizmusáról. Nem, ezek az emberek nagyon reálishan viselkedtek. Nagyon is jól tudták, hogy az emberiség nem döntheti meg egy ezután eljövendő társadalmi mechanikával azt a társadalmi me-

chanikát, melyet azért kell előbb megdönteni, hogy a jövőbeli megteremthető legyen.

A reálpolitikusok, akik világkongresszuson a történések kiformalódásán dolgoztak, beérték annyival, hogy a már megszervezett 100-200 millió tul és felül még további 200 millió embert a politikák fegyveres lebonyolítása ellen megszerveznek és fölvonultatnak idővel. A reálpolitikának a parlamentekre, a termelésekre, a vámpolitikákra, a világforgalomra, a nyersanyagokra, a békeszerződésekre, a Népszövetségre gondoltak! Azt is tudták, hogy az agrároktól és a szakszervezetektől mit akarnak: a föld és az ipar hatalmas reálításainak beállítását a háborúellenes erők megteremtendő világszervezetébe. Bizonytalanabb volt az, amit az irodalomtól akartak. De azonfelül is, amit akartak, nem volt-e adva a szellem szuverénításában az, hogy az irodalom emberei maguk adjanak találkozásuknak tartalmat? Akár így, akár úgy, akik ott az időbe nyultak: mindenütt korrupcióra, gennyre és szennyre találtak és mialatt a jövőbe néztek, a társadalom beteg testében vájkáltak.

Ülünk egy nagy boxban, melynek szürke vászonfalai léckeretekre vannak szögelve, hogy széttagolják az óriási üres csarnokot, melyben máskor ipartárgyak szoktak kiállítva lenni. Több, mint százan vagyunk, miután a tudósok, a színházemberek, a képzőművészek külön bizottságokba mentek dolgozni. Talán kevesebben vagyunk alkotó írók, de sokan a kulturpublicisták. A kulturpublicista Nyugaton nagyra tartott, bíráló és alkotó kulturpotenciát jelent. A cselekvő kulturpolitika, a kulturtörténelmi építés fáradhatatlan élharcosai ezek, korszerűségükben bennevillódnak a korerők egész kavargása, melyből iránytmutató cselekvéssel választanak ki járható utakat és jelölnek ki végrehajtandó tetteket.

Azonnal feltűnik: a nagy franciák nem jöttek el. Sem az Europe, sem a Vendredi, sem Poulaille és köre nincs itt. Nem látni Malrauxt, Gidet, Jean Richard Blochot. Pedig Bloch ezt írja az Europe-ban: „A béke az ember objektív létfeltétele... Minden óra, melyet a béke számára nyerhetünk, abszolút nyereség!”

Miért nem jöttek el a francia baloldal nagy írói nevei? Nem éppen a francia irodalom, legjobbjai csinálták-e végig az utolsó években a nagy elfordulást a bukott polgári humanizmustól a szocialista humanizmushoz és ezért a Szovjetunióhoz? Ha itt van Svernik, az orosz szakszervezetek vezetője, ez azt mutatja, hogy a kongresszusnak meg van a maga szocialista értelme is! És ha az irodalom bizottságában éppen Alexej Tolsztoj elnököl, ez annak az igazolása, hogy az irodalomnak van mit keresnie itt! És ha a világ ifjúságának genfi kongresszusán időző Romain Rolland szolidaritási táviratban köszönti és méltatja a humanizmus nagy találkozását, ez megnyugtathat mindenkit, akinek a dolog komolysága iránt kételye volna.

Miért nem jöttek el a legjobb francia nevek, világító szellemei annak az országnak, melyben az ujkori gondolat és erőforma: a Népfrent fejté ki politikáját? A fény megint Párizsból jön! Amikor Franciaországból 650 ember találta meg az utat a közeli Brüsszelbe, tiz nagy francia irodalmi név nem találta meg? Hogy történt meg az, hogy amikor a francia irodalomban ismét lángol az enciklopedisták lelke, a francia baloldal írói távolmaradtak? Nem éppen annak a szocialista humanizmusnak hordozói-e ők, mely a francia szellemi radikalizmus, embereit a **Semmibe** bukó utról az új konstruktivitásba visszamentette? Miért nem jött el Malraux, aki az irodalmi bizottság elnöklését vállalta? És hol maradtak a többiek? Azok, akik az írástudók árulásáról: szóló tanitást kiformalták és nemzetközi értékű ércpénzként forgalomba hozták?

És milyen ürességek a térképen is! Kitörölt országok sikoltó fehér foltjai! Országok, melyek önmagukat törölték ki: Olaszország, Németország, Magyarország, — senki!

Voltak ott fehérek, sárgák, barnák, európaiak, ázsiaiak, amerikaiak. Teremtve vannak, mint a növények különböző színekben és formákban. Ott voltak, létezésük mai dimenziója felé törtek, ami nem más, mint a természetes állapot: a béke. A szellem és a szellemi alkotás föltételei közül intéztek támadást a szellemi intézményességek ellen, (sajtó, rádió, film, színház, művészi nevelés, könyvkiadás), melyek elborítják az élet kulturfeületét, mialatt betonfundamentumaiba belefalazzák az egész emberiséget és lelkét.

Indusok, kínaiak jöttek át Svájcából, Párizsból, Londonból. Kanadaiak jöttek át az Óceánon, hogy elmondjanak néhány szót, leszögezzenek egy álláspontot.

Emberek, akik programatikusan, elvi vonalakon élnek, akár a szocializmus, akár a liberalizmus vonalán, állandóan harcban állnak az élet formájával, ahogyan az ma jogi, gazdasági alakba van szervezve. Ott gyorsan kipakolták észrevevéseiknek az évek folyamán telerakott táskáját. Primer szenvedéllyel teszik, mintha még nem koptatták volna el magukat a világrend konokságai ellen való mindennapi rohamban. Még, aki a filozófiáig jutott is el, ahol a megrohmozott kulturvilág végső törvényei jelennek meg leszűrt tisztaságban, kilép a filozófiából és a mindennapi gyakorlat ellen intéz ostromot. Mert mi ez a kulturvilág? Homlokzata egy társadalmi szerkezetnek, mely a kivilágított homlokzat mögött üzi sötét aberrációit.

Nagy emberek aligha voltak köztük, de jóra való emberek, a megbotrányozásnak és a hitnek a szenvedélye van bennük. Az amerikaiak: egy két nőben egész külön hivatásformát mutattak be: — a kulturprédikátort. Lapot tart fönn, vándorol és előad. Nem a mongol steppén vándorol és csontvázváza aszottan tanít buddhizmust 40-50 kilométer távolságra legetűző pásztoroknak, de gyorsvonatok sineire felfűzött városokban a nagy előadótermek dobogóiról adja elő azt, amit éppen tud.

Mire valók az irodalmi, képzőművészeti, színházi, rádió, film, és sajtóbizottságok jelentései és határozatai? Finom suttogás a felvonuló általános összeomlás árnyékában? Vagy program a holnap számára? Egyelőre az egész a *Rassemblement Universelle pour la Paix* (R. U. P.) irattárába került. De vigyázat! Tulfeszített korban élünk és ha a pántok szakadnak, minden önmagának az ellenkezőjébe csap át.

Ott az irodalmi bizottságban két gondolkodási forma ütközött meg. Az egyik az angol impérium-ember, a másik: az angol impériumon kívüli ember gondolkodásának formája. Ez az egyénbe, az egyén hatáskörébe, az angolé az impériumba helyezi az iniciatívákat.

Elgondolásom és indítványom ez volt: tekintet nélkül arra, hogy mi lesz a kongresszusnak a folytatása, a jelenlevő tudományos írók, belletristák, kulturpublicisták hozzanak ki ebből a világtalálkozásból valami állandót, valami véglegeset! Teremtsenek meg azonnal valamit, ami a kontinensekre és a jövőre szól.

A jelenlevő, vagy 100 alkotó intellektüel mondja ki megalakítottnak a háborúellenes, az aktív humanizmusért harcoló írók világszervezetét, mely azonnal megkezdi működését. Az új világszervezet felszólítja a *Rassemblement Universelle pour la Paix* (R. U. P.) egy négynyelvű folyóirat kiadására.

De az angol gondolkodási forma a szuverénitást az impériumnak adja át. Ez a forma az adott esetben így szól: a *Rassemblement Univer-*

selle pour la Paix alkossa meg a háború ellen harcoló írók központi világirodáját és adja ki a négy nyelvű aktiv humanista folyóiratot!

Az angol tudat ráér, az angol impérium évtizedekben, századokban érez és gondolkodik. Mi erre felé sokkal izgatottabbak vagyunk, kicsiny népek, kifeszített helyzetek, történelmi tudatunk folyton a tetőt érzi magáraszakadni.

Az irodalmi bizottság finise: harc az egyéni szuverénitások és az impériumos tudatforma közt. — Megoldás: összeegyeztetés! A R. U. P. teremtse meg a központi világirodát, az aktiv humanizmus írói pedig maradjanak állandó összeköttetésben egymással. — Eredmény: központi világirodai nincs és a harcos humanizmus emberei nincsenek összeköttetésben egymással.

Két munkanapja volt az irodalomnak arra, hogy itélőszéket tartson a világ fölött és következtetéseit határozatokba szűrje le. És az irodalom nem végezte rosszul dolgát. De kellett, hogy föladjon magának a kérdést: a szellem vezető függőségéről. Ez a kettősség: függni és mégis irányítani, vagy irányítani és mégis függni, benne van a szellem nemcsak társadalmi, de fizikai adottságában is. A szellem nemcsak a társadalomnak Überbauja, de az emberi husnak is élettani megnyilatkozása csupán. Gonosz és buta ezredéveken vergődni keresztül! Nem a ferdeségtől van ez, hogy ami az emberi világban a legfinomabb és legnemesebb: a szellem csak a husnak a megnyilatkozása? Hogyan legyen a szellem elsőbbsége elérhető? Nem azért-e, hogy az emberi hus lett egyre szellemibb és szellemibb valami? Meddig fog tartani az emberiség átintellektualizálása a szocializmusban?

Minden nagy irodalom egy átfogó koreszmének volt párhuzamosa, előkészítője és jövőbe vetítője. A világ a szuronyok csucsán, a tankok kapcsoló láncai közt, a bamba eroplánok szárnyainak helyén a szociális, a cselekvő, a szocialista humanizmus fokozataihoz érkezett. Az átfogó koreszme: az emberiség átintellektualizálása a szocialista humanizmusban. Ehhez kettő kell: új társadalom és világbéke!

Egyének, népek, államok kvalitásán mulik: mennyi valósulhat meg bennük a cselekvő humanizmusból. Az irodalom nem gondolhat a menyire, az irodalomnak mindig az egésznek kell akarnia!

N É P

Irtá: FODOR JÓZSEF

Mint pillér, tartod a Történelemnek

Nagy játékát: pompák és rangosok

Élő dísz-ivét, dús alakzatok

Ormát, tornyozó dühe közt e nemnek.

Vad formák alakulnak s égve mennek,

Mint lázálom, villannak nagy napok,

Hős-gar, dús vonulások kúsza sok

Hulláma: kábulatai a szemnek.

Mint óriások ég-tiporni zúgtak,

Fénylik, dörög, bomlik a büszke útnak

Gőgje hajlott tested hidja felett:

Világ-tartó Atlaszok maradéka

Oh, Nép! S mi lesz, ha a tánc már elég: ha

Mégúnva, válladat kiemeled?!

U J M A G Y A R M I T H O L Ó G I A

Irta: SZABÓ IMRE (Munkács)

Az emberi fejlődés tökéletlenül végletekbe csapódik; az akció-reakció ingalengései itt tulzottan érvényesek. Ez a szabály a magyar életre is áll. A századforduló idején felnövő magyar fiatalság is indulatokkal, elfogult dühhel fordult az elstilizált addigi népieskedéssel szembe. — A petőfieskedő konzervatív epigonok ellen zajosan lázadott a polgárság — Magyarországon különben is vékony — rétege. A fejlődés ott ismét elkésett s amikor a magyarországi polgárság megkezdte a maga betörését Dévénynél, a szellemi mozgalmak, a városi élet kevés eredetiséget mutatott a nyugati példák nyomasztó hatása következtében. A polgári kultúra művelői kevesen voltak; jellegüket a többségben lévő, nem népi eredetű s többnyire nem is magyar képviselői adták meg. Szándékuk becsületes volt: nyugatot, szabad szellemet, frisséget hozni a magyar élet tespedtségébe. De tagadással indultak: tudott, vagy nem tudott averzióval voltak a magyar multtal szemben. A konzervatívok ellen harcoltak s mert azok népieskedők voltak, ők elvetettek minden népit, minden tradicionálisat és így végeredményben mozgalmuknak nem volt magyar gyökere. Ha volt is a nyugatosok között egy Ady Endre, egy Móricz Zsigmond: ezek egyének voltak, akik nem adták meg a lényegét a nyugatos mozgalomnak. A lényeg: Ignotusék, Osváték, kik közül az előbbi mondta ki a hirhedtté vált mondatot: a multtal szemben csak egy kötelességünk van: az, hogy elfeledjük. Osvát maga például szenvedélyesen küzdött Hatvany ellen, aki egyszer Csokonai-matinét mert rendezni.

A nyugatosok nem a magyar előzményekből fakasztották irányukat; ugyanígy közönségük, a friss sütetű és gyakran idegen eredetű polgárság sem viselte szívében a magyar kérdéseket. Míg nyugaton a polgárság demokratikus iránya egyre inkább magába szivta a népből jött elemeket és kulturkörét vertikálisan szélesítette, addig a magyarországi polgárság már kezdetben elvágtta magát a gyökereitől, távol maradt a vidéktől s végeredményben a magyarság zömét kitevő parasztságtól. Így álltak szemben Magyarországon: egyik oldalon a multat semmibevevő, gyakran magyartalan haladók, a nyugatosok, — a másik oldalon a minden haladást tagadó, reakciós, ultranacionalista, népieskedő epigonok.

Ez a jelenség később sem szűnt meg. A magyar haladás, a polgári kultúra a városra, méghozzá egyetlen városra: Budapestre szűkült. Ugyanez történt a munkásmozgalommal is: annak jellegét éppúgy a nagyváros adta meg és vezetői a polgárság gyökértelen emberei lettek. A 919-es forradalom mögött sem állott más, mint a nagyváros értelmisége és a munkásság, de kihagyták belőle a parasztot. Nemzetközi megoldásokat igyekeztek elvontan aplikálni a magyar valóságra, de nem fonták alulról is a szálakat.

A háború utáni és a mai magyar életben is érezni kellett: itt elmaradt valami. Az általános európai kulturválsághoz Magyarországon még az járult, hogy ez a kultúra a levegőbe épült, nem élt, de gyökértelenül vegetált. Hogyan lehet segíteni ezen? A megoldást jókor megmutatta *Bartók*, példáját azonban kevesen értették meg. Mert az új magyar kultúra csak népi lehet; a parasztságból veheti megújulásához az erőt, frisséget, sajátos zamatot, színezetet. De a népi primitivizmusból nem kell erényt csinálni és stilizáltan átvinni az egész kultúrára, hanem párosítani kell a nyugatról beszivárgó, magasabb, polgári eredetű kultúrával. A

zene parabolája visszatért kiindulási pontjához; a romantikus sallangoktól és bolyongásoktól megtisztultan a bachi alapprobléma tünt ismét *elő*: a lét legelemibb kérdései, az élet és halál örökké rejtélyes kérdései, a kötöttség és szabadság. De ezeket a zene most nem az egyház nemzetközi nyelvén mondja, hanem a néplélek egyéni, kozmikus érzéseinek keresztül, onnan emeli ki és használja fel.

A zene példa lehet az egész kultúra számára. Új nedűt kell szivnia, új nekifutás, eredetiség, letisztultság, népi erő kell a magyar kulturának, hogy így felgazdagodva közeledjék majd a szomszédos kulturákhoz. Ez a fázis hiányzik a magyar szellemi életből; nem túlzott nacionalizmust jelentene az ilyen népi kultúra, de az egyedüli lehetséges megoldást: az alsó, tájhoz, történelmi és sors-adottsághoz kötött népi sajátságok és az egyetemes európai kultúra elfinomultságának, fejlett tisztultságának összeolvadását. Az a feltörő magyar fiatalság, amely most már mint alkotó is belenyúl a szellemi életbe, érzi, tudja a népi kultúra jelentőségét és úgy látja, hogy ennek semmibevevése okozza ma a magyar kultúra mostani stagnálását. Ha behozzák a magyarság gerincét, a parasztot és ezzel termékenyítik meg a magyar kulturát, úgy gondolják, megújul az. (Nem akarják látni a valóságot, amíg bele nem ütik fejüket az egyre alacsonyabbra szorított mestergerendába; abba a szomorú ténybe, hogy itt az egész életet szorítják egyre szűkebb keretbe, nyomják lejjebb a szintet és az életlehetőségeket fűrészelik el a magyar paraszt alól. Mi, se juthatunk itt másüvé, mint a folyton hangzó kongatáshoz: a válsághoz, amely a kulturát és az életlehetőségeket egyaránt fenyegeti. Erről még később). Itt kell szerintem keresni annak a jelenségnek az okait, hogy a magyar értelmiség legjava a nép felé fordul új erőért és csinálja és tervezi az új, népi magyar kulturát. Így kell ezt nekünk is értenünk: a „nemzeti” felujulásban meglátni a pozitívumot; kettéválasztani ennek a nacionalizmusnak helyenkint és részletekben reális tartalmát a nyugat teljesen okatlan faji-nemzeti megmozdulásaitól. Mert, ha általános sémával nyúlunk a dolgokhoz, akkor rövidlátóan elhajítjuk azt is, amiben van érték. Erre gondoltam akkor, amikor előbb azt mondtam, hogy a zavaros ár sodorhat magával értékesebb jelenségeket is.

*

Említettük már, hogy a szocialista elméletet gyakran hibásan használják. A történelmi materializmus módszere az indukció és dedukció egymást kielégítő alkalmazását jelenti. Nem elég — mint általában tesszik — nemzetközi általánosságok vázlatának egyszerű ráeresztése egy ország valóságára. Az egyes népek élte minden bizonnyal mutathat olyan jelenségeket, melyek kiágítják vagy túlnövik az elmélet eddigi határait, esetleg tisztáznak egy részletet annak általános megfogalmazásában. De meg az alulról nézés új szempontokból teheti érthetőbbé a dolgokat. Így a magyar élet jelenségei is jogossá tehetnek új szempontokat és megvilágíthatnak részleteket.

A történelmi kereke a kisebb egységeket lassan nagyobb közösségek felé sodorja és a mai válság is jobban morzsolja a kis népeket, melyek kevésbé ellenállóak. A magyarságnak nincsen szomszédságában nagyobb és erősebb néptestvére. A szláv-germán-latin egységek közé ékelve él és itt-ott letöredezik belőle egy darab; ezt a töredekezést csak elősegítette a világháború kimenetele és ujabban a némettség egyre keményebb térhódítása Magyarországon. A magyarság fogy lassan; a háború utáni életre-halálra menő harc fényénél kitűnt, hogy számára ez az időszak **sorskérdést** jelent: elpusztul-e a keleti, érintetlen népi jellegű és nyugati, **polgári** kultúra konturjait önmagában egyaránt kimutató nép a

környező nemzetek szorításában vagy talál-e kibúvót, hogy átmentse valahogy életét a nagy harc utáni időre is, hogy számára ne jelentsen kataklizmát az osztályok és nemzetek mostani korszakot határoló küzdelme.

Ezt a sorskérdést érezte meg a mai magyar fiatalság egy része s most keresik az erre adandó „válasz”-t. Folyóiratok (*Magyarságtudomány, Apollo, Válasz, Tanu*) indulnak és körülöttük forr az egész magyar élet. A konzervativizmus és marxizmus egyforma megtagadásával harmadik oldalt csinálnak. Vezetőjük, ideológusuk, „rossz szellemük”: Németh László, a mai magyar élet legérdekesebb szereplője. Érdekes, mint jelenség, mert jellemzően magyar, mert a kinzó kérdéseket önmagában sűriti, mert maga is népi származású, — a népi erőt a nyugati gondolkodással párosítja önmagában, — de érdekesek objektíve a gondolatai, amelyeket fölroppent magából, mert a kevesekhez tartozik, akik eredeti eszméket keresnek és egységbe próbálják foglalni a mai ember nagyon is széteső világképét.

Széthulló koroknak alig van más problémájuk, mint a saját lét-nemlét-kérdésük legdurvább felvetése. A nyomasztó valóság, a bomlás szaga érzik mindenütt s hiányzik az optimizmus, amely felfelé törő mezőkre engedné a képzetet. Nyugtalanság a levegőben, halálos veszedelem előtti fülledtség; úgy tűnik, hogy a világ nem *statu nascendi* (Németh L.), hanem *statu moriendi* állapotban van. A harcos seregek szűk frontba szorítják embereiket, nem engedve őket kitörni a megszabott keretből. Csak ritkán tör fel a gyilkos atmoszférában egy-egy vékonyka, magasra törő kalász, amely elég nedvet szívott a szikkadt földből ahhoz, hogy magot is hozzon. Itt-ott megjelenik mégis egy gondolkodó, — valaki, aki a kisszerű lehetőségek ellenére gondolatokat szül, — valaki aki a ma uralkodó általános szellemi irányok rég megfogalmazott sorába új ötletet ültet, aki nem csak interpretál, de eredetire is bukkan. Ám az így felmerülő röpké gondolatok legfeljebb csak a részletek precizizálására lennének alkalmasak. A gondolkodók viszont — törmelékfiziológusok — ezekből a gondolatszilánkokból rendszert építenek s így születnek a torz ideológiák, melyektől azonban az eredetiséget semmiesetre s a helyességet is csak részben, épp, mint rendszertől lehet megtagadni. Akárhogy is, gondolatoázisok ezek a sivatagban és feltétlen elvetésük vagy meglévő rendszerekbe skatulyázásuk oktan és önkényes. Ilyen gondolkodó volt előbb Jean Richard Bloch (*Destin du siècle*), ilyen José Ortega y Gasset, Karl Jaspers és ezekhez tartozik Németh László is.

Németh gondolatait a Tanu eddig megjelent három évfolyamába sűritette. A folyóiraton meglátszik az a kettőség, ami Némethet egyéniségében jellemzi. A tudós és próféta; a gondolkodó és a térítő. A kettő összenőtt benne, át-átsap egyikből a másikba. A polihisztorkodó ember odahagyja szigetét, mert népét akarja menteni vagy inkább mert vérmérséklete arra viszi, hogy sokakhoz szóljon. Magát mutatja minduntalan, beleviszi énjét mindenbe, túlteng az egyénisége. Tudományosságában lírikus, önvallomásában hidegen precíz. Uj könyvét is (*Magyarság és Európa*) ez a kettőség jellemzi. Írásmódja eredeti, mindenekelőtt azért, mert szakít az eddigi száraz, tudományos stílussal és új, nedvdus látás-és kutatás-módot hoz helyébe. Általában a mechanikus, csak külsőségeket, jelenségeket vizsgáló módszer átadta helyét a lényeg — értelmet — keresésnek a tudományokban is és ebben Németh magyar ujitó. „A régi tudós tényeket őrzött meg, törvényeket ismert fel, egy-egy téglával járult hozzá az ismeretek piramisához — írja Németh. — Az új tudós választ kér.” Intim kapcsolata van a tudományokkal; „szakkérdései: a

tudom̄ny felé vivm̄nyok, 6feléje: létét érint6, fontos v̄laszok". Az új tud6s bel6lr6l n6z, sok k6ze van a bitih6z, amely sarkalja, 6geti. Hi6nyzik bel6le az objektivit6s, amely eddig is csak k6lszin volt. Amit veszit a m6 tárgyilag6s meggy6z6-erej6b6l, azt megnyeri fanatikus prof6tas6g6val. A tiszta tudom̄ny6ss6g fikci6j6val nyiltan szakit.

A mai kor k6ts6gkiv6l prof6t6kat kiv6n, csak ezek t6rhetik meg az emberek gyilk6s k6z6ny6t, r6zhatj6k 6letre 6rdektelens6g6kb6l 6ket. De prof6t6ra van sz6ks6ge k6l6n6sen a magyars6gnak, amikor a t6rt6nelem megmutatkoz6, fenyeget6 szorit6s6b6l akar kibujni. Nem val6szin6, hogy a magyars6g helyt6ll ebben a harcban 6s az 6sz6rv6k N6meth L6szl6 szerint is az ellen sz6lnak, hogy sors6t elker6lhetn6. De „a val6szin6s6g sz6mtani fogalom, hi6nyzik bel6le a sz6mokkal megfoghatatlan: a heroizmus”. (Tanu: *K6t6*). Prof6t6k kellene, akik új 6letbizalmat 6ntenek a magyars6gba. A magyar 6letben mindig is volt valami szorongat6 tunyas6g, amely ellen elakadt tehets6gek eredm6nytelen6l l6zongtak. Az ir6knak, ha m6r nem birt6k a sz6k kereteket, ostoroz6 prof6t6kk6 kellett v6lniok. A magyars6g ma v6gzetes kutyaszorit6ba ker6lt; ha nem kís6rli meg a lehetetlent, ha nem tud a sz6ks6gben sors6t, k6lde-t6st l6tni, elv6sz. Az id6 elsz6nts6got kedvel 6s eszm6t kell mutatni, hogy k6vet6k akadjanak. P6ld6t kell adni; N6meth szerint h6sz f6rfi ma is megmentheti a magyars6got, ha van benn6k el6g b6tor akar6s. A magyars6g sorsa ezzel 6ll vagy bukik; a rem6nytelen k6zdelem így lehet megis kil6t6ssal tele. Mi legyen h6t a p6lda, melyik a ment6 gondolat, milyen az 6letforma, mellyel a magyars6g sors6t ker6lhet 6s j6v6t menthet? Mit prof6ci6zzanak az „uj nemesek”?

Maga N6meth L6szl6 azt írja k6nyv6ben, hogy mind6ssze h6rom gondolatot, ment6ide6t dob a k6ztudatba: a kertgazd6lkod6st, az új humanizmust 6s a k6z6peur6pai konf6der6ci6 6tlet6t. A h6rom gondolat v6g-eredm6nyben egy nevez6re hozhat6; magvuk vagy eredm6ny6k a min6s6gszocializmus, melyet N6meth a magyar helyzetb6l 6s az eur6pai tanuls6gb6l bont ki.

N6meth úgy l6tja, hogy a magyars6g 6let6nek elrendez6s6re ma egyetlen m6d van. Nincs eg6szs6ges kisbirtok6ss6gunk, amelyb6l k6z6p-oszt6ly fejl6dhetne ki. Új, 6r6s kisbirtok6s r6teg kell, melyben lesz annyi 6letkedv 6s bizalom, hogy legy6zze az egyk6t; ez majd kidobhat 6n-mag6b6l a r6gi k6z6pnemes hivatalnok6sereg helyett eg6szs6ges k6z6p-oszt6lyt. A mai kisbirtok6sok erre a feladatra nem alkalmasak, mert 6rnyedtek; új r6tegb6l, a f6ldmunk6ss6gb6l kell szervezni ezt, telep6t6ssel, új kisbirtok6k kre6l6s6val. Csak egy ilyen — N6meth szerint: — friss csoport mutathat annyi vitalit6st, amennyi ennek a magyartment6 feladatnak a v6llal6s6hoz sz6ks6ges. Telepeket kell csin6lni, amelyek sejtjei, p6ldak6pei legyenek az új 6letnek. A telep6sek t6bb6-kev6sb6 6nel-l6t6 csoportok; vez6relv6k: „befel6 csupa 6n6ll6 v6llalkoz6s a birtok, ki-fel6 egyetlen gazdas6gi test”. Befel6 meg kell hagyni minden telep s minden munk6s egy6ni kezdem6nyez6s6t, hogy szem6lyes kapcsolatuk legyen munk6jukkal; kifel6 t6j- 6s orsz6gos sz6vetkezetekbe kell csoportosítani 6ket, hogy terv 6s ar6ny6ss6g legyen az eg6szben. Fel6lr6l k6-t6tts6g, alulr6l szabads6g; felfel6 tisztvisel6, lefel6 v6llalkoz6. A telep6k feladata, hogy kertet csin6ljanak az orsz6gb6l. A telep6sek: új vil6gi rend lenne, szerzetesekkel, akik telepeikben az új rendh6zakat 6piten6k meg. Ha a magyars6got sz6k ter6letre szoritj6k 6ssze, gyarmatos6tsunk befel6 — v6li N6meth L6szl6. Kecskem6tek kellene, kertgazdas6gok, melyek kezdetben csak rendh6zak — p6ld6k, de lassan 6tragadnak az eg6sz orsz6gra 6s magukba k6nyszeritik az eg6szet. A t6rsad6lmat így a pa-

rasztságra építik, a mezőgazdaságra; kiszorítják az improduktív kereskedelmet, mert közvetlenül használják fel és értékesítik a termékeket. A mezőgazdasági szövetkezetek diktálnak; ők veszik kezükbe az állami igazgatást és az ipari termelés is tőlük, a mezőgazdasági szövetkezetektől függ majd! — Így az egész társadalmat többé nem a szélességben való terjedés, hanem a minőségi mélyülés hatja át; az „ipari népvándorlás” utáni Európában annak az elmúlt kornak száraz kvantitás-elve minőséggé lesz; a magyarság ezt tapintja ki a kor lüktetéséből s így áll be a történelem sorába.

De a magyarság kis nép és az idegen népfajok, egységek között könnyen felmorzsolódhat. Kovásszá kell hát lenni, olyan országgá, amely kitörülhetetlen és nem lehet helyéből kiszorítani, mert példát mutat. „A kevesebb joga az élethez, hogy különb”. Ugy tűnik, hogy halál vár rá, ha nem tud sajátos jelentőséget kapni legalább Középeurópában. A középeurópai kis államoknak közös a sorsuk, Cseh-, Lengyel- és Magyarország talákozniá kell a bizanci övvel, Románia-Szerbia- és Bulgáriával. Magyarországra vár a feladat, hogy az ezek közt az államok közt már-már felderengő közös szellemalkatot kiemelje, kifejtse: ez legyen a hivatása. A középeurópai rokonsorsú államokat a magyarságnak kell egyre jobban közelítenie egymáshoz s ha teljes egységbe nem is olvadnak, legyen a közös tulajdonságaikból fakadóan valami közös tartalmuk: egy közép-európai szellemiség. A világháború amugy is szétszórta Középeurópában a magyarságot; kenyér után futva benyomultak az utódállamok idegen neanzettesteibe is. Prágától Bucurestig szétterjedt a magyarság: ez a helyzet így egyenesen predesztinálja a magyarságot arra, hogy összekötő kapocs legyen. Egyébként is Bartók rámutatott már arra, hogy a magyar népzene hatásának és terjedésének erővonalai többnyire épp a „Középeurópa” gondolatba sűrített nemzetek felé terjedtek (s a többiekkel is szoros a kapocs); itt a sors utmutatása és igazolása, hogy a kulturális Középeurópát a magyarság hivatott kibontakoztatni s hogy a középeurópai népek között van bizonyos lelki közösség. Ha optimisták vagyunk, a távolban láthatjuk már az új, telepess-Középeurópát, mely lassan egész Középeurópát magával ragadja, a telepek mindinkább az egész nemzetet felölelik, — s még messzebb az új telepess-Európát, melynek életéhez megvilágító példát a magyarság adott s melynek ő csinálja meg az első szigetét. A magyar diaszpóra megvan, mondotta *Kerényi Károly* (idézi *Németh L.*) csak a biblia hiányzik hozzá. Nos, a közép-európai eszme és hivatás lehet a szétszórt magyarság bibliája, írja *Németh László*.

A tudósból így jövőbelátó próféta lesz és maga *Németh* is látja, hogy józan ésszel és hideg számítással közép-európai terve éppúgy terv maradna, mint telepítési reform-gondolata. Próféataságával ezért fanatikus hittel térít és heroikus tettekre biztat; „vagy bolondok vagyunk s elveszünk egy szálig, vagy ez a mi hitünk valósággá válik!” A telepítés az egyetlen kiút, a történelemdiktálta mentőösvény; ennek népekközötti megfelelője a közép-európai terv. „A közép-európai gondolat különös magyar vonzóereje az, hogy a kényszerűséget amely ránk szakadt, küldetéssé alakíthatja át.” Nincs más mentés; ahogy a zsidóság: a szerencsétlen sorsot küldetéssé kell átváltani. Ennek a vállalásához pedig hitre van szükség, hősiességre; g bizony hősi elszántság és hit kell hozzá, hogy *Németh László* hinni tudjon a szeme előtt egyre tragikusabban kifejlő események vagy akár legutóbbi romániai tapasztalatai ellenére egy ilyen reményteli magyar jövőben.

Mert ezt a jövőt *Spengler*ével rokon történelemszemlélete sem támo-

gatja. Németh számára a kulturák többé-kevésbé önálló egészek, melyek élnek, organikusan fejlődnek és halnak el. Kezdetüknél valami alkotó **szellem**, akarat áll s ez adja meg majd az egész kultúra jellegét. Kulturánk értékét, tartalmát — „Isten pénzét” — a görögök vették át és **azóta** egyre inkább korcsosul és lesz belőle hideg keret: civilizáció, megőrzés legfeljebb, de nem továbbfejlesztés. A mai kultúra — szerinte — elmechanizálódott, száraz kvantitás lett. A XIX. század bűne **ez**, a me-rev természettudományok és a társadalom aritmetikus elméleteinek következménye. Ez a kezdetben logikus folyamat elvesztette mozgató erőt **az** elméletében meglévő fatalitás következtében, mert a fejlődés **meginduló** folyamatába beleszólni nem igen akart. Európának egyik baja **most az**, hogy a mechanikus elméletektől vezetettve csak szélességében **terjedt**; a területek már be vannak népesítve, piacok nincsenek: belső kolonizálás, minőségtermelés kell tehát. A másik baja Európának az, **hogy** nincs vezetésre teremtett rétege, nincsenek normannjai: a társadalom **az** utóbbi időben csak valami tehetetlenségi erő folytán haladt tovább. **Igy az** európai helyzet is tragikus perspektívát mutat, mint a magyar; ha nem akad nép, amely új vezetőket, vállaló embereket ad, példanéppé nem **lesz**: Európa elpusztul. Itt nem segíthet más, — Némethben most a tudós és próféta interferál, — legyünk mi példanéppé, legyünk görögök! Legyünk olyan teljes életű kis nép, amely nagy területeket befolyásol. Vállaljuk mi, magyarok az európai feladatot, merjünk, próbáljunk Európa kísérleti állama lenni! Itt a magyar hivatás, a görög hősiséget olt-suk a magyar földre, tanuljunk meg eszméért, hitért küzdeni! A **gő-rögség** a minőség születése volt; legyünk a mai kor görögjei! Új **ma-gyar** mīthol6gia kell, hogy megkíséreljük a lehetetlent, küldetést lássunk sorsunkban, ne ésszel mérlegeljünk, de szívvel akarjunk! Hassa **át ez a szó**: magyarság, mint eszme az egész fiatalságot! Minden magyar, az utódállamokban is (ezt adjuk nekik irredentizmus helyett), legyen apos-tola az új eszmének! A kor száraz vallástalanságában göröggel **termé**-kenyített keresztény hittel küzdjünk!

A tudományból salto mortale a térítéshez; a józan, eseményekmu-tatta vonalak helyett képzelt és kinosan akart tervekhez; hid a **kettő között** nincs, mert csak a képzelet láttathat például Németh Lászlóval olyat, hogy Európában mégis van egy mezőgazdasági megújulás és Magyarország ennek vonalába esik. A válság kiterjed az egész termelésre és a nyugattól amúgy is függő mezőgazdasági államokat még jobban érinti. A magyar helyzet, sajnos, inkább Thermopiléhez, mint Szalamiszhez ha-sonlít és maga Németh László is tervével inkább (nivós és megrázó) tünete korának, semmint orvosa.

*

A mai kulturát és társadalmat fenyegető veszélyt minden figyelő ember megérzi. De a diagnózisban sokan tévednek és lényeges ugyan, **de** végeredményben másodrangú okoknak tudják be a mindenütt mutatko-ZÓ iszéthullást. A legismertebb obligát magyarázat a már emiitett elmere-vülése a társadalomnak; az a jelenség, hogy a XIX. század a maga **fel**-fedezéseivel, technikai vívmányaival mechanikus Világképet formált ki s most ismét be kell mindenütt kapcsolni a minőséget. A termelésben éppugy, mint az embereknél, akiket a polgári demokrácia szériaszámra állított elő s akikben a felső burok alatt kulturát meg nem becsülő barbár lelkek éltek. Bizonyos, hogy az újabb tudományos eredmények az életnek és társadalomnak roppant komplikáltságára mutattak rá és, **az** események is sok újat adtak (az ideológiánk másodlagos szerepe **pél**-dával **már-már** közhellyé vált, amikor **az** utóbbi években a német esemé-

nyek szomoruan rácafoltak erre a tételre s bebizonyították, hogy annak is lehet elsődleges jelentősége). Ebben a bonyolultságban igen nehéz mégis valami rendet tartani s ezért az általánosítóknak van valami érdekük: hogy megpróbálnak rendszerezni. Annyi mindenesetre igaz, hogy általában közép- és nyugat-Európa élete sokkal összetettebb, mint a keleteurópai, mint például az orosz, amely az új szocialista elméletet áthatja. Ezért igazuk van azoknak, akik a Nyugat számára kevésbé sématikus, részletesebb megoldási lehetőségeket és magyarázatokat követelnek. A XX. század Közép-Nyugateurópája számára nem lesz majd elég tartalom egy egysiku, szélességében terjedő gazdasági politika (ha a XIX-nek talán elég is volt), itt nem célravezető az iparosítási öt éves tervek, itt tényleg befelé kell fejleszteni az életet, minőségében. Nincsenek szűz területeink és nem gyarmatosíthatunk kifelé. A minőség emelésével, intenzivítás fokozásával kell és lehet kifejleszteni Európát; a munkás és munkája között szerves kapcsolatot kell teremteni. A gondolat így önmagában helyes és józan európai perspektívát nyit.

Ugyanígy megáll a középerópai koncepció is. Kétségtelenül sok a közös a középerópai államok életében, multjában; a kisállamok csak nagyobb egységekbe tömörülve nyerhetnek gazdasági jelentőséget és hangjuk csak ilyen megafonon felerősítve lesz hallható Európa szellemiségének koncertjében. Ez a terv nem új, időnkint a politikusok is feldobják hátsó szándékoktól vezérelten; nem is utópia, mert minden erővonal oda mutat és arra kell, hogy vigyen.

S hogy az európai államok életében új görögökre van szükség, akik a történelem átértéséből, megbecsüléséből, a feladatok kiszabásából kivácsolnak maguknak fegyvert, merítenek erőt, energiát és cselekvéskészséget egy új jövő építéséhez, — egyszóval, hogy új, elszánt emberek kellenek, — ez már-már közhely. A tartós válság, a társadalom bomlása kimerítette és kiábrándította az embereket. Hit kell, akarat és bizakodás az emberiség jövőjében. Manapság olyan ritka a vállaló és vállalkozó ember, hogy egyénileg tisztelni kell bizonyos fokig még az ellentábor fanatikusaiban is a változtatni-akarat szándékát. Fel kell rázni önmagunkat, hogy döntő cselekedetekkel újat építsünk. Európa ezzel áll, vagy bukik.

A gondolatok önmagukban élnek és megállnak, de ez még kevés ahhoz, hogy rendszerré lehessen őket összerakni. Németh Lászlónak és európai rokonainak nagyobb, általánosabb szempontok vezeték kezeiket, történelmi áttekintésük százszentendős korokat próbál egybefogni és összehasonlítani (igaz, hogy ez többnyire csak intuitive, nagy vonalakban sikerül nekik), időszakokat jellemeznek néha csodálatos plaszticitással, a korok mélyére szállnak, a felszín alá, új érák vezető gondolatait bogozzák — csak épp a részleteket, az eszmék megvalósításának apróbb feltételeit nézik el. Számukra a mai kor alig élő valóság, nem akarják tudomásul venni történelmi-értékelő szempontjuk következtében a mindennapot jellemző feszülő ellentéteket. Ki-kiemelnek így egynéhány gondolatot (például a XIX. és XX. század már említett kvantitás-minőség ellentétét) és ebből ácsolják nemzetüket- és Európátmentő terveiket. Felködlő rózsaszín felhők ezek, melyek láttatják ugyan velünk a jövő egyes valószínű elemeit, de kihagyják megépítésének feltételeit. Mert csalódtak a mult század általánosításaiban (a fejlődés mindig az általánostól megy a speciális felé), most kinosan elkerülnek minden ilyet. Főképp ebből következik, hogy mindnyájan szembenállanak a marxizmussal, mint általánosító, merev elmélettel. Maga Németh László is a XVIII. század gondolatainak egymáshozfűzését látja csak benne s mert ezek az alkot-

részek önmagukban túlhaladottak, idejétmultak (hegeli idealizmus, mechanikus materializmus, ricardói közgazdaságtan, a francia forradalom osztályelmélete), elveti az egészét, anélkül, hogy észrevenné: mindezek egybeforrása, dialektikus egysége kvalitatíve különbözik az egyes elemektől, amelyekből kialakult. A marxizmus egyes mai képviselőinek hibáiból ítélnek, a mozgalmat nézik és bírálják, nem pedig az elméletet. Apró ténykritikákból az egész hibásságát következtetik. S van bennük mindenképpen valami belső, kezdeti ellenszenv és elfogultság az egészszel szemben; irtóznak az aktivitástól gőzlő megoldásoktól, amelyek pedig a történelem során eddig is az (ellentétek kényszerű kirobbanásai voltak. Mert irtóznak a leegyszerűsítéstől, nem akarják tudomásul venni, hogy az emberek végeredményben osztálykülönbségeik folytán két csoportba válnak szét és a kisebb különbségek bizonyos történelmi pillanatokban eltörpülnek és vesztenek jelentőségükből (bár szekundér szerepük mindig megmarad) — a nagyobb egységek és érdekközösség döntő befolyása miatt, mert a küzdelem magas hőfokán ideig-óráig egybeforrhatnak. > Embercsoportok a termelésben elfoglalt helyük alapján szembenállva marják egymást és ha egyének észszerű meg gondolásokkal ki is bujhatnak a kényszerítő osztálydetermináltság-ból, de társadalmi rétegek soha. — A kulturfilozófiai koncepciókat le kell vinni a mélyig és tudományos alapra kell építeni, hogy a dolgok és jelenségek, az egész társadalomnak és harcainak értelme, végső összefüggése (amely természetesen bonyolult s nem szorítható féllábon elmondható jelszavakba) kitűnjék.

Az elvont és lényegében nagyvonalúan rögtönzött társadalom-szemlélet hozza azután magával, hogy Németh László a magyar dolgokat is furcsán ítéli meg. Nem marxizmust vagy orosz példát kell bírálni és apriori szembenállani velük, de meg kell vizsgálni a magyar valóságot s abból körvonalazni a megoldást, elfogulatlanul, egyenesen, tekintet nélkül arra, hogy milyen elmélethez közeledünk ezzel. Így csak dilettáns maradhat Németh a magyar események értelmezésében s szükségszerűen, naívu l értelmez. Nem tartja például egyéni képtelenségnél egyébnek azt, hogy Gömbös az egész reform-tervet csak politikai léggömbnek bocsátotta ki és lehetőnek tartja, hogy a magyar vagy más Marcia su Roma helyett a politikusok Marcia da Roma-val, a kormányba felkerülve, érdektelen harmadikokként, függetlenül, józan belátásuk alapján nyuljanak bele az állam életébe és javítsák meg azt. Magyarország meglehetősen bonyolult képlet, ahol még a józan és mérsékelt földreformot is elgáncsolják a latinfundiumok grófjai és a nagyváros ipari centrum — érdekei állandóan ellentétben állanak a vidékével. Ez a feszültség, ezeknek az erőviszonya adja meg az uralmon lévő kormányok jellegét s a tényező k növekvő vagy fogyó sulya befolyásolja a kormány programját (amit igen kis részben közvetve módosíthat a parasztság és a munkásság adott időbeni ereje); ez magyarázza meg a magyar életben egyre kitükröző ellentét: a feudalizmusba itt-ott beleszorított demokratikus vívmányokat. A kormányok függetlensége csak viszonylagos és látszólagos lehet, csak bizonyos keretek között cselekedhetnek szabadon és nem lehet tőlük olyan reformokat várni, amely ellenkezne azoknak a rétegeknek érdekével, amelyek a magyar állam életét, termelését és ennek folytán közigazgatását kezükben tartják.

A nagyvonalú tervek mindjárt megbuknak ott, ahol az uralkodó erő kkel, feudalizmus és kapitalizmussal kerülnek összeütközésbe. A nagybirtokok sulyának megszüntetését, felaprózását a tizezerholdak birtokosai nem fogják tétlenül nézni s ugyanígy a Németh-féle szövetkeze-

tek sem tudj6k majd egyk6nnyen félretenni és „felügyeletük alá szorítani” az ipartelepkeket. Akiknek kezében van a katonaság, rend6rség, csend6rség, az egész közigazgatás, az nem fog legelembb érdekeir6l egyszerűen lemondani. A konkluzió Féja Gézával szólva: „Politikai felszabadulás nélkül új gazdasági életformák elképzelhetetlenek”, előbb az előfeltételeket kell megteremteni (*Kelet népe*, 1936. április).

Ezek a Németh elmélete ellen en bloc felhozható ellenvetések; a részletek inkább szaktudósokra várnak. Tanulságos lenne például megnézni, hogy a magyar föld alkalmas-e arra, hogy kizárólag kertté tegyék s főként nem kellene-e az ilyen kertgazdálkodásra vonatkozó terveket a középeurópai államok termelési feltételeivel összeigazítani? Németh egyik elve összeütközik itt a másikkal, mert Középeurópára való tekintet nélkül akar kizárólag Kecskemétet csinálni az egész országból, anélkül, hogy a szomszédaira tekintettel lenne.

A középeurópai konföderáció szemre csinos terve is szétpukkan bizony, ha a megvalósíthatóság kiábrándító szögéből nézzük. Mert akár mennyire történelmi szükségesség, — manapság még legelembb feltételei is hiányoznak. A szóhajóhető államok gazdasági helyzete lehetetlenül rossz és ezen először is úgy próbálnak segíteni, hogy közeledni igyekeznek a hatalmasabb rokon nemzetekhez vagy más módon keresnek nyugaton patrónust maguknak. A középeurópai kis államok egyik oldalán a francia, másik oldalán a német-olasz érdekkörbe tartoznak s önálló cselekedeteket nem vállalnak. A maguk kis harca mindössze annyiból áll, hogy a válság elől elzárkóznak, megpróbálják önnön-magukat ellátni. Valutarendeletek, határzárak, kiviteli tilalmak; — mindezekhez megfelelő aláfestést ad a mesterségesen is táplált, nemzetek közötti kulturális ellenségeskedés, sovinizmus, nemzeti elfogultság. Ha Németh látja, hogy a békeszerződéseket másképp, mint háborúval megváltoztatni nem lehet, — látnia kell azt is, hogy az irredenta tovább csinálja a maga játékait s tartja a magyarság elé a békeszerződések megsemmisítése utáni — szerintük — boldog jövőt és ezzel csak növeli a szomszédos népek közötti feszültséget és elködlí a magyarság előtt a tisztánlátást. Az ellenségeskedés nőttön-nő; már kulturzárak állják el az átterjedő hangot és betűt. És jóhiszemű emberek hiába próbálnak áthajolni ezeken az akadályokon; Középeurópának nincsenek meg ma a politikai és kulturális feltételei, nem kedvez az atmoszféra és az államok egyre inkább ellenkező sakra tolódnak: szembekerülnek egymással. Szárnyaló terveinket lehuzza a valóság.

Uj görögök kellene! Kétségtelen. A demokrácia elpúhitotta az embereket, az egyéni felelősséget csoportokra háritotta. Meg kell acélozódunk, meg kell ismét tanulnunk a vállalást és cselekvést. De vajjon mi volt előbb: a tyúk, vagy a tojás? Uj emberekre van-e szükség előbb vagy új, másult körülményekre, amelyek új embereket nevelnek? A mai társadalom korrumpál, legélesebb, kiméletlen harcba kényszerít mindenkit, hogy megélhetését biztosíthassa. Az osztályok egymás elleni harca gyűlölködést szít. A nyomorult viszonyok között élő emberek számára nincs mód, hogy megnemesedjenek. Ha az életfeltételek szorító alacsony-sága és nehézsége megennyhül, ha az emberi élés megkönnyül és az életmód megjavul, akkor nőhetnek majd új nemesek tömegesen. Amíg a társadalom életét hazugság, aljasság szövi át, addig új görögök csak néhányan lehetnek, egy-két keménykötésű ember, aki utat mutat s vállalja a vezető szerepét. Keressük mindnyájan az új görögöket, akik a fényt, a tisztító gondolatot és megváltó tetteket hozzák s előkészítői egy olyan emberi sorsnak, amelyben megvannak mindenki számára a

nemesedés feltételei és az új kvalitás, emberek életlehetőségei.

Németh László itt vázolt elmélete Magyarországon megmozgatta az ifjúságot, frissességet, új gondolatot dobott a szellemi életbe. S ha terve nem is az új euangelion, ez a felrázó hatás már magában is megadja értékét. Nem tudta ugyan átfogni az egész fiatalságot, de vitát, ellenvéleményt provokált; főképp azzal, hogy terveiben fontos szerepet juttat az értelmiségnek. Bár ő is a parasztot látja annak a reervoirnak, amelyből a magyar társadalom erőt vehet a megújuláshoz s csak erre a rétegre építi elméletét, — belevonja mégis a fiatal szellemi embereket is, akik a görög ideálnak megfelelően szellemi és testi képességek szerves egységével valósítják meg magukban az új, egész embert. A népi erő és a nyugati kultúra szinbiózisát szeretné megteremteni; nem csinál paraszt-mitológiát, mint Féja Gézáék. Németh László felülről, az intellektualizmusból ereszkedik alá s ezzel akarja beoltani a parasztságot; Féjáék alulról néznek s a népen kívül nem ismernek el sem társadalomalakító, sem kulturafejlesztő erőt. Féjáék eszménye a paraszt; Németh mitológiája a kvalitássá lett egész magyarság kulturális elhivatottsága, küldetése Közép- és egész Európában.

S bár sok pozitívumot találtunk benne, ezt az új, Németh-féle magyar mitológiát nem tudjuk végignemgondolt, mentő tervnél egyébnek látni. Gondolkodók, akik a mai elképesztően szomorú helyzetben túl a történelem nemzeteket összeolvasztó tendenciáját is meglátták, próbálnak kibújni sorsuk alól. Befelé forduló nemzeti életet akarnak, amikor minden a feloldódás felé mutat. A mostani zökkenő mögött már látszik a nemzetek eddig külön futó fogaskerekeinek csodálatos összeakadása. Egyetlen egységgé kell válnia az emberiségnek és kulturális! életének. Ebben az egységben nem hígul majd egyszínű folyadékká a kultúra, de sokszínű, szélesskálájú létté, amelybe minden nemzet elhossa a maga legkülönb értékét. Nem azt kell keresnünk, hogy az egyes népek hogyan őrizhetik meg ma önmagukat és elzárt jellegüket s szempontunk ne a különbségek végzetes kipointirozása legyen. Az európai valóság egyfelé mutat; ha sorsmentés, az csak egy lehet; ha meg akarunk maradni, csak egyetlen módon tudunk; ha nemzetek hivatása, csak egyetlentről lehet szó: minden legnemesebb értékünkkel belefolyni az egységes kultúrába, gazdagítani azt, amely mindenkié, nemzeteké és egyéneké egyaránt. Ez az új emberiség mitológiája.

FIATALOK ÉS ÖREGEK

Irtá: KOMJÁT ALADÁR

FIATALOK

Micsoda álmok! S micsoda álmodók!

Növendék költők, kiknek fantáziája

a mindenség temérdek térein

megállhatatlan vándorló homok:

törvénye nincs, se medre, gátja,

s iraló porral

a mennybolt „vérző csillagsebeit”

porozza be futása.

Növendék költők: vad felhőivók.

Az űr-hálónak mélypontja féle

fényszálak szálán szállnak, mint a pók.

A szemük tágult, roppant jelenés:
 évmilliók ködben
 föltszik, im az „átfogó egész”?
 A pillantásuk
 új naprendszerek tűzmagvában röppen.

Micsoda álmok! S micsoda álmodók!
 Apró testükben, új Beethovenek,
 Szimfóniák dús gejzirje zubog.
 Hallod az élet hogyan énekel?
 Szárnyal és bukik, újjong és perel.
 Ehen kurrog s bőfögve telik el.
 Bömböl, susog, parancsol, könyörög,
 sziszeg, dorombol, fenyeget, hörög,
 Hallod? mint távirórúd testében az áram
 zümmögve, hogy kering a nedv a fában?
 Hallod a zajlást a némaság mögött?
 S a buza-dárda hangját,
 amint neszezve átüti a friss rögöt?

Micsoda álmok! S micsoda álmodók!
 Szobrász lenni! Vállas kőfaragó!
 Tapinthatod, oly hús és vér való a képzelet.
 Szapora ujjak, markoló kezek
 formába gyúrnák a nyers anyag-csomót.
 A nedves bőr, nézd, lélekezik, remeg.
 A jelzett szem bugáját
 haragos árnyék taraja üli.
 Erő moccan a dudoros izomban.
 Indul a láb, marsolva dobban.
 S a fölemelt ököl
 törvényt tesz: leront, öldököl.

Micsoda álmok! S micsoda álmodók!
 Szikrázó gépek, csövek, lombikok
 teméntelenjén áll a nehéz birok.
 Kutatni éjt-nap!
 Bontó hegyét az észnek
 nekivetni az anyag legszivének!
 Már inog, dördül, főlzakad a gát:
 a lét hulláma
 holtból előbe most, most árad át.
 Most, most fejlík föl az „örök titok”:
 törvényét most, most, most árulja el!
 A mikroszkóp trópusi tűzkörében
 megvonaglik
 az első mesterséges sejt-szemer.

Micsoda álmok! S micsoda álmodók!
 Delelő nap. Bódult imettségek földön, égen.
 Kalász tövében
 pillédten búvik meg a fűrjfiók.
 S a rakott táblák „vásárfia” mellett
 béresfiú áll. Szomjan, éhen.

Orcája halvány, gatyája, inge vedlett.
 Matató keze
 soványka bugyrát bontogatja éppen.
 Sóhajt. Leül.
 Tornyos keresztek garmadján
 méléz sötéten.

De im fölámul!

De im örömet villan a szeme!
 Nicsak, az égbolt ducos tenyere

reszkető, délibábot melengét:

öles kaszával óriás paraszt

vágja a rendet.

Egy suhintásra, ni, hogy dönti le
 a fél határt!

Félkézzel, ni, hogy emeli a mázsás kévét,
 s robogva, ronva hogy dobja a dobba!

S ni, hogy fúj szája olyan szélvihart,

hogy módos porták, kastélyok, kúriák

megkavarognak pelyvaként a porba!

Pusztá marokkal, ni, hogy szedi szét

az úri csúrt, a grófi hombárt,

s hogy szórja, szórja dögivei a kincsét!

S ni hogyan ordít:

Vigyétek, egyétek!

Nesztek az érett élet!

Nesztek a földi jó!....

Zúg a malom-járat, zuhog a liszt-folyó.

Kenyér! Kenyér! Kenyér! Kenyér!!

Reggeltől estig, estétől reggelig

fal a falu. Mind csak eszik, eszik.

Micsoda álmok! S micsoda álmodók!

Iffumunkások szikkadó garatja

mohón nyákálja a csurgó meseszót:

„Ember vagy pajtás, ember!

Reggel a friss sereggel

dologra mész te is.

De szép a gyár!

A hengerek borzongó sima combja.

Ahogy parancsra válik s összejár,

mini furfangos ördög-motolla,

kerék, szij, kurbli, csapágy és csavar.

Sustorgás, csörgés, riogás, fütty, robaj:

a szétrengő, százhangú zúrzavar.

S gépek során a dúló háború:

húzó, taszító, hajtó, kapkodó

karok polipja.

S a tréfás, morcos, bizó és borús

figyelő munkás-arcokon

az indulat, mely a tiédde rokon.

De szép a munka!

Ahogy a rest, ormóttan vasdarab

formásra szépül a kezéd alatt.

Ember vagy pajtás, ember!

Kitanulod minden kis zeg-zugát
 a nagy üzemnek.
 Jobban tudod már, mint a mérnök.
 Jobban tudod már, mint a mester!
 S építész gépet, magad, akkorát,
 hogy csudára áll köréje a világ..."
 Gyár. Munka. Fölaranyló reggel.

Micsoda álmok! S micsoda álmodók!
 Ők megfejtik a „fejthetetlen” tételt.
 Életre keltik a holt csecsemőt.
 Ők megvívják mélységet s magasságot.
 És meghajítják a „hajthatatlan” időt.
 Ők a fiatal, örök lázadók.
 Ők mindentudók és mindenhatók!

De jaj! az áloboltozatról
 lehull a tűznap.
 És összeomlik.
 S maroknyi pernye csak.
 inség, nyavalya, muszáj-robotra járás,
 kézbenyomott kés, seb, halálkiáltás,
 s regresszív mákony: ez, ami marad.
 Merre? Kihez?!

Hol a szó, szabadító?!

Új, kemény hitet
 minékünk ki ad?!

Kinek kezébe a testünk feszítő-vasát?!...

Bódulat, rivás: semmi az, ~~flúk!~~

Föl a fejet! Ökölbe a kezet!

Harccal és vérrel,
 de föltisztul az út a háborgó világon.
 S testet ölt mind az álom.

ÖREGEK

Feküsznek, mint a kő.
 Hidak alatt,
 menhelyek vackán.
 Vagy gubbasztanak ház előtt a padkán
 s megborzosognak, ha rájuk tűz a nap.

Bennük megállt a zuhogó idő.
 A gyér örömök ízét
 szájukból régen kilugozta
 törődés, inség, ~~bete~~ munka.
 Ha visszapillant,
 csak sivatágban révedez a szem:
 nincs emlék, tájék, amin megpihen.

Elmulni így?!

Mint hullott vad az erdőn,
 kit elszív gyökér, széttúr dögbogár,
 lerohadni a sárba nyomtalan?!

Semmibe húzó, kivénhedt sereg —
 én földézem, mit vesztettetek!

Füst-könnyű, gondtalan gyerekkor.
 Nem csap meg rossz kéz, nem rémit homály,
 parancs se rebbent, tilalom se fáj.
 Mézes valóság,
 mi átédesül rögbe, fába, fűbe,
 futó felhőbe, kerge víz-gyűrűbe,
 s mibe a természet átédesül:
 oly megadón, oly rokon-boldogan,
 hogy kinja nincs,
 csak könnyharmatos ujjongása van.

Ó fejlődő lélek, friss növendék élet!
 Ki befal mohón közélt s messzeséget.
 Ki száz szabad szájon hamzsolja föl
 a földnek minden sóját és savát.
 Ki dúsan vesz, de még dusabban ad:
 mert úgy ömlik belőle — teli tömlő —
 a nedv-patak,
 akár a tej a sebzett nyirfa-törzsből.

Erőben sarjadsz, örömben cseperedsz.
 Már iskolát jársz: babrálva, játszva
 betű-kockákat forgat a kezed
 s glédába áll eléd az egyszeregy.
 Szám számhoz buvik, betű a betűhöz,
 testvéresül az elébb árva szó:
 már nem titok, sötétben dúló háború,
 már sejted bennük a tartó-vasat,
 amin világok épülnek s omlanak.

Tiéd a föld.
 Szállnál tenger-fenekre
 meglesni halak, csigák életét?
 Szállnál az égi kékbe,
 figyelni, hogy a propeller-kerék
 hogy zugja át a kontinenseket
 a hig levegőt, mikor, habarva?
 Vagy vándorolnál arra,
 ahonnan erdők vad csóvája int?
 Eriggy suhanc, eriggy szived szerint.

Már férfi vagy.
 A rögző, porló, torlódó világok
 örök sodrában megveted a lábod.
 Mint mind a többi,
 ki szerte-szerte föld fölött, föld alatt
 kovácsol, ácsol, szemet fejt, kutat.
 Roppant sereg, de egyt az érverése.
 Millió arc — egy a lelkendezése.

S köztük te: egy a sok közül.
 Proletár, zsélel-ivadék, ki fül
 hegy-mocantó, temérdek indulattal.
 Gyógyít kórt, nyavalyát, mint addig senki még.
 Vagy makacs gyökér-rajjal
 állni szorítja a Szahara színét
 s hord rá csatornán termő harmatot.
 Szétrobbantja az elektron-magot
 s hőt s fényt csikar belőle félvilágnak.
 Vagy ír verset, regényt,
 amiben öröm zúg, erő dörömböl.
 Vagy kuszik volt kulturák utjain.
 Vagy ojt-bujt szerelemmel virág s gyümölcs-csudákat,
 mint orosz földön messze ama vén Micsurin.
 S munka után — a szagtól terhes ág
 alá kifekszik,

s hallgatja elveszetten az illatok dalát.

Már férfi vagy.
 Asszonyt ölelsz. S ki méhéből szakad,
 a szakajtó gyerek: legdrágább jószág, ezerjót leelő.
 Apró nép ő:
 egy csöpp a nagy családból,
 folytatni, amit elkezdett a tábor.
 S egyszer, este, ha úgy esik,
 mesélsz nekik.
 furcsa mesét egy elsüllyedt világról:
 „Aki robotolt, majd éhen veszett.
 Aki henyélt, zabált az öt helyett.
 Karmas mancsával jajba, vérbe túrt:
 lezabálta a szegényről a húst.”

Igy élsz.
 Így ér meg az öregség.
 Ülsz a hegyen.
 Fejed fölött, akár a fecskék,
 békés gépmadarak köröznék:
 föl, föl, az éther térei félé.
 Előtted páras-melegen terül
 a föld-kenyér karéja,
 amibe izes fűszerül
 boldog munkát a te kezéd vetett.
 Csönd. Boldog csönd.
 Az elmulás vize
 nesztelen árad a fütenger megett.
 Fölring hozzád.
 S körülmos, fürdet, mint a gyereket.

Káprázat?! Láz?!
 A ronda vég felé hunyító álom?!
 Hej öregek, lehetett volna így!
 Lehetett vón már vigság a világon:
 vigságos dolog s dologtalan vigság!
 Csak ne lapult vón apátok, anyátok

loncsos kuvaszként...
 s a hátgörbitő átok
 ne fogta vón meg a ti szívetek is!
 De éles nyelvek: jó biz az még pörölni!
 Hetven ösztövért esztendő után
 térül-fordul még egy-két gazdag év!
 Rontsatok be a nagy élet-szüretbe
 s facsarjátok ki szikkadt inyetekre
 a szőlőgerezd utolsó levét!

KORSZERŰTLENSÉGEK A MODERN LIRÁBAN

Irta: UJVÁRI LÁSZLÓ

Az új versirodalomban meglehetősen gyakran találkozunk össze a költővel. Ez első hallásra nem szokatlan, mert verseket általában költők írnak, legalábbis úgy volna helyénvaló, hogy versírással csak költők foglalkozzanak. Sajnos azonban a költő nem csupán, mint szerző jelenik meg a mű kapcsán, hanem mint főszereplő a műben, ami óriási különbség. Felmerül itt az a kérdés, irodalmilag jogosult-e, hogy a költő önmagát helyezze az irodalmi érdeklődés előterébe és pedig nem amaz emberi tulajdonságaival, amikben másokkal, tehát az olvasóval is közös, hanem éppen azokkal, amelyek másoktól megkülönböztetik. Egy régebbi kor, amely maradék nélkül az egyént tette a dolgok mértékévé és bölcséletében azt vallotta, hogy a világ csak egyéniségünkön keresztül jut tudatunkra, hogy tulajdonképpen azt mi vetítjük ki magunkból, a költő külön világát is elfogadta, hiszen az is az egyén és a rajta keresztül létező világ viszonyát tükrözte. Ez magyarázza meg, hogy mért beszélhettek a költők annyit önmagukról, mért hitte el egy egész nemzedék a költőnek: „az én világom egy álomvilág.” Ahogy gazdasági és társadalmi téren az individualizmus kifejezésre jutott abban, hogy nem állottak korlátok az egyéni kezdeményezés előtt, a költőt sem korlátozta semmi abban, hogy kiépítse a maga világát és azt elfogadottá tegye.

Petőfi már lázadozott a költő külön világa ellen:

*Ha nem tudsz mást, mint eldalolni
 Saját fájdalmad s örömed:
 Nincs rád szüksége a világnak,*

írta a 19. század költőihöz, azonban még az elkövetkező század nagy magyar költője, Ady is ott vergődik a költő és a valóság világa között.

*Ezerszer gondolt csodaszépet,
 Gondolt halálra, borra, nőre*

a Hortobágy poétája

*De, ha a piszkos, gatyás, bamba
 Társakra s a csordára nézett,
 Eltemette rögtön a nótát:
 Káromkodott vagy füttyörészett.*

A költő önkényes álomvilágát megzavarja a valóság, az a valóság, amelyet pedig neki magának kellene bambaságából felrázni, ahelyett, hogy ő maga is elnémulna tőle. De később mintha Ady maga is érezné, hogy a költő álomvilága korszerűtlen, tiltakozva kiált fel:

*Nem kellene a megálmodott álmok,
Uj kinok, titkok, vágyak vizén járok,
Röpülj hajóm,
Nem kellene a megálmodott álmok.*

Napjaink költője már kiesett az álomvilágból, ha csak nem olyan, hogy végkép elszenderedett benne. *József Attila*, amikor leírja ezt a szót, hogy költő, az egész kegyetlen ~~szelberendez~~kedést melléálitja a dolog tényleges valóságában.

*S mondd, mit érlel annak sorsa,
ki költő s fél és így dalol;
felesége a padlót mossa
s ő másolás után lohol...*

Ez a költői iskola már nem az „álomvilágban” született. A líra értelme tökéletesen megváltozott. Korunk a tömegek kora, ennek felemlégetése már szinte közhely számba megy és szinte fölösleges olyan tekintélyre hivatkozni, mint *Le Bon*, aki ezt a felismerést elfogadtatta E korban a lírikus lelki világa csak akkor tarthat érdeklődésre számot, ha megnyilatkozásában nem *egy költő*, hanem *mindenki* érzésvilágát tükrözi. Költő lehetne akárcsak egy és nem több, ám ez az egy is értelmetlenné válna, ha csak a maga *költőiségének* fájdalmát sirná, hiszen rajta kívül más senki se költő és az olvasó pedig szerepénél fogva nem az. A kor költőjét éppen az jellemzi, hogy benne megszólal *mindenki* érzésvilága, az az érzésvilág, amely éppen, hogy csak másokban kifejezésre jutni nem tudott, mert *mindenki* nem költő. A költő feladata nem az, hogy önmagát kiemelje, vagy különválassa a mindenki által átélt, vagy átélhető életformáktól. A művésznek fel kell oldódnia az általános emberi jelenségekben, csaknem személytelenné kell válnia, mint *alkotónak* és csak abban nyilatkozhat meg szabadon, amiben mindenkivel közös, (mindenki alatt egy azonosérdekű embercsoportra kell gondolni). Ez nem azt jelenti, hogy a költő köteles lesüllyedni a kulturából kirekesztett széles tömegek szellemi szintjére és mondjuk, csupán primitív érzelmi skálán szólalhat meg, nem erről van szó, hanem arról, hogy mert a tömeget alkotó egyének *némán* érzik át az ember külső és belső világának élményeit, csak sejtések és sejtelmek homálya dereng bennük, amit maguk megfogalmazni nem tudnak, a költőre, az írástudóra hárul a feladat, hogy értelmet adjon az érzésnek, szóban kifejezze azt, ami másban is végbemegy, vagy végbemehet, ha szótlannul is.

A költő, ha ugyyszólván, mint cselekvő személy áll egy költemény középpontjában, még költői szerepének kihangsúlyozása mellett is általános érdekűvé emelheti a legsajátabb költői ténykedést, azt, hogy verset ír. Ragyogó példaként utalhatunk itt *Kis Ferenc* Csonka versére:

*Anyámat nézem s Rátok gondolok,
bécsi özvegyek, munkásasszonyok.
Ha puskagolyó lenne, míg irom
a szó és sortűz minden verssorom:*

*millió verssor sem volna elég,
hogy bosszút álljon gyötrelmekért!*

A kifejezetten költői tevékenység, a versírás, *Kis Ferenc*-nél csaknem egybefolyik azzal a természetszerű gondolattal, amely ugyyszólván

cselekvő szándékká nő mindenkinél, aki átérzi a bécsi tömegtragédiát. A költő betüvetésére való utalás itt reális összefüggéseket nyer, többet jelez költői sirámnál, mert valósággal a tömeg, tehát *mindenki* cselekvő vágyát fordítja át a maga nyelvére és fejezi ki a maga módján.

Hasonló értelmezéssel találkozhatunk egy másik új költőnél, Vas István-nál is, aki így kiált fel:

*érezem a vérbebukó vereség keserű ízét még.
ő, ha e hexameter gépfegyver volna, golyókká
válnának szavaim, pattogva, sziszegve kiszállók...*

Valaki költői lénye *mindenki* számára tehát csak akkor jelent érthető és értelmezhető fogalomkört, ha a belőle kisugárzó érzelmi anyag homogén a tömeg érzelmi adottságaival és azzal keveredik. Mert mit jelent számunkra például a sokak által különben igen értékelte ifjú *Weöres Sándor*-nak az a vágya, hogy nagy költő legyen?

*Mi lesz mostan? alig használt, prima hátultöltő semmi.
Pedig én még most akartam egy igen-nagy költő lenni.*

Valami érzelmi közösségből származik vajjon a versírónak az a vágya, hogy ő „egy igen nagy költő” legyen? Ezt a vágyát legalább oly közönyösen fogadjuk, mintha azt írta volna, hogy egy igen nagy segédhivatali bürokrata akarna lenni. A hivatás kiválasztottságának egyéni értékelése van, ami bizony magánügy. Közügy csak akkor válik belőle, ha az elhivatottság úgy jelentkezik, hogy valamennyien azt érezzük, az a száj helyettünk szólal meg oly szépen és figyelemre érdemesen. De helyettünk *Weöres* nem mondhatja, hogy mi nagy-költők akarunk lenni. Hát akarunk? Csudát. Mi egyszerűen szavakat keresünk a más szájában, mert a mi nyelvünk dadog. Az életet akarjuk megfogalmazva hallani. Például így is, ahogy *Forgács Antal*-tól kaptuk:

*Két esztendeig voltam hivatalnok,
ha rá gondolok is undorodom,
s robbanva kimondom: kár volt így fiatalnak lenni.*

Nem azt akarjuk itt kikövetelni, hogy a költő tagadja meg önmagát, tagadja el, hogy költő és amikor verset ír azt mondja magáról, hogy bizony ő nem költő, hanem szalámiügynök. A költő azonban nem megszállott, nem vátesz, nem próféta, még ha a legnagyobbak közül való is és azzal, hogy költő, ne dicsekedjék, hanem cselekedjék. *Hollós-Korvin Lajos* azt írja magáról, hogy:

Uccák, kőből sajtolt város uccáinak énekese vagyok én.

Néhány sor után azonban kiderül, hogy nem az uccát éneklé, hanem önmagát:

*...homlokomon sikolyok, tüllök, dőrejek visszhangja cikázik.
ő, ki hallja kormos reggeleken a gyársziráknak fenyegető dalát?...*

Ime csak két sor és mily széles szakadék költő és olvasó között. Mert ez a költő nem, hogy azt fejezné ki, ami mindenki másban kifejezetlenül benne él, hanem a megfogalmazatlan élményt kisajátítja, önmagává teszi, (a maga *homlokára még sikolyok visszhangját* is ráképzeli), egyszerűen azért, mert ő az „uccák énekese”. Sajnálatos félreértése ez az új irának, a költő szerepének, amit kissé elvonatkoztatottan, de mégis világos értelemmel *Fodor József* így fogalmazott meg:

*...ismer engem Az, ki tudja,
Hogy nekem itt más nem kell semmi:*

*Mint sugalmának
Hü vagy gyarló ajka lenni:
Mihez képest élek vidulva,
Vagy megtölt nehéz bánat.*

Érthetetlen, hogy éppen olyanok, akik a kollektív életszemléletet vallják, tévednék bele önfeledten a *költő* egyéni és társadalomfölötti szerepkörébe. Itt van például egy ugyancsak fiatalember, a törekvő *Lukács Imre*, aki nemrég jelentetett meg egy verseskötetet *Rab költő* címen. Már a cím is kifejezésre juttatja, hogy a versek szerzője egyrészt rabnak, másrészt költőnek tartja magát, sőt összevont értelemben rab költőnek. Ez a homlokokon hirdetett önvélemény kissé gyanutkeltő, nem annyira a rabságot, mint inkább a költőiséget illetően. Mert azzal a feltevessel kell számolnunk, hogy vagy költő írta és akkor fölösleges a szerzőnek önkezűleg költői lényére utalni, vagy annyira nem költő, hogy a cím és rangbitorlás sem segít rajta. Ez vonatkozik a kérdés felszínére. De nézzük a kérdés lényegét.

*Rab vagyok, rab költő, akit a Rend bezárt...
S fáradt kezemből a toll lomhán kiesik.*

írja Lukács Imre, aki bár néhány prózai sorban a kötet elején világosan kifejti, hogy: „Rabok költője maga is csak rab lehet!” mégsem arról ír versben, hogy rab, hanem, hogy rab költő. Ez a megkülönböztetés merőben fölösleges. Hiszen a „Rab költő” is ismeretlen érzelmeket érintene, ha mindenki nem érezné úgy, hogy valamennyien egy kissé rabok vagyunk ebben a világban. De mert éppen mindenki rabnak érzi magát, sőt sokan tényleges rabságot is átéltek, a rabság irtózata valósággal közös élményként vár megszólalásra. A *költő* kihangsúlyozott rabsága tehát csak elidegenítően hathat, a megelevenítő ábrázolás és a ténylegesen elmélyült líra helyett. Lukács az „áristom homályán” valósággal izolálja magát, nem csupán mert „társak nélkül, ...némán, egyedül” él, de magatartása azé a költőé, aki azzal van elfoglalva, hogy nézi mint „kecmereg a toll kezem alatt a vézna papíron”. Jóllehet, a kor tünete az is, hogy a szabad gondolat hordozóit némaságra ítélik, a *tömeg* korának lírikusa még sem csak a maga néma lelkét szólaltatja meg, hanem mindenkiét. Ujra Kis Ferencet kell idéznünk, aki a *Falak között* eképpen szólal meg:

*Van egy angol vécé s, közvetlen az ajtó
mellett kőkorszóban az édes ivóvíz
példázza sorsomat s társaim sorsát, hogy:
mindegyikőnk egy-egy gyöngyöző korszóvíz!
s nap-nap után frisset hoznak... Hozhatnak! mit
számít az ha olykor kimernek egy embert?
mintha hullámokat kaszálnának, mintha
fésülni akarnák a háborgó tengert!*

Nem állítjuk, hogy a világirodalom példatárából ép' úgy hiányzik a költői hivalkodás, mint mondjuk Kis Ferenc költészetéből, de ha elég bátorságunk van ahhoz, hogy korunk esztétikai szemléletével elutasítsuk magunktól letűnt korok mumifikált irodalmi torzszülötteit, amelyeket a hagyomány tiszteletének rosszulértelmezett módján kegyeletünkbe akarnak csempészni, úgy nyugodtan elutasíthatjuk az irodalmi örökségnek még azt a fajtáját is, amely a mai költők öntetszelgésében reinkarnálódik és amely módfelel méltatlan már a mi világunkhoz.

A G E N É Z I S V E R S E I

Irta: ENDRE KÁROLY

1.

A nagy rotor korongja alkonyatkor
Szélével megcsapott és testem megsodorta,
Kezemből kihullott a kenyérkereső
Meszelő, kalapács, asszonyom megragadtam
És pogány indulatban lendültem szerelemre.

Hatalmas voltam én vonagló mámoromban,
Minden parányi kör forogni tagjaimba
S minden bolygó világ tenger tenyészetével
Eljöttek torkolni ritmusomba.

Ahányszor kedvesem az éjben megöleltem,
Annyiszor váltam én mindenség tengelyévé,
Hevült fonódásunkban fehérre izzó ércek
S az ősi kataklizmák ereje újra éltek.

S miközben forró testünk rejtelmes szövetében
Hormonok mirriádja pergett szélvészitáncot,
Asszonyom termő, tároló ölébe
Elvettem a maradandóságot.

2.

Miként a tengeri ütközet, hajóival
És magával az Óceánnal,
Hullámai vérvörös völgyébe fordul,
Ha leszáll az est,
S eltűnik a tér és hófehér sirályok

Csapnak le a csendbe merült habokra —
Ugy süllyedél küzdelmes nappalom,
Hol szirénazaj s lángostorok között
Árbócokon,
Idegek finom szálain dobált félelmes lengés,
S jóságos estém barna taplótestén
Szélid tüzeit csiholja csendes vágyam.

Ilyenkor én is — mint szárnyas magja a juharnak —
Bontom vitorlám s engedve delejes erőnek
Hordom rendeltetésem ritmusát s célomat élem:
Lábujjhegyen szunnyadó páromhoz közíigék.

Fehér sirály csap csendbe merült habokra!
Mélyebben a tengerfenéknél ereszkedem én le
Misztériumok sejtésből font fonalán:
Bolygók köldöke az indák, melyekbe fogódzom!

Hahó! A Mindenség ütemét lüktetem én!
Egy kicsiny csészében
Reám borul a Pontus s édes medrek között
Bennem mered az Ararát. Világok gyökere vagyok én most!

Csillagok fényével rokon bizonnal
 Gyönyöröm átszellemült méze: a kék; forrón előtt.
 Bennem születik újra a nap!
 Sójajommal eleresztem a megölelt világot.

S.

Hempergő csikót ki látott,
 Ki gerincét dörgöli a röghöz
 S az ég felé rugdossa patáit?
 Orrlikából tüdeje szelet lök
 S ez elindítja a rét bőbitáit;
 Táncol a napban a sok pici villogó ernyő,
 Utra kélnek a magvak
 S füzértáncot leit az ujhodás fűbe varázsolt vágya.
 Egyszemre öröm oldta el láncait itten a loncból.
 Mint amilyen az állati test feszülő falán kolompol.

Szemek

Nem látják meg,
 Mint vet,
 Folyton és folyvást,
 Magasban, mélyben,
 Fényben és éjben,
 Vet, vet,
 Medret,
 Életet,
 Éveket:
 Ezret,
 Vet és édes járszalagon vezet
 Az élvezet.
 Ajtózárt pattint
 S mögüle kivet
 Friss, friss szívet,
 Mély mind, mind
 Ujra szeretni siet.
 S részeg
 Gyönyörben
 Készek
 Uj fészkek.
 Ki látja, hogy a levegő is reszket,
 Hordva a sok, sok szerelmes testet,
 Hömpölyögnek szárnyán himporok.
 Kinyilik a madártorok,
 Zizeg a féreg,
 Ez mind, mind esküvői ének.
 S ha tárulnának a tengerfenékek:
 Nászba fonódó szalagok
 Az ázalagok.
 Sőt még az enyészet
 Is megujhódó élet,
 Ha hasadnák a penészek —

Tenyészet.

Te gyönyörű fúga!

4.

Nincs kinek adjak hálát.
 Vagyok,
 Mert ezermillió év
 Testemig szőtte szálát.

Enyém e boldog óra.
 Világgá értem repült,
 Alakba értem vetült
 Temérdek sejt és spóra.

Itt állok most, én bőség,
 Viselve
 Minden időknék mindenfajta őst.

Belém falazva
 Cella, protoplazma;
 Hüllő, csörgő,
 Sürgő sok testvérem,
 Piros és meleg
 S tetterős már az én vérem!

Itt állok fejletlen és nevetve,
 Ami csak múlt,
 Léte és halál,
 Testembe temetve:
 Ujjongás,
 Mindazok, akik szerettek;
 Sikongás,
 Mindazok, kiket megettek.
 Petékbe rohanó spermák,
 Tegnapok és Mák;
 Éltető és etető elem:
 Élelem és szerelem.

És én, e fűtött világ,
 Akiből szinte kihág
 A holnap,
 S akiből szagok, színek, hangok
 Kedvet csiholnak
 S kire a napsugár is ragyog:
 Vagyok!

Vagyok örököse az örökös láznak
 S hogy mindent örökbe átruházzák,
 Hozzád sietek asszonyom,

Jövök, én életet elöntő him,
 Felétek fiaim, lányaim,
 Jövök, mert örömök súlya nyom.

5.

Méhedben rejlik a templom,
 Ott a Teremtő!

Asszonyom, tiéd a boltozat,
Hol a csira kihajt.

Prometheus az égből leopta,
Te csipődben ringatod a tüzet,

Átveszed s mint dicsőséges staféta
Osztod és tovább viszed.

Enyém csak a szító lehellet,
Tiéd: a lángra lobbanó parázs.

Te formát módolsz erőddel s kiobbansz,
Bennem az életnedv lassan kiszikkad.

Te világokat bimbóba borítasz,
Nálam a visszfény is tűnve enyészik.

Te vagy a kincseket feltáró tárna,
Én csak a szénéző, omló orom.

Te tavat rejtő medence,
Mint a szarvas járok vizedre;

Te mélybe szakadó tengerszem,
Hová vérem rejtve cseppentem.

Folyam vagy, örökkön zengő zene,
Én csak a thyrsus, a taktus

Tiéd az élet, a mű, a jövődő,
Enyém a mámor, a muló varázs.

A SPANYOL ANARHIZMUS VÁLTOZÁSAI

Irta: MAX BARTH

Azt, amit az európai anarho-szindikalisták „uralomnélküli szocializmus”-nak mondanak a spanyolok *socialismo libertario*-nak, a „szabadság szocializmusá”-nak nevezik. Mindakettő ugyanazt jelenti. A társadalom állam-, kormány- és központosítás-nélküli megszervezését, a társadalom felépítését a legkisebb organikus testtől, az egyéntől kezdve a nagyobb sejteken keresztül egész az ösztársadalomig; mindezt abszolút szabádon, szabad megegyezés alapján.

Ez az állam- és kormányzat-ellenes anarho-szindikalizmus először a modern történelemben, Spanyolországban a politikai hatalom birto-kosa. A madridi kormány kezén levő terület jó részén részes a kormányzásban, az autonóm Katalániában viszont a tulajdonképpeni hatalom. (A másik nagy anarho-szindikalista központ, *Andaluzia*, a felkelők kezén.)

Az anarho-szindikalizmus mint a politikai és társadalmi hatalom hordozója — történelmi novum, amiről ma még nehéz véglegeset mondani, mert minden társadalmi rendszer, amely az elméletből megy át a

gyakorlatba, csak e folyamat révén nyeri el valóságos alakját.

A spanyol anarhizmus története a múlt század negyvenes éveiben kezdődik, rövid ideig érintkezik a szocialista Internacionáléval, s azután a maga útján halad. Ferrer agyonlövétése 1909-ben csak a legnagyobb feltűnést keltő eset, mert akkoriban többen meghaltak. Még a köztársaság éveiben, 1931-től 1933-ig is 400 anarchista és szindikalista esett el a rendőrség golyóitól.

A spanyol anarhó-szindikalizmus régi: két szervezete, a szindikalista *Confederación Nacional del Trabajo* (CNT) és politikai szervezete, a *Federación Anarquista Iberica* (FAI) újabb keletű. A CNT 1911-ben, az FAI 1925-ben alakult. Előbb a szakszervezet keletkezett s a szakszervezetből nőtt ki a politikai szervezet. Előbb a reális érdekek képviselőjére szolgáló intézmény jött létre s csak később az elmélet terjesztésére, kiépítésére és ellenőrzésére szolgáló szerv.

Az anarhó-szindikalizmus Katalániában egyik napról a másikra került uralomra. Az anarhó-szindikalizmusnak tudható be, hogy a katonai fölkelést Barcelonában oly hamar leverték. Ők u. i. a történelekről jobban voltak tájékozódva mint a Népfrontiak s így előbb is cselekedtek, mert anélkül, hogy a kormányra vártak volna, felfegyverezték a munkásságot. Azonkívül: megértették a pillanat szavát s mint a szocialista centralizmus s a Népfrontkormányzás ellenfelei, ezekkel az ellenfél csoportokkal, amelyekkel azonban a regresszió gyűlöletében egyek voltak, egyik órától a másikra életre-halálra szóló szövetséget kötöttek. Az így közösen fellépő baloldal, amely 1934 októberében megoszolva négy óra alatt vereséget szenvedett a katonáktól, most sokkal rövidebb idő alatt leverte ugyanezeket. Ezt a sikert az állandó készültség megszokása, mely az anarhista „direkt akció” hagyományának a következménye és az a képesség tette lehetővé, hogy adott pillanatban mindig a valósághoz igazodnak. Az anarhó-szindikalizmus frissesége és hajlékonysága különben is jelentős lökőerőt biztosít számára. Azana kormányralépése és a katonai forradalom kitörése közti időben még azt is megtették, hogy Madridban a szociáldemokrácia fellegvárában, ahol az anarhó-szindikalizmus kisebbség, Azana, Largo Caballero s a két munkáspárt akaratára ellenére keresztülvitték az általános sztrájkot.

Katalániában — ténylegesen ma — ez az erő uralkodik. Az anarhó-szindikalizmust meggyőzővé (...meggyőzővé mindenesetre egy politikailag szervezetlen, legnagyobb részben analfabéta nép előtt) és veszélyessé (...persze azok számára, akik a társadalomszervezés problémáját nagyon komplikáltnak tartják) teszi megkapó egyszerűsége s a természetes emberi értelemre hivatkozó logikája. Mondhatnánk olyan, mint valami patent megoldása s ilyen törvények szerint is épült. Ha mindenki megtagadná a hadi szolgálatot, nem volna többé háború; ha a legjobbak uralkodnának, nem volna semmi baj a társadalomban; ha bevezetnék a legideálisabb választói rendszert, biztosítva volna az abszolút demokrácia; ha megszüntetnék a pénzt, elhalna a tökéletes termelési rend; ha mellőznék az uralmi szervezeteket és visszaállítanák az egyéni szabadságot, akkor a társadalom surlódás nélkül funkcionálna — mindezek a patent megoldások az egyenes logika, a meggyőző aritmetika adalékai s a polgári racionalizmus termékei és eredményei.

A társadalom igen komplex jelenségével azonban olyan képződményről van szó, ami aritmetikával, logikával és racionalizmussal egyedül nem ragadható meg. Patent megoldásokkal (mint amilyen pl. az anarhó-szindikalizmus) nem lehetünk urrá a társadalmi organizmus felett. A társadalom esetében nagyon kevés az abszolút érték még annál több az

egymás melletti, az egymásra következő és az egymással szemben álló számos erő következménye, az alig fix állapotok, hanem a legtöbbször csak relációk. Az anarhó-szindikalisták a kezdeményezés apostolai s kétségtelenül értenek az emberek megmozgatásához; a kezdeményezés azonban nem minden; a spanyol polgárháború eddigi lefolyása is bizonyítja. A háborúkat nem a gyakorlati-szabályzatok nyerik meg; a gyakorlati-szabályzat azonban egyik előfeltétele a győzelemnek. Érvényes ez arra a permanens, vértelen harcra is, mely a társadalom megszervezéséért folyik.

Spanyolországban a termelési és a társadalmi formák elmaradtak, nyomorult szegénység, nagy mezőgazdasági proletáriátus és feudalizmus jelzik mindezeket; a patriarchális maradványok közül a leghatalmasabb, a leggazdagabb nagybirtokos és iparmágnás az Egyház. Az Egyház és a világi felső réteg a népet jól kiszámított tudatlanságban tartják; az analfabéták százalékszámát tartományonként 25 és 75% között ingadozik. A temperamentumos nép mindenképp sámánjai s ezek arisztokrata szövetségeseinek a kezei közt érzi magát. Ezenél a kulcs is, amely mindenek nyitja: a tudás. Ha a paraszt levelet akar írni, a tanítót kell megkérnie a levél megírására; a vidéken azonban kevés az iskola s kevés a tanító. Ki jöhet szóba így? A pap. A spanyol paraszt szakadatlanul tapasztalja, hogy mások kezében van. A tudás vérnélküli fegyvere, amivel felszabadíthatná magát s amivel földet és életlehetőséget küzködhetne ki: a paraszt elől elzárt. Az ipari munkás elől nem tudják teljesen eldugni; az ipari munkás köteles bizonyos ismereteket megszerezni, hogy hasznos eszköz lehessen s a bajtársai oktadják. De még magában a modern Barcelonában is ott ülnek a Ramblán bódéikban a nyilvános levélírók. A postástól a házmesternék elveszik a postát s a címzés általános benyomása szerint osztják el: „Ez olyan, mintha magának szólna. Nem igaz?” A postahivatalokban asszonyok, legények, idős férfiak kérik meg az embert, hogy írja meg levelezőlapjukat. Az abc-t eldugják előlük. Így azután felszabadulásukért és emberré levésükért egy más fegyverrel küzdenek, tannal, amely abszolút érthetőséggel kálapálja fejükbe az elvet: szabadság direkt akció és kölcsönös segítség révén. Ennek az evangéliumnak a hirdetőit úgy dicsőítik, mint a hősokeket; ezek egyetlen szava több, mint parancs; ezek szava valamennyiben lángot gyújt, ha a CNT vagy az FAI utasításainak a mozgalom erkölcsi hitelének ellenére nem engedelmessé válnak, úgy ez nem azért történik, hogy hátramaradjanak, hanem azért, hogy előre törjenek. Ez történt Katalániában 1934-ben az októberi felkelés alkalmával, amikor a két szervezet tagjai és rokon-szervezői, parancs ellenére küzdelembe léptek s a szervezetet ezzel a beavatkozás jelszavának kiadására kényszerítették. A szervezetek felismerték, hogy elmaradtak hűbeik akarata mögött és tüstént illeszkedtek. Ezek a szervezetek mindig mozgékonyak s mindig készek a valósághoz igazodni. Elvük tartalma, célja és szándéka többet ér számukra, mint merőv formájának a betartása. Mozcékonyaságuk termékenyíti meg ma a spanyol baloldal politikai életét.

Ahogy Spanyolorzágnak gazdaságilag századokat kell átugrania ahhoz, hogy a legmodernebb jelenkorban éljen, ugyanúgy a spanyol egyéneknek is nemzedékek elmulasztott fejlődését kell átugrania. *El espanol piensa bien, pero tarde*, — a spanyol helyesen gondolkodik, de későn, mondja a spanyol közmondás. Napjaink igazolják a közmondás helyességét. Mindakét szembenálló párt a tizenegyedik órában kezdett el gondolkozni. A felkelők jobboldali köztársasági, klerikális, karlista, Alfons-párti, Rivera-párti s az egyszerű katonai diktatura eszméinek kon-

glomerátumából egy napjainkhoz igazodó fasizmust próbálnak kialakítani, amelynek propaganda szempontból legfontosabb részét, a szociális programot Hitler repülőtisztjei szuggerálták nekik. A baloldal viszont a demokratikus összefogás oly mértékű és intenzitású gyakorlatáról tesz tanubizonyosságot, amintőre a felkelés előtt még elméletileg sem merészkedett. A legvilágosabban tapasztalható ez Katalániában. A baloldali republikánus Esquerra szeparatiztikus nacionalizmusát elsöpörték; a közigazgatás és a kormányzat valóban bajtársi együttműködésben dolgozik a Népfront pártokkal és az anarhistákkal; a két munkáspárt játsszi könnyedséggel oldotta meg a munkásság egyik legsúlyosabb problémáját: az egységpárt helyreállítását; s az anarhisták a rend oltalmazói S a demokratikus együttműködés kezdeményezői.

Az elmaradt Spanyolországból az ipari és társadalmi modernitás pár szigete emelkedik ki. Ezek a szigetek elsősorban Spanyolország északi részében, a legmarkánsabban Katalániában található. A katalánok nyílt eszűek, vállalkozószelleműek; miértis gyakran nevezik őket Spanyolország poroszainak. Katalánia iparilag és kereskedelmileg Spanyolország előőrse; itt már lehet ipari középosztályról beszélni s az arisztokrácia szerepe sem olyan merev. A munkásság és a szegény földművesség jórészt a CNT és az FAI kezében, a munkáspártok a felkelésig meglehetősen gyöngék; július 18. előtt a munkásság egyetlen napilapja, a szindikalista *Solidaridad Obrera*. Az anarhó-szindikalisták hagyományos szolidaritása azonban súlyos erkölcsi tökélet jelentett. A felkelők elleni küzdelem folyamán hűvek közt augusztus elseje és szeptember 18. közt a felkelők áldozatai részére két millió pezétát gyűjtöttek munkásfillérekből. A barcelónai vágóhid munkásai testületileg a CNT mellé álltak s a 15%-os munkabéremelésről, ami a mai rendszer vívmánya, lemondottak a milica javára mindaddig, amíg a polgárháború tart...

Hogy Spanyolországban a baloldal különböző szervezetei megtalálták a demokratikus együttműködés útját, ez kétségkívül a résztvevő pártok hajlékonyságára vezethető vissza. A katalániai demokratikus arcvonalon az anarhó-szindikalisták játsszák a vezető szerepet. Az ő szavuk a döntő. Vajjon visszaélnék ezzel? Az események nem ezt igazolják. Már a zarágozai májusi kongresszusuk alkalmával megállapították, hogy a szervezett-regresszió elleni küzdelem ugyanugy, mint az új rend fölépítése csak a CNT és a szocialista a UGT (*Union General de Trabajadores*) együttes segítségével vihető keresztül; hogy egyik irányzatnak a másikkal való elnyomása lehetetlen; hogy a jövő Spanyolországában a lakosság akarata szerint tartományonként más és más lesz a rendszer struktúrája s emellett a kisebbségek lojálisan együttműködni tartoznak a többséggel. A választási győzelem után Katalániában az UGT-vel és a szocialista párttal közös komitét alakítottak, közös cselekvési vonalat dolgoztak ki s minden gyárban üzemi tanácsok létesítéséről gondoskodtak. Ezek az üzemi tanácsok minden üzemben a szindikalisták és szocialisták százalék aránya szerint alakult meg. A nép végrehajtó szerveiben, az u. n. komitékben az anarhó-szindikalisták, ellenére számbeli fölényüknek, az UGT-nek ugyanolyan képviseleti arányt biztosítottak, mint a CNT-nek. Katalániában a hatalmi szervek kialakítása valóban példája a reális demokráciának.

Az anarhó-szindikalisták óvakodnak kockáztatni a gyakorlati sikert a tiszta elmélet megmentése kedvéért. Akik egykor minden erőszak-szervezet ellenségei voltak, ma hasonló szervezetekkel védik a rendet. Érzik a felelősséget. Kormányzatellenesek, de belátják, hogy uralkodni muszáj. Largo Caballero kormányát ép' oly kevésbé helyeslik, mint bár-

mely mást; de mert ez a kormány adva van s mert ők maguk elméletük alapján nem vehetnek abban részt, ezért más módon kapcsolódnak bele, azzal, hogy a madridi központi kormányt „nem-politikai technikai” tanácsok létesítésére s olyan végrehajtó szervek felállítására ösztönzik, amelyekben kormányzatellenes magatartásuk ellenére felelősen dolgozhatnak. Katalániában a kormányzat mellé a hadsereg, a közéletmezés, a közgazdaság, a közoktatás, a mezőgazdálkodás komitétit állították. Mindezeket a szervezett-regresszió elleni szervezetek képviselőiből. Valójában ezeknek a komitéknek a kezében van a hatalom, ténylegesen ezek a minisztériumok.

Az anarhó-szindikalisták elmélete a valóságon alakul. Ezt ők maguk is mondják. *Federica Montseny*, az anarhista *Revista Blanca* kiadója írja: „Azt a kemény tapasztalatot szereztük, hogy az elmélet mindig valami tökéletes és harmonikus, a gyakorlat azonban valami egészen más, gyakran kegyetlen”. Az anarhó-szindikalisták joggal állapítják meg, hogy egy olyan folyamat során, amit nem ők indítottak el, improvizálni kénytelenek s csak a pillanat követelménye szerint cselekedhetnek. S tényleg, amit cselekszenek improvizációnak szolid és valóság-hű. Különbséget tesznek a formális és reális demokrácia között.

M A G U N K R Ó L . . .

Irta: RIDEG SÁNDOR

Szívesen emlékszem vissza magamra s az emberekre, akikkel együtt éltem s dolgoztam az ezer holdakon.

Közöttük értem el életem csúcspontját, tizennyolc éves koromban Némi tulzással azt állithatom, hogy alig volt nálam nevezetesebb ember a tanyán. Köszönhettem ezt annak, hogy minden nyomtatott betűt elolvastam. A kabátom belső zsebében mindig volt egy-két levél tiszta papír, amit délidőben a kazal tövében ülve, teleróttam ákombákomokkal. Szívesen tettem, mert bár mélységesen titkoltam dolgom mibenlétét, nem veszett kárba a fáradságom. Természetesen dalokat faragtam. A dalocskákat, amint megírtam, rögtön meg is zenésítettem s este a közeli szlovák faluban, mint ujdonságot daloltam el ismerőseimnek.

Némely dalom keresztül uszott láthatatlan ruhájában a Tiszán, meg a román harc vonalon, anélkül, hogy lelőtték volna... Különösen elterjedt ez a dalocskám: *Kertünk alatt van egy hadihajó kikötve...* De tudtam dalolni csillagokról, éjszakáról, szóval: a szerelemről is.

A béreslegény barátaim gyakran érdeklődtek nálam új dalok után, mert az új dalnál, ha szegények voltunk is, csak az új ruha lehetett volna kedvesebb, ámbár az sem bizonyos... Így történt, hogy valakinek eldicsekedtem dolgaimmal s az írásomnak hire futott, mint a jó bornak. Végül tudományos ember hírébe keveredtem ártatlanul. Gyógyítottam fagyástól keletkezett lábujjdaganatot, amiről már az első pillanatban látni lehetett, hogy közönséges paraszbütykő... s több efélet...

Mesterkedésem javát mindennek ellenére az írás szolgálhatta. A barátaim, ha tudtak is írni, egyesek, eljöttek hozzám esténként levelet íratni.

— Ird meg, egy komám! — szokták mondani — de valami igen jól szedd össze. Kínéz valami, ne félj!...

A fizetség lehetett egy szakajtó körte, amit csak úgy hoztak el ső-

tétbe a parasztek szőlőjéből, esetleg néhány bizonytalan származású dinnye. A tiszteletdíjam részben szerezték, részben lopták, ki hogyan fogja fel...

És én írtam a bűvös szavakat a mentek a levelek a közeli szlovák faluba, ahol a szőke lányok pöndöle paradicsomkarókra akasztva fehérlett a kertekben, mint megannyi kísértet.

(A háziszövésű vásznak kitergetése általános szokás volt a faluban. A szegény szlovákoknál ez pótolta a hivalkodó gazdaságot és a fényt. Ha nagyon kíváncsi volt a szlovák legény, nem érdeklődött sokat a menyasszonya vagyoni állapota felől, hanem kísétált a kertbe s megolvasta, hogy a jövőbelijének hány lepedője és pöndöle lesz, ha megkapja a kelengyét. Némely női fehérenmű darab régen elhunyt generációkról tudott volna beszélni, de ilyesmi, ha felvette a lány, ha nem vette, vajmi keveset rontott a melle állásán. Mi a szlovák lányokhoz járogattunk elkedveskedni. A szlovák legények meg hozzánk jártak a tanyába. Hogy összeverekedtünk volna, ez sohasem fordult elő.)

De maradjunk csak meg az irás nehezebb ügyénél. Egy este eljött hozzám az egyik öreg béres, hogy írják-e levelet a katonafiának, szívesen megfizetné a fáradságomat egy pakli dohánnyal, egy-két szivarral, ahogy jobban szeretem, mert se ő, se a felesége nem ismerik a betűvetést.

— Te mégis tanultabb ember vagy — mondta — iskolába is jártál... — Szokásképpen nagyot sóhajtott és helyet foglalt száz lyukból álló szűrével az asztal mellett s felrakta lábát az asztalláb keresztlécére.

Készséggel vállaltam a munkát. Hogy tanult ember voltam, ezt le sem tagadhattam volna, mert valamikor három tavasszal jártam tuskót ásni a tanítóm szőlőjébe. Nyár elején viszont ürgét öntöttem a kukoricaföldjén. Az iskolai bizonyítványommal még így sem volt semmi baj, mert oda volt írva minden tantárgy után a minősítés: „Kitűnő, kitűnő, kitűnő, kitűnő, kitűnő, kitűnő, kitűnő, kitűnő.” Egész nyáron nem láttam annyi ürgét egy csomóban, ahány „kitűnő” volt a bizonyítványomban. Igaz, hogy a vizsga napján, mikor a tanfelügyelő a „vizözön” körülményeiről érdeklődött tőlem, alig válaszoltam valamit. Noé-ról még sokáig azt hittem az iskola évek után is, hogy azonos a pilisi korcsmárossal. Ilyen előzmények után alig hihettem volna önmagam tudatlan embernek... Helyzetemből eredően többet láttam és tapasztaltam tizennyolc éves koromig, mint amennyit a tanítóm élete hosszán elérhetett volna. Hol voltam én már Noétól meg a vizözöntől tizennyolc éves koromban?... Az öreg nagyon is jól mondta, hogy iskolázott ember vagyok... Valóban az voltam...

— Hát várokozzék, kend! — szóltam a vendégemnek. — A levél rövidesen készen lesz, csak az a kérdés: hosszú legyen-e vagy rövid?

— Minél hosszabb! — volt a felelet. Kezdtém; előszedni írószerszámom a láda aljából. Az öreg eligazította maga körül sok szép napot látott szűrét s vagy két óra hosszáig hallgatta a pennám sercegő kaparászását. Az asztalon álló lámpából időközben kiégett a nedv s ha felcsavartam a belét, szikrát és kormot okádott.

De végülis elkészült a remek. Volt benne annyi Isten és annyi jó, hogy annak felével is beérhetné egy közönséges bakkancsos katona. A lényeg és a forma körülbelül ez volt:

Kedves gyermekem! Tudatom veled... Továbbá, ha a jó Isten megengedi, hogy friss jó egészségben láthatlak megint... Hasonlóképpen édesanyád is, amit a jó Isten engedjen... A jó Isten áldjon meg téged, mint minket is, stb.

Mikor a levelet fennszóval alakanyarítottam, hogy „ölel, csókol apád és anyád, Ködmön István”, az öreg nagyot bámult.

— Ejnye, de csunya! — mondta.

— Bizony ez már ilyen. Hát milyen legyen? — kérdeztem. — Arról igazán nem tehetek, hogy így kerül ki írásban.

— Olyan ez itt alul, mint a csenebogár!

Az aláírás tényleg hasonlított arra a féregre s igyekeztem összehajítani a levelet, nehogy elrepüljön a szemünk láttára. A vén paraszt meg nyilván nem akart potyára fizetni s tovább akadékoskodott:

— Egyik betű nem olyan, mint a másik!...

— Hát nem is lehet egyik olyan, mint a másik, hiszen épp az benne a fortély, hogy ahány betű, annyi formát mutat. — Így folyt a vita, pedig valami igaza csakugyan volt az öregnek, mert ha néztem, egyik betű kövér volt, mint a tavalyi gazdám felesége, a másik meg sovány. Nehezen lehetett volna egy fajtába sorozni a betűket. Órahosszáig kellett magyaráznom, hogy hogyan írok én és hogyan írnak mások, akiknek sejtelmük sincs az írásról... Az öreg ennek ellenére felolvastatta velem a levelet, hogy egyezik-e a szöveg az előbb hallottakkal. Egyezett... Benne volt az estéli imádsága, amely így hangzik: „Miképpen a menny--en, azonképpen itt a földön is.”

De benne volt ő is, én is, az egész tanyavilág...

Az öreg pór kifizette fáradságom díját: egy pakli hármás dohányt és haza baktatott. A szivarok emlegetése csalétek volt, úgy mint fél-deci pálinkavételnél, mikor azt mondta a kocsmárosnak:

— Ne mérje szűken, olcsón 'is adja, mert majd többet is viszek...

Igy élünk, segítettük egymást a tanyán.

Én farkaskörmű, régi béres családból származtam. Olyan kemény-mellű basa nem kerülközött, aki le merete volna tegezni apámat, mert a kalap ez esetben már repült is a fejről.

Ha nevezetes emberekről beszélgettek a béresek, apám mellett többször szóbakerültem én is. Hogy mit beszéltek felőlem, ezt idejében megtudtam, mintha magam hallottam volna. Volt olyan ember, aki azt mondta:

— Jeles ember az!... Van annyi esze, mint a püspöknek!...

A másik viszont, akinek tévesen gyógykezeltém a feleségét, éppen megfordítva nyilatkozott, ilyenképpen:

— Megette má' az a fene régen!... Még akkó' mikó' a csikófogat elhányta. Nem jó az se kocsisnak, se béresnek! De még kutyának se!... Legfőjebb pofája van neki ekkora ni! — s széjjeltárta karját s megmutatta, hogy mekkora. Ilyesmiért haragot tartanom fölösleges lett volna, mert ha két pártra oszlott is felettem a vélemény, benne volt abban az elismerésem is olyan hiánytalanul, mint a nagy bibliában az „Ámen”.

Nem hiszem, hogy tudtam, inkább homályosan éreztem, hogy én leszek a béresek „jeles” embere, az ur, a föld, a bot és a durva szavak jó ismerője.

CIMSZAVAK A BERLINBEN BETILTOTT „QUERCHNITT” IDEGEN SZAVAK SZÓTÁRÁBÓL: — *Abszurditás*: jobb időkben reménykedni. — *Karakter*: a pályafutás komoly akadály. — *Fináncpolitika*: keresztretjvény az állam használatára. — *Feuilleton* (folytatásokban): amit az olvasók az újságból még elolvasnak. — *Allé! Sanzsé!* : lásd *politika* címszó alatt. — *Ideálok*: játékszerek felnőtt gyermekek számára. — *Optimizmus*: gyógyithatatlan betegség. — *Politika*: a fekete mágia korszerű elnevezése.

P O R T U G Á L I A

Irta: LÁZÁR VILMOS

A spanyol polgárháborúval összefüggő hadianyagszállítások és a semlegesség kérdésének (hullámai ráterelték a figyelmet a Pireinei-félsziget nyugati országára: Portugáliára.

Az Ibériai-félsziget nyugati peremén elterülő Portugália, melynek 1300 km. hosszú közös határa van Spanyolországgal, igen változatos felszínű és termékenységgű ország; — területe sajátos vegyüléke a dús és pompázó vegetációjú idillikus tájnak, a kopár, gyászos, kietlen hegyvidéknek és az óceánparti egyhanguságnak. E természeti adottságok egyaránt rányomták bélyegüket a portugál néplélekre és gazdaságra, melyek egymásra gyakorolt kölcsönhatásaikban érvényesülve, az ország történelmét kialakították. A terméketlen részek lakossága a teljesen sík partvidék felé szivárog és a tengerből igyekszik megélni. Az idetelepülő népek életmódja az Óceánhoz alkalmazkodik s a hajós-, halász-népeket jellemző bátor és minden kockázatot vállaló típus alakul ki, a dús tájak mélabúra hajló vegetatív életvitelű embercsoportjával szemben. Az ország partvidéki jellege s az ebből eredő kiszolgáltatottság párosulva a munkaiszonyba szenvedő nép tehetetlenségével, mely lehetetlenné tette számukra a helytállást a gazdasági versenyben, már a XII. század folyamán erős gazdasági függésbe hozta őket Angliától. Ez a ma is meglévő függő viszony a magyarázata az Angliával szemben fennálló vazallusi helyzetnek.

Portugália legujabbkori története 1910-el veszi kezdetét, amikor is a *Carbonari-k* polgári forradalma elűzte a dekadens és szibarita Manuelt, elsöpörve a *Braganzák* uralmát. A megszülető polgári republika, amit egy vékony értelmiségi réteg vezetett, liberális-radikális reformokkal kísérletezik: elrendeli a szerzetesrendek feloszlását, szétválasztja az egyházat az államtól és demokratizálni igyekszik a közéletet. Az új alkotmány azonban csak papíron létezik: a köztársaság nem tudja realizálni. A vezetők egyéni meggazdagodásra való törekvése korrupciók mocsarába fullasztja a republikát. A katonai puccsok és pronunciamentok egymást érik s egy züllött réteg ragadja magához a hatalmat. Az ország pénzügye, amit már a XIX. században is csak állandó inflációkkal tudtak injektózni, a lehető legziláltabb. A „nagy barát”-nak, Angliának felette kedvező ez az állapot: hisz' az országot valósággal kiárusító koncessziók így szerezhetők meg a legkönnyebben. Csak természetes, hogy az ország a világháborúban Anglia oldalán harcolt.

A nagy világegés után, mikor a létszámában növekvő nyomorúságosan fizetett munkásság mindgyakrabban nyul — anarcho-szindikalista módon való megszervezettségének megfelelően — a vadsztrájkok eszközéhez s a hatalomra vágyó tisztikar állandósult puccslétkört teremt, Anglia bizonytalannak véli a gazdasági életet: — s megszületik a parancsuralom.

Az első diktátor, *Gomez da Costa*, kit 1926. júl. 27.-én *Carmora* tábornok követ. Ma *Oliveira Salazar*, a Coimbra-i egyetem, volt matematika tanára az ország diktátora. Salazar felfüggesztette az alkotmányt, feloszlatta a parlamentet és hozzáfogott, az *o estado novo*-nak, az új államnak a megszervezéséhez. Az új állam tipikusan fasiszta: a munkásság szervezeteit feloszlatták, bevezették az egy-párt rendszert, a sajtót guzsbakötötték, kiváltságos monopolisták kezébe adták az üzemetek és elnémitottak minden, a kormány uralmával ellentétes véleményt, —

mindezt *A bem da nao*, 'a nemzet üdvére', amely jelszót kötelezővé tették felírni minden levél homlokára. Portugália mai berendezkedése különös ötvözete a napjainkban uralkodó német és olasz politikai és gazdasági rendszereknek. Még a faji politika sem hiányzik a jelszavak közül. *Glória de la raza*, 'a faj dicsőségére' történik minden. A fajjal azonban bajok vannak: Portugália népe a többi európai népekhez viszonyítva ~~feltűnően~~ alacsonytermetű, ami részben a pigmeus törpe népek történelemelőtti sűrű jelenlétének következménye, részben a silány táplálkozási viszonyokban leli magyarázatát. A nép tisztára sémi jellegű, amit a spanyol inkvizíció alkalmával idemenekült és később beolvadó zsidó tömegek jelenléte magyaráz. De eredetileg is a mai portugál nép egyrészt a semita főniciaiak, kelták és zsidók keveredéséből származik, másrészt a gyarmatokról beözönlött indiánok és néger beolvadásával jött létre. A portugál fajvédők azonban nem helyeznek tulságos súlyt a faji kérdés antropológiai indoklására.

Az ország gazdasági viszonyai siralmasak. Az egykor virágzó gyarmati világbirodalom, mely az „üstökös”-ban Délamerika, Afrika és Kelet-Ázsia jelentős részét birtokolta, mára kis vazallus állammá zsugorodott. A parancsuralom jelszavai a nyomor tényeivel szemben semmit sem segítettek. A földnek csak 54%-a a megművelt. A kultúra alá vont területek művelése kezdetleges. A gabona hektáronkénti terméshezama Európában a legkisebb: a 6.2 q., — abban az országban, mely egykor Róma gabonaraktára volt. A művelhető területek 85%-a a nagybirtokosok kezén. A földmunkások munkájukért 2.5 Escudo bért kapnak, melyért egy háromnegyed kg.-os kenyér vásárolható. A paraszt birtokosság nagyrészenek egyetlen jövedelmi forrása néhány paratölgy, mely a jelentékeny parafaexport anyagát szolgáltatja és egy-két olajfa. A kisbirtokosság kezén lévő földek rendkívüli elaprózottak. Az ország déli részén előfordul, hogy egy hektárnyi terület 34 különböző birtokosé. A gabona és bortermező parasztság termésvényei a monopólista tendenciáknak megfelelően kizárólag a gabona- és bor-bevásárló szindikátusnak adhatók el.

Az ipar, amit majdnem teljesen az angol tőke ural, 240.000 munkást foglalkoztat. A nyersanyag nagyrésze földolgozatlanul kerül ki az országból. A szén és vastermelés jelentéktelen: az előbbi 207 tonna, az utóbbi mindössze 3 tonna. A szardínia-halászat, mely 70 millió pengő értékű (1935) szintén a monopóliumos kartell birtokában. Az 1935-ben kitört s még ma is tartó francia-portugál szardínia vámháború folyamánként a setubali halászok 42%-a munka- és kereset-nélküli. Az ipari munkásság bére alig haladja meg az agrár munkásokét. A *Dir. Geralde Estadística* adatai szerint az élelmiszerárak 1928 óta 18%-kal estek, a kereső népesség bére azonban 62%-kal zuhant. A fejletlen gyáripar, a primitív mezőgazdaság, a felsőbb osztályok roppant luxusigényei s a silányan termelő munkásság mellett: elkerülhetetlen a kereskedelmi mérleg passzív volta. A fejenkénti kivitel értéke 14, míg a behozatal 35 arany márka, ami Albánia után (mely viszont Itália gazdasági vazallusa) a legkedvezőtlenebb arány Európában. Angol kezében van a városok elektromos szolgálata, a távbeszélő és a dohánymonopólium. Jellemző, hogy a viaszgyertya-gyártás, melyből az egyház nagy befolyásának megfelelően, jelentős mennyiséget fogyasztanak, szintén angol monopólium tárgya. Portugália tőkeszegény, az angol gazdasági imperializmus gyarmata, importjának kétharmada innen ered.

Az ország közlekedésére jellemző, hogy ezer négyszögkilométerre 36 km. hosszú vasútvonal esik (Belgiumban 320.3, Magyarországon 93.4

km.) s hajóállománya alig haladja meg egy nagyobb angol magántársaságét. Művelődési fokára és egészségügyére viszont az utal, hogy a nép 82%-a analfabéta; a tuberkulózis mortalitási aránya — százezer lakosra 198 (Anglia 81, Dánia 59) — Európában a legmostohább. A népjólétre fordított állami kiadások egy lakosra eső hányada P. 0.92 (Anglia P. 54.30, Belgium 32.76). Az ország hadi kiadásai 1929-ben: 376; 1936-ben: 714 millió Escudo. Az urbanizálódás csekély. A 7 milliót meghaladó lakosú országnak mindössze 2 kétszázet meghaladó városa van (Lissabon 590, Oporto 232 ezer). A városok lakásviszonyai primitívek, a falusi lakosság 45%-a földbevert vityilókban lakik.

Az előbbiekből következik, hogy Portugália mai urai Német- és Olaszország jelenlegi hatalmasaival rokonszenveznek s azok módszereit kopirozzák. A *Munkafront* az ultra-regresszív *Higiano de Querioz* vezérel az élén a horogkeresztes *Arbeitsdinst* mintájára alakult. Az egyetemet végzett értelmiségieket tömörítő A. E. V. (*Action Escolaire Vanquardist*) és a kormány számára — sikertelenül — tömegbázist biztosítani kívánó *Nemzeti szindikalista* szervezet olasz módszereket másol. A parancsuralom fennállása óta több, mint féltucat kísérlet történt a megdöntésére. 1927 januárjában 6 hónapi harc után sikerült csak leverni dos *Santos* és *Souza* tábornok felkelését, mely progresszív célkitűzésű volt. 1931 áprilisában a madeirai forradalom 16 napra úgy Portugáliában, mint az Azori-szigeteken megdöntötte a parancsuralmat. A tengerész és munkáslázadások nyomon követték egymást. A kormányzat azonban valamennyit leverte. A megtorlások egyéb parancsuralmak módszereit imitálják. Salazar miniszterelnököt az európai sajtó egy része gyakorta tömjénezi, ő a *Salvador do Patria*, a 'haza megmentője', ki ki vezette népét az anarhista káoszából. Salazar több ízben úgy nyilatkozott, hogy országát a *Quadragesimo anno kezdetű* pápai enciklika alapelveinek megfelelően kívánja berendezni.

S Z É L C S E N D

Írta: HAMVAS H. SÁNDOR

Zwimm úr a mentholos-drázsét kedveli, a cipője szolid-sárga s övé az Asztalosárúgyár családi értében a majoritás. Talán ezért, mindig mosolyog, most is, bár Hollmann műépítész negyedórával ezelőtt a következőket mondta: „Sajnálom, a legalacsonyabb kalkuláció kapja a munkát, ez az építettő határozott kívánsága!” Ezzel szemben a munka kell, mint éhes embernek a kenyér; a gyár pillanatig nem állhat, ez rossz fényt vetne kifelé... így hát Zwimm úr halkán órli a szavakat: „Örömmel venném, kedves Donát úr, ha ma este meglátogatna!... Ugye, az árajánlatok már beérkeztek?”

A műépítész úr rajzolója egyelőre még bamba, nem látja az összefüggést, de készségesen bólint: „Ó, igen, kivéve a Zwimm uré!” — mondja. S Zwimm Antal tovább órli a szavakat: „Szívesen venném, ha a legalacsonyabb kalkulációt magával hozná... mindössze félóra az egész... főbenjáró bünt sem követünk el... kéz kezét mos... 50 pengő” — s mosolyog.

Donát úr érzi a menthol szagát, látja Zwimm úr cipőjét; sevró, míg az övé strapa-bagaria, kétszer fejjelt és fekete: de még soha nem volt sevró cipője. Viszont 50 pengő havonta kétszer van a kezében, elsején és

tizenötödikén, amig Kiliáné rá nem csap: kozmás családi koszt, „finom” kávé, azt hinni rántott leves, fonnyadt, kétfilléres kiflivel reggelenként és poloskás szoba, mosás, varrás, zoknistoppolás, valamint az idős nő teste. Marad minden esetben 12 pengő és a zsidópiac a használt ruhával. Nősülni is szeretne, de Ila türelme elfogyott: „Áááá, maga soha nem kap fizetésemelést!” és mult vasárnap kimaradt, valakivel a Dunán evezett.... este hideg vacsora, ital, gramofon, „Gárda hadnagy...” és beépített ágy a csónakházban. Hétfőn így beszélt: „Tuggya, Jani, marhaság a becsület... piha, szűzen stanicliból ebédelni!... De azért jóbarátok maradhatunk és nem mondom, ha áldozni akar, hát egyszer-kétszer... de előre kijelentem, nálam már csak a pénz számít!” Ila sokkal különb, mint Kiliáné, melltartót sem visel, ezt látta a kertből, Afrodite szobráról, amikor Hollmann úr féléjszakát diktált a belső irodában... Dehát Donát úr eddig még egy gyufaszálat sem tulajdonított el senkitől, viszont kétséges, hogy lesz-e még egy ilyen alkalma ebben a nyavalyás életben? „Nem!” — felelik az eltaposott évek s ekkor a szemét behunyja... 50 Ilának, 50 pedig ruha, cipő... és merészen kivágja: „100!”

Zwimm Antal gyilkosan mosolyog... féreg, hogy milyen étvágya van?! s az epéjéből mondja: „Jó!” Az ujjai hegyét kézfogásra nyújtja és Donát úr este bekopog a Zwimm-ház ajtaján. Már várták. Zwimm Antal átveszi tőle a Kvassai-féle árajánlatot és elvonul. A szobaleány teát és szendvicset tesz Donát úr elé. A szobaleány fekete selyemharisnyát és fekete svájcinadrágot visel, mert Zwimm úr módfelett kedveli ezt a szint. Donát úr félszegen ül az öblös székben, kalapja a térdén pihen, de amaz jól látja a rojtos nadrágját. Különösen mosolyog, az ajkát megvetően lebiggyeszti s mint valami kényes kanca ellépdel...

Donát úr kétpofával fal... Azután cipőnyikorgás, mentholszag. Zwimm úr diszkrétan mosolyog a hátamögött; hogy micsoda bendője van ennek?! Tizennégy szendvicset falt be rövid idő alatt, mert csak egy maradt az ezüsttálon... „De ne zavartassa magát, kérem, örülök, hogy izlik...!” És a kezébe nyomja a Kvassai-féle árajánlatot: a bitang hatvan pengőért csinál egy 1.30/2.80-as lépcsőházi ingaajtót, üvegezett szárnyakkal, Bommer-pánt vasalással, míg az elsősztályú Bauware köbmétere 140 pengő... Egy boritékot is átnyújt, kezetfog, kikiséri, az ajtót személyesen csukja be utána: nem igaz, hogy Donát rajzoló valaha is itt járt!

Donát úr megelégedett és elismeri, hogy Zwimm Antal finom ember, de mikor a lámpa alatt felszakítja a boritékot, elsápad: a 100 pengő helyett csak 50 van benne!... Fuldoklik s ugyanezt kívánja Zwimm úrnak, de az átok nem fog s a villamosmegállónál leül a padra. Már nincs szíve ötvemet áldozni Ilára, megfelel egy Rákóczi-uti nő is; csak öt pengő... Ez az ügy azonban még nincs elintézve; ha Zwimm megkapja a munkát, vissza fog térni rá... s az ajkába harap...

*

A gyár már reggel hétkor liheg, az iroda csak nyolckor kezdi el. „Kondor, csinálják meg a kalkulációt az újlipótvárosi építkezésekhez, de gyorsan, még ma be kell nyújtani; tessék itt a séma! Az ár, a tavalyihoz mérten, 15%-kal alacsonyabb... sajnos, mit tegyünk, ez a konkurrencia!” — mondja Zwimm úr.

Kondor elszörnyed, a táskás szeme vizenyős; a harminc év alatt elszakíthatatlanul összenőtt a gyárral: „15%-kal? Lehetetlen!... A munkabér, az anyag... ráfizetünk...” — mondja, de Zwimm Antal közbevág: „Nyugalom! És csinálja azt, amit mondtam!... Adunk másodosztályú anyagot; a csomókat kiszúrni, stoplit bele, enyvesgittel elkenni: ki lát a festék alá?... És ötszázalékos bérreredukálás, von oben, bis unten; az

üzemekben húsz százalékos létszámcsoökkentés, már most, szombaton... ellenben tessék kicsit jobban ráfeküdni a termelésre és akkor minden menni fog!"

Kondor szeme felett csomókba fut a ránc; másodosztályú anyag? Jó, ezért a pénzért jobbat nem is lehet adni, de a bérekhez: „Nem nyulhatunk!... Valami életnívónak kell lenni... azonkívül negyvennyolcórás munkahét az iparban: ez nagy tömeget felszippantott... Tavaly nyáron sztrájk volt...”

„De elbukott, maga is tudja... most pedig nézzen ki az ablakon! Látja azt az akácfa? Igen?!... Nna, akkor azt is látja, hogy a levelei sárgulnak, holott az akác zöldje bírja a legtovább... És ne felejtse el, hogy a kínálat-kereslet a mérvadó...”

Kondor homlokát kiveri a verejték, kimegy, közben villámgyorsan számol: a minőségénél 10, a létszámcsoökkentésnél 20, bérredukálásnál 5, ez 35... árengedmény 15 — marad effektíve 20% haszon!... Megborzad: micsoda ész?!... Tenyerét végigsimítja a homlokán... már alig van haja.. mindennap fáradtabb... a havi háromszázból egy fillért sem tehet félre... a gyerekek nem helyezkedtek még el az életben, a tanulásuk nincs befejezve... Mintha rémeket látna úgy fél... Körülött nyolc toll serceg, két írógép kopog, mint a gépfegyver és rajzolók hegyezik ceruzáikat; de mind-mind a hatvan bis nyolcvan... És még abból is?... És hátha egyszerű is?

A kis Gerőt magához inti: „Ezt csináljuk meg, sürgős...” — mondja és mikor leül, önkéntelenül is eldodogja, hogy mi készül szombatra; szombaton egyben elseje lesz... A kis Gerő szeme ravaszul fénylik; a Trier-i tudós és társa munkáit jól ismeri g tudja, hogy gyalu és toll egyet jelentenek mindenképpen a pénz árnyékában. Viszont már alaposan bedolgozta magát Kondornál, a legnagyobb titkát is rábizná... undok, vén, kiszikkadt állat, már annyi gerince sincs, mint a piócának... Mindenesetre alázatosan válaszol: „Igenis, Kondor úr...” — de még ezen a délelőttön kisurrant a gyárba, a munkásvécébe...

*

A kocsmá padlója mocskos-olajos, a kocsmárosnak fehér inge van és hegyes füle s valaki becsukta az ajtót mögötte: „majd szólunk, ha kell valami!” Olcsó, bűdös füst terjeng a levegőben, az arcok pirosak, a kezek a bőr pórusaiba beleette magát a piszok s Bognár indulatosan beszél: „Öt százalékkal kevesebbet kapsz a jövőhéten... ha megmaradsz?... és több munkát... Ez finánckapitalizmus, kifinomult organizáció, észszerű beosztás pénzzel, anyaggal, erővel, idővel könyörtelenül... a haszonért...”

Egyetlen hörrenés. Mintha tűz lobbanna... Tél lesz, tüzelni is kell, újabb terhek, a kölyköknek cipő, mert meztelenül lefagy a lábukon a köröm... Az ablakon kilátnak: amott a vörhenyes testű gyár, az undok bestia és arrább a Zwimm-ház. A luxuskocsi most gördül ki az udvaráról; ki ül benne? Zwimm minden reggel hatkor lovagol; kondició... de még ezentúl is kicsit belelátnak a család életébe... S most a mélységek mélyebbek lesznek, a magasságok jobban kibontakoznak; odalent a nyomor lobogtatja rongyait, de a cafatokból, mint egyetlen tiltás bontakozik ki: „Egy fillért se engedünk!”

József jól tudja, mi az értéke kőnek, kenyérnek, embernek, azt is tudja, hogy Zwimm Antal éppoly undorító csupaszon jött a világra, mint bárki más; az út csak azután vált ketté. Tisztában van a rohamkonyha lötty levesével is és a karácsonyi nyolcpengős munkanélküliséggel: biztosítószleptemető!... József eredetileg lakatos, de feketelista

is van s ma már egy kis kócos sem adna neki munkát. Élni azonban kell, otthon két fiú, egy lány s az asszonyban tüdőgümőkór, ezért lett gépmunkás, viszont itt sem tagadta meg önmagát... S most széles perspektívát bont a szeme... a fillérből pengő lesz, de hogyan?... A vörös arcok lobognak, jó ezt látni, az ő vére is pezsdül, az esze azonban mást mond.... Sztrájkoszag? Nem! Kevesen jöttek össze, legalább 75% hazament: ez a bukott-sztrájk nyomasztó emléke... Fölemeli a kezét: „A köpködőben 1100 ember munkát vár, a közvetítés pedig 14 volt a mult-héten. A szakszerveletben is ülnek már, na és reggel, a gyár körül... láttátok? Az idén 28%-kal kevesebb volt az építkezés... hát ezért az ötszázalék... ez a konkurrenciánk... ez az ő idejük: de semmit nem tehetünk!” A többi tudják; a mult nyár végén alaposan kisperték a műhelyeket, tavasszal új arccal lopakodtak vissza egyenként, miatyánkot mormogtak a „szűrőben” és plébánosok ajánlóleveleit mutogatták Gálnak, a munkavezetőnek... Nyomról-nyomra foglalják vissza a téglarakást, de még mindig kevesen vannak: „Hát ezt feladni? Ujra előlről kezdeni?”

Hangzavar, mindnyájan egyszerre beszélnek, mintha el akarnák sodorni Józsefet. De József kemény lábon áll... felelősség is van, sőt még csak itt van igazi felelősség! Na és a hiányzó 75%? Hol van?... Szembenéz az áradattal, talán most először életében; nehéz és keserű ez, befelé lázong, mintha önmagát tagadná meg, önmagába marna. Mégis határozottan ismétli: „El köll nyelni, túrni köll... de tavasszal...” — és káromkodik; az ökle sulyosan zuhan az asztalra.

A lámpa felgyullad... a negyvenötös égő alatt látja az öreg Kovácsot. Mintha a lelkébe látna, a gondokba, a szédületbe, ami már megkörünyékezi: erre vigyázni kell!... A kocsmáros bekérdzkezik, a pénzét félti s az arcán furkáló kíváncsiság... Halk pénzcörgés az asztalon s a tömeg szétfolyik, mint víz az üveglapon... József karja megrándul; mázsás kövekkel mér az idő... de hogy holnaputánig elérjük, el kell érni a holnapot is...

*

Kovács a fal mellett oson a Zwimm-ház felé... Minden beléje sűrűsödött; elbocsátás lesz, minden tiz emberből kettő. Ő már vén, ezt tudja, nem bírja az iramot, eddig is kegyelemből túrta meg Gál... de hát elvérezzen? A tél, az oduból kiverik, ha nem fizet és hol kap munkát vénégségére?... A kezét a csengő felé emeli, ekkor ujjak fonódnak a csuklójára: „Eredj haza!” — mondja József és a sarkával a lábára lép. Kovács sziszeg és hebeg, József azonban nem kíváncsi a locsogására, meglóditja: „Eredj, ha mondom....!”

Kovács lassan elkullog... sötét van, a Zwimm-ház ablakai fényesek... József belenéz a feketeségbe és ránéz a fényes ablakokra...

*

Szombat, lompos felhők ülnek a házak fölött, mintha odaszögezték volna valamennyit, egyik sem mozdul... De valami feszülés van a levegőben, láthatatlanul lappang, csak érezni... Zwimm Antal az ablaknál áll, a gyárat bámulja... A máglyák között egy ember mozog; rongy, bőr és csontsomó... A felesége Capriba utazik, most ősszel: „Akarok!” így mondta... S a héten összejöttek a munkások a kocsmába, valami készül, ennyit megtudott... Ezekben a pillanatokban önmagában sem hisz; hát hogyan tudták meg előre, hogy mi lesz ma? Hogy szivárgott ki innen? Kondornak meghagyta, hogy csak az utolsó napon értesitse a munkavezetőket... Mintha ellenségek vennék körül... S ez a tömeg, ez a tömeg! Rejtélyes erők szolgálják és kiismerhetetlen; azt hitte, tavalý véglegesen elintézte... és már megint felüti a fejét?... Érzi, tudja, hogy ki-

méletlen és örök a harc s szeretne tullenni ezen a napon, a két órán...

Az ajtó felnyílik, Zwimm Paula lökte he, kopogás nélkül. Az arcát düh torzítja el; egész éjjel nem aludt, erősebb szivarral igyekezett narotizálni az enervált idegeit s az imént egy **név** lhasított az agyába: „Zwimm Antal!” Italt mixelt, felhajtotta, a nyakába sált dobott s most itt van. A szeme zöldes fényben villan, az ajka megduzzadt. Mereven nézi a másikat, a testvért: „Rabló...!” — sziszegi gyűlöletesen; „rabló”, mert mindnyájukat megrabolta, amikor megkaparította a majoritást. Rikácsol, tajtézik, lelkiismeretfurdalás nélkül legyilkolná...

Zwimm Antal elfehéredik. Benne is felgyülemlett a sok szenny: „Mi bajod? Mindened megvan... én szerzem a munkát, én nyögök... az új munkát is megszereztem... tudod, mi ez... Hát állj te ide, csináld, harcolj...!” És a többi: örült idők, ezernyi álarc, mindennap résen lenni, mint a párdúcna: „ez a mosoly, ez itt, tudod, milyen erőfeszítés?”

Csend zuhanik rájuk és köréjük, mintha minden szóból kifogytak volna. Hallgatnak, úgy állnak egymással szemben, mint fenevadak s a préda, a konc, amott kívül az ablakon liheg, nyög verejtékében, a magas kémény fekete gyászszalagot ereget...

Kondor kopogtat be: „Donát van itt, Hollmantól; nem tudom, mit akar, nekem nem mondja meg.”

Zwimm Antal arca eltorzul... Ez is! Mocskos kis ügy, az ujja hegyét nem értetné hozzá, ha... De szükséges volt: na és mit akar?... Nem érti, hogy más az érték ennél és más annál!? Elégedjen meg azzal, amit Kapott!

„Nem vagyok itthon!” — mondja Zwimm és Kondor silány árnya sietve húz el a vörös futószőnyegen. De Donát úr nem hiszi, hogy Zwimm nincs itthon. Sőt már biztosan tudja, hogy kijátszotta őt... Megreszket; hát hol a becsület, az övé is és Zwimmé is... mert már van, amikor már nincs?! És mit jelent amannak száz pengő; hiszen ezek forognak a kezén!... Valamit megsejt a morál ingatagságáról, a bőrén érzi a pénz súlyát... de nem tudja, hogy más az érték ennél és más annál s a relativitást hiába magyaráznák neki hat hónapon át...

A bosszú eltölti... szörny ez a város és az egész élet. Mindenütt szipolyozó rémek. Köpés minden, az asszonyi test is mocsok... És Hollmann szeméről leesik a monokli, a hangja döbbsent: „Maga, maga, maga... Donát úúúú?”

Donát úr gyötrődik: már megbánta, hogy szólt, de visszaút nincs, az eldobott kő repül.... Száraz szavak kopognak: „Konzekvencia.... a botrányt kerülni kell... nálam csak tiszta kezű ember dolgozhat... Tudomásul veszem, hogy elhagyja állását...!”

Donát szeme előtt tüzeskarikák forognak, a szűk melle még jobban beesik... Nincs Ila, nincs állás s mint messzi emlék integet feléje az öt-pengős szajha; félórát volt a karjaiban s talán már szaporodnak a spirócheták a vérében?... Mintha szakadék tátogatná feléje öblös, fekete száját... és elmegy... az élet azonban nem áll meg... Hollmann telefonál: „Hálló, Zwimm úr?... Itt Hollmann.... Kérem, ma délután véglegesen perfektuáljuk a szerződést; de előre bocsátom, még van némi megjegyzésem!.... Nem, telefonon nem, majd itt, négyszemközt.... Különben; az egyik alkalmazottam váratlanul ‚kilépett’.... ön is ismerte; Donát, a rajzoló...”

Zwimm Antal leteszi a kagylót: Hollmann mindent tud, az az állat elkotyogta; Hollmann benne akar lenni az árajánlatban.... külön kereset, legalább egy ezres; de csak akkor, ha simán telik le a nap...

József a munkásvécében ül, a másik rekeszben a kis Gerő, aki susog: „Kovács ma Zwimnél járt, reggel korán...”

A W. C. falán ocsmány maszat, trágár képek, sok tehetetlen és naiv vágyódás, sok megnemszületett akarat. Egy társadalmi réteg évezredek tükrét mutatják a ronda falak... sötétség, megtiportság és azt, hogy mindig-mindig lenn a posványban, a kloákában...

József kesernyésre vonja a száját: „Mégis?” Büffent és legyint: „Már mindegy, már nemoszt, Gál így is, úgy is elküldi, ő a leggyöngébb, már kicsavart citrom... és Zwimm biztosan el fog feledkezni róla!”

Gerő visszalopakodik az irodába és József visszamegy a gépházműhelybe; de ki lesz a másik? Tíz gépmunkás van... Mintha mély kutba zuhanna, úgy bukik be az ajtón... Bugás, lárma, a munka egyetlen rohanás, a pókhálós ablakok mintha könnyeznének s a forgó kések sejtelmes kört vonnak a tengelyek köré. Félhomály van, de így is látni keli, nem szabad tévedni s a levegőben finom fapor terjeng és a tbc... Gál az egyik oszlop mögött áll, a tekintete két emberen nyugszik; két embert kell elbocsátani, az egyik Kovács s a másik? Melyiket a két szalagfűrész között?

Horvát is és Kis is észreveszi Gált s már tudják, mire megy a játék... Dermedten egymásra néznek... a család, a nincstelen napok, a bűdös köpködő... Még egy villanás, aztán mintha a lelküket egyszerre kiölték volna, ugyanabban a pillanatban nyulnak az anyagért... A fűrészek csattogva verik a fafóát és jajgatva vinnyognak, de minden gép morog. A hangok lázadása ez s ebben a szimfóniában, a gépszir- és olajszagban megkezdődik a verseny: én-e vagy a másik?

*

Horvát már kapkodva szedi a levegőt, Kis levetette az ingét, a fénylő bőrét belepi a fűrészpor... De hajrá, hajrá szakadásig, mert én akarok megmaradni!... Gál feszülten figyel, de figyel József is. Mintha őrlő kezek közé került volna, szinte ropognak a csontjai. Ordítana; itt, ez a küzdelem az, ami belülről szaggatja szét az egységet! És semmit sem tehet, nem figyelmeztetheti amazokat; Gálnak jó szeme van... Ha most Gerő itt volna, a fülébe ordítaná: „Tudod, mi ez?... Ez a gyakorlat... ez az ősz, a fekete, vicsorgó eb!”

De a fűrészek vinnyogva futnak körbe, a csapoló recseg, a kelelő új ritmust bög s a mennyezet is mocskos és ezek a falak — börtönfalak...

Horvát tántorog, Kis is dülöngél. A vad iram azonban nem lanyhul s ez elkapja Gált is. Olyan, mint tömegőrület... és valamikor ő is így robotolt. A mult képei felevenednek... éjjel-nappal dolgozott, minden porcikájában érezte a száguldást és a vér lüktetését. Fáradtra görbült a dereka... de; csak még, csak még többet, mint a másik! A szája habzott és este félholtan zuhant az ágyba... Megremeg; hát így volt?... Így!... A feje megbukik és a többi, az út? Erőfeszítések, sok tagadás, ezektől is elszakadt és elért idáig: minden szombaton meg van az ötvenöt pengője s a fia harmincat hoz haza... Összesűrűsödik minden... érdemes volt?... De csitt! nincs rá válasz, mert most nincs más, csak ez a perc és a következő, ami már megérkezett...

*

Horvát új anyagért nyul. Erősen tántorog, mégis sikerült az ajtólapot a fűrész asztalára dobni. A szalag vinnyog... valami gyengén megütötte a kezét ... Nagyon pislog; mi az?... A vér vastag sugárban dől a kezéből... Valahol az ajtólapon látja az egyik ujját... Még semmit nem ért, a fájást sem érzi még... Pillanatok mulva azonban, mint az állat,

felbődül: „Jaaaaj...!”

A gépházműhely figyel... a vér fröcsög... lábak dobognak... Gál riadt hangja hasít a levegőbe... a verseny végetért...

A dudaszó elhangzott, a fizetést kiosztották, műhelyekben, irodákban mindenki tudomásul vette a bérredukálást s az elbocsátások is megtörténtek; jövő héten új munka kezdődik... A műhelyekből kifelé haladnak a munkások, mintha duzzadt víz hömpölyögne a deszkamáglyák és épületek között. Kovács aszott pofabőre sárga, mint a viasz, a dolgozóruháját súlyosan cipeli. József lehajtott fejjel lépked; nehéz még a levegő is...

Zwimm Antal a jelentéseket hallgatja: „Minden simán ment... itt-ott gyenge tiltakozás...” Mélyet lélegzik, elfordul: Hollmann benne lesz az árajánlatban, ma délután perfektuálják a szerződést... A felesége az esti gyorssal utazik... A gyár nem áll meg!... Kiegyenesedik: ebbe a vállalatba idegen tőke még nem vetett ágyat!

József már amott megy. A ruhája úgy csüng rajta, mintha messziről dobták volna rá. A kezében kis csomagot szorongat: Horváth ujját... Mit tegyen vele? Eldobja?... a sarkon megáll, köp, a papircsomagot nézi... Mintha maró sav égetné a lelkét: talán mégis bele kellett volna menni a sztrájkba?... Belebámul az uccába; oly néptelen, mintha soha senki nem járt volna benne. A fák sárga levelei mozdulatlanul csüngenek, fönt, a végtelen magasban ólmos felhők lógnak, mintha odaszögezték volna valamennyit... ez már az ősz; ősz... és szélcsend...

KÖZSÉGEM, TARDOSKEDD...

Irtta: MORVAY GYULA

*Ha arra járok, még látom, hogy állsz
községem, Tardoskedd,
síkon lapulsz, gyökered valahol ezer méter mélyen,
gerendáid százszámra öregen,
viharok süvítnek fölötted
és most azok döngését, csillagok pislogását,
lázadó dalaidat, marcangoló szerelmedet
dalolom magamból.
Idők gerendájára mégsem rovok semmit tőled,
mert pokolfa dombján még meglibben
akasztott szegénylegény rongya lelkemben
és én vaskornak csengőhangú szerelmese vagyok,
ki nem sírna ezerméteres gyökerek kihaltán,
hogy új sarjak zizzennének a náderek táján,
ki lázadó dallal lép előre,
mert ezt kaptam embertől, csillagzattól.
Ha arra járok, még állsz szülőházam,
de csak egy lélegzetre tartogatod ezt a késői unokát,
ki szívét emberek tengerébe mártotta.*

KULTURKRÓNIKA

POLITIKAI MEGBIZHATÓSÁG ÉS ISKOLAI KIVÁLASZTÁS

Várkonyi Hildebrand, a szegedi egyetem tanára tanulmányt írt *A kiválasztás és értelmességvizsgálat újabb kérdései* címen s ebben a *Harmadik Birodalom* főiskolai szelektálási módszerét a magyar viszonyokhoz képest elég éles kritikával kíséri. Ez a kritika aktuálissá teszi tanulmányát, mert a szelekció módja a mai iskolai életnek, sőt tágabb értelemben az egész társadalmi fejlődésnek egyik legnagyobb ellenmondása. A világháború óta egyre halljuk a jelszót: *the right man on the right place* — de a valóságban minden regresszív országban ennek ellenkezője történik. A helyes kiválasztásnak megvannak a tudományos feltételei, megvan a szociális célja és megvan a természetes menete. Ez a menet csak induktív lehet, alulról felfelé irányulhat és a gyermek fejlődésének belső törvényeit követheti. Ez a folyamat természetszerűen kell, hogy kiemelje a tömegből az eddig tanulatlan, de tehetséges egyéneket, ez a folyamat a falut elindítja a város felé. Ez a folyamat tudatosan indítja meg egy új értelmiségi osztály keletkezését, sőt mindenkit megfelelő helyre állítván biztos ütemben likvidálja a régi rendszer bűnét, a dolgozóosztályok tanulatlanságát. A regresszív országok — így a Harmadik Birodalom is — megfordítja ezt a természetes menetet s „felülről” irányított „népies” célokat hirdet, „elitképzést” tűz ki célul s mialatt az „egyéni arravalóságot” hirdeti, szétzúzza az igazi egyéniséget s az őszinteséget ebből a hiányából következik, mit Várkonyi megállapít: „A Harmadik Birodalom nevelés és tanügyi intézkedései kettős arculattal tekintenek reánk kívülálló szemlélőkre”. A mai Németország a fajegységügyi szolgálatról s a természeti meg népi közösség kultuszától a legmagasabb elitnek értelmikiválasztásáig mindent munkába állít, hogy „a német nép maximális kifejlődését elérhesse”. Várkonyi nem foglalkozik azzal a kérdéssel „vajjon a történelmi szellemi hatalmakkal szemben vállalt álláspontja nem vezet-e (Németországot) tragikus összeütközésekre s végül is történelmi csődre” — de már a kérdés ilyen érintése is mutatja, hogy sejtje ezt a történelmi csődöt.

A mai Németország kiválasztási rendszere (a főiskolára való alkalmasságról van szó) sajátos keveréke a napi politika azaz pártpolitika és lélektan szempontjainak. Várkonyi megállapítja a Wohlfart-féle szelekciós eljárásról, hogy bár értékes lélektani módszerrel dolgozik, tudományos szempontból fogyatékos és — politikai indokolása „szembeszökő”. A harmadik megállapítás világít meg mindent. Első sorban a történelmi materializmusnak azt az alapigazságát, hogy a kapitalizmus a szellemi munkát magát s így ennek tökéletesített módszereit is a maga igájába tudja kényszeríteni. De a napi politika guzsbakötő tendenciája teszi fogyatékosá is a munkát az objektív tudomány szemszögéből.

A német főiskolaügy irányítói kimondják (Hartnacke-Wohlfahrt: *Geist und Torheit auf Primanerbänken*, 1934), hogy 15.000-re rug a felvehető főiskolai hallgatók száma. Megállapítják mennyi jut ebből Poroszországra, mennyi Szászországra. Az adott szám az egyik irányító. A „nemzeti szükséglet” — mint hivatalosan mondják. Másik irányító tényező a „nemzeti megbizhatóság”. E tényezők sugallják azokat a pszí-

chotechnikai módszereket, melyek az „alkalmasságot” eldöntik. Sem az irányító politikusok, sem az irányított tudósok nem gondolnak arra, hogy a lélek belsejéből táplálkozó „alkalmasság” és a napi politikától meghatározott „nemzeti megbízhatóság” nem esnek feltétlenül egybe.

Várkonyi a német vizsgálati módszert összehasonlítja a *Boda István* féle magyar tervezettel és az utóbbit jobbnak találja, mert nem igazodik úgy, mint a német, a napi politika követelményeihez. Ugy a magyar, mint a német módszerrel kapcsolatban megemlíti a „régikola” aggodalmát, mely tanárai és bizonyítványai útján *önmaga* szeretné a szelekciót végezni. A régikola híveit azzal nyugtatja meg, hogy úgy a német, mint a magyar értelmesség-vizsgálatok meghagyják az érettségi Vizsgákat s velük szemben azzal védi a kiválasztás szükséges voltát, hogy más a „Schultüchtigkeit” és más az életben a szükséges „Lebens-tüchtigkeit.” E megállapítások — mennél igazabbak, annál kevésbé mentik az iskolát. Hiszen a társadalom éppen attól koldul, hogy az iskola külön iskolai képességeket s külön iskolai erkölcsöket fejleszt ki a maga számára. *Kinek* kell, *kinek* használ ez a külön világ, mely szembe helyezkedik az élő élettel? Az életnek az iskolával szemben össze kell forrnia és valóságos merénylet a fejlődő ember ellen, hogy már az iskolákban mesterkélt ideológiák nevében elfojtják a fejlődő életet. Németországban ez történik. Várkonyi is jól látja ezt s ezért állítja szembe a mai német jelszóval: „Bildungswahn ist Volkstod” *Széchenyi* ismeretes mondását a kivivelt emberfő alkotta nemzeti vagyonról. S abban is igaza van Várkonyinak, hogy védelmébe veszi a liberális korszakot az ellen a német vád ellen, hogy tehetségtelen embereket juttatott a főiskolára. A liberalizmusnak lehetnek és voltak is mulasztásai, de az inkább az erényei közé tartozott, hogy módot adott a tanulásra, fejlődésre. Igaz, hogy ez az alkalomadás a liberalizmus virágkorában — Magyarországon pl. az Eötvös-korszakban — nem pszichotechnikai vizsgálatok, hanem inkább szuggesztív intuición alapján történt, (maga Eötvös is így segített nem egy kiváló embert érvényesülésre), de még mindig jobb, mintha antiliberális alapon zárjuk el az egyének ezreit a munka lehetőségétől. A liberalizmus tényleg nem lehet alapja a válogatásnak, de az antiliberalizmus épp úgy nem lehet, még ha tudományos lélektani módszerekkel kendőzi is magát. A liberalizmus saját erejének kiélése után járta le magát, a német antiliberalizmusnak nem voltak kiélni való igazi értékei. Várkonyi szavait idézzük: „Panaszokat hallunk arról, hogy az új kormányzat nagy tisztogatási műveletei után a tehetséges utónemzedék számára annyira megfogyatkozott, hogy hovahamar nem lesz lehetséges a vezető állásokba ígéretekkel kecsegtető fiatal tudós nemzedéket nyerni. Ime annak az „antiliberális”, egyoldalúan politikai szempontok szerint működő kiválasztásnak az eredménye, melynek jegyében Hartnacke és Rust művelődéspolitikája áll. — A másik aggodalmat keltő jelenség Rust porosz közokt. miniszter rendeleteinek azon részleteiben található, amelyek a jelöltek alkalmassági vizsgálatának ég sikeres felvételeinek feltételei közé sorozza jelöltnek a *Nemzeti Szocialista Párt érdekében* kifejtett működését és szolgálatait. Hogy a kiválasztásnak lélektani, pedagógiai és általában tárgyilagosan érvényes szempontjai közé egy teljesen *más* természetű elvet csusztatott: nyilvánvaló” Ezek a *más* elvek ríktó fonálként húzódnak végig a vizsgálat mentén, mely a szellemi és testi érettség mellett alapvető fontosságúnak tartja a jellem értékét a nemzeti megbízhatóság szolgálatában. Már az magában véve, hogy a nemzeti megbízhatóságot kétségbevonják, próbára teszik s annak lemérhető jeleit keresik — lélektani abszurdum. A

nemzeti „megbízhatatlanság” olyan bonyolult érdekszövevénynek lehet csak a következménye, mely az ifjuságnál, mint lélektanilag jellemző adat fel sem tételezhető. (Ha pedig minden erővel kutatni akarnók a „megbízhatatlanságot” bizonyos „történeti családoknál” alighanem jobban fel lehetne lelteni, mint általában olyan fiatal egyéneknél, kiknek nem volt érdekük megbízhatatlannak lenni.)

A német kiválasztási rendszer a jelölt érületi és akarati sajátosságaitól teszi függővé a felvételt. A bonyolult próbák egy olyan középis-kolai „gyakorlat” után, melyben alig mozoghat az ifju önállóan és többnyire a „mások tudományát” tanulja, nem lehetnek alkalmasak arra, hogy az „érületi” és „akarati” alkalmasságáról hű képet adjanak. A fogalmi meghatározások (személyiség, nép, tudomány), a technikai kritika példái („a vontesővű fegyver előnyei”) mind a Harmadik Birodalom sajátos céljaival függnek össze; ezekre utalnak a „beleérzést” és „állásfoglalást” kutató próbák is, a pályaválasztás megokolásában keresett „erkölcsi beállítottság” s ezekre utal a filozófiai próba is: „Ez Fichte egy szövegének, mely a népről és népiségről és az egyénnek a népen keresztül elérhető halhatatlanságáról elmélkedik, értelmezése. A filozófiai állásfoglalásban valóban az *egész ember* nyilvánul meg... W. azt kívánja ebben a legnehezebb próbában, hogy együtt rezegjen a fichtei eszméktől átjárt lélek a legmagasabb filozófiával s így az egyén értelmének és erkölcsi akaratának a legmagasabbra irányuló beállítódás képessége megnyilvánuljon. Egyuttal vallomásra is kényszeríti ez a szöveg a jelölteket, kik hamarosan felismerték, hogy a filozófiai szöveget szoros elméleti szálak kötik a nemzetiszocializmushoz, de Fichte és a mai német hivatalos állameszme közötti különbséget (Fichte: a nép összekötő kapocs az egyén és Isten között; a nemzeti szocializmus: a nép a végső, feltétlen érték) még nem tudták felérteni.”

Az idézett szemelvények nem hagynak kétséget aziránt, milyen kiválasztásról van szó a mai Németországban. Személyi arravalóság helyett politikai arravalóságról.

Magyarországon még nem vitték át a gyakorlatba a kiválasztás meghatározott elveit. Várkonyi szerint Boda István terve elfogadhatóbb, biztosabb elméleti alapokon nyugszik. Mindkét rendszer hibája — bár Várkonyi ezt helyesnek tartja — hogy az iskolai bizonyítvánnyal *együttesen* vetik latba a lélektani eredményekét. Boda István tervezetében még külön kell hibáztatnunk azt az elgondolást, hogy az iskola jeles és jó tanulóit kiveszi a vizsgálat kötelezettsége alól. Régen eldöntött dolog, hogy az iskolai „jelesek” és „jó” sem relativ, sem abszolút tudásbeli vagy erkölcsi mértéket nem jelentenek. Ellenben közismert dolog az is, hogy míg régebben a protekció elégségeseket eredményezett, a mai protekciók (vagy az új technikus terminus szerint: „proti”-k) jeles és jó érdemjegyeket kapnak kiváltságos ajándékkul. De akiknek esetében nem érvényesül ez az erkölcsi korrupció, azoknak az alkalmasságáról sem tesz bizonyosságot, hogy az iskola kifejlesztette bennük *önmaga számára* az iskolai képességeket és iskolai erkölcsöket. Ha a modern pedagógia az értelmesség vizsgálatot szükségessé teszi, akkor e szükségesség minden tanulóra nézve fennáll. A legnagyobb szociális igazságtalanság lenne a kiválasztási próbák következményeitől ép’ azokat a tanulókat menteni fel, akiknek gazdagabb vagy műveltebb otthoni környezetük ugysis előnyös megítélést és pozíciót biztosított. Ez az újabb privilégium csak szentesítené a régieket és az egyetem kapui előtt jobban elmélyítené azt a szakadékot, mely a „vezetésre” és „vezetettségre” szánt osztályok közt tátong.

Kemény Gábor.

AZ ÉRTELMSÉGI UTÁNPÓTLÁS KÉRDÉSÉHEZ. Az értelmiségi rétegek foglalkoztatottsága összefüggésben van egyrészt azzal a haszonnal, amit termelési vagy osztályszempontból a tőkés rendnek jelentenek, másrészt az értéktöbblet-résszel, amit a termelés urai ezeknek a rétegeknek közvetve vagy közvetlenül juttatnak. Ez az osztályhaszon és ez az értéktöbblet-rész, a társadalom általános válságának a szakaszában egészen minimálisra csökken, ennek ellenére azonban az értelmiségi utánpótlásban nem csökkenés, hanem ellenkezőleg a tőkés termelő-erőkhöz s a társadalom általános fogyasztóerejéhez viszonyított értelmiségi túltermelés áll be. És bár a tőkésrend a már meglévő szabadfoglalkozású-értelmiségi réteget sem tudja foglalkoztatni, az értelmiségiek száma egyre nő, s utánpótlásukban minden előzetes rendszabály ellenére sincs „javulás”. Túltermelés van nemcsak az árukban, hanem az értelmiségiekben és azok termékeiben is. Mig azonban az általános társadalmi válságon belüli ciklikus válságok, az áruk termelési és fogyasztási egyensúlyát kiméretlenül helyreállítják, addig az értelmiségi túltermelés krónikus jellegű, és sem a gazdasági élet törvényei, sem állami rendszabályok nem tudják orvosolni. Az ismert anarhia így az értelmiségiek termelésére is kiterjed. Ez az anarhia abban az ellenmondásban éri el tetőfokát, hogy a legtöbb szabadfoglalkozású, s a szabadfoglalkozásúak legerősebb utánpótlása olyan életkorú, amikor a tőkés termelésnek a legkevésbé van szüksége reá. A termelő-erők és a termelő-erőkre: épült társadalmi intézmények kifejlődésének szakaszában a szabadfoglalkozásúak nélkülözhetetlenek, ma azonban amikor a termelő-erők további kifejlődése a monopoltőke korlátaiba ütközik, a szabadfoglalkozásúak nagyarányú pauperizálódása s az elszegényedés ellenére való további szaporodása aktuális. A helyzet valóban bizarr: a pusztító népbetegségek idején a legkisebb az orvosok foglalkoztatottsága: a jogszolgáltatásnak az egész- és fél-szervezett-regresszió korában adott válsága idejében a legtöbb az ügyvéd: a krízises vagy legjobb esetben depressziós termelés korában a legtöbb a mérnök: az állami költségvetések összezsugorodásának a pillanatában a legfelduzzadtabb a tisztviselők száma. Az agyra tehát mind kevesebb a szükség, az agy a tőkés termelésnek mind kevesebb szolgálatot tesz. A szabadfoglalkozásúak társadalmi szerepét döntően az határozza meg, hogy ennek a rétegnek jó része valamelyik rohamosztag áldozatkész tagja. A parancsuralomnak nemcsak elméleti, hanem gyakorlati előharcosai is ebből a deklaszálódásra ítélt rétegből kerülnek ki. Ez az önállóság látszatában élő, valójában azonban a termelési renddel ezer szállal összenőtt réteg és főleg ennek egyetemi utánpótlása, a mindenfajta szervezett-regresszió élcsapata

Romániában a középrétegek laza összetételében számbelileg és politikai súlyát illetőleg is a szabadfoglalkozásúak és a tisztviselők fontos szerepet játszanak. S mert régebben az állam csak a legnagyobbfokú gyámkodás révén tudott egy középosztályt kialakítani, az állami protekciónizmus a fiatal értelmiségiek irányában tradicionális. A fiatal értelmiségiek az egyetemekről fokozott számban kerülnek ki, s miután az állami költségvetés nem bírja az eltartásukat, a szabadfoglalkozásúak krízise még fokozottabb mértékben állandósul, mint az ipari, kereskedelmi, gazdasági értelemben fejlett nyugati államokban. A már régebben is túlméretezett értelmiségi pályákon a megélhetés csak úgy volt lehetséges, hogy az értelmiségi valamilyen módon kapcsolatban állt a költségvetéssel. Amikor ez a helyzet — az állami gyámkodás csökkenése, a szubvenciók, az állami alkalmaztatás stb. révén — megszűnt, a szabadfoglalkozásúak és értelmiségiek nagyfokú elszegényedése és ugyanakkor nagymértékű regresszió

zálódása következett be. Nem véletlen például, hogy ép' a legzsufoltabb szabadfoglalkozású pályán, az ügyvédek között lépett fel legelőször az organizált szakma-rendiség. Az egyetemek ontják a diplomásokat: s a helyzetük a legvigasztalanabb. Persze más termelési feltételek mellett a szabadfoglalkozásúak foglalkoztatottsága és szerepe egészen más; a meglehetősen erős orvosnyomor idejében akadnak vidékek, ahol átlag minden 30.000 lakosra jut egy orvos. — Általában az értelmiségi utánpótlásra a következő adatok a jellemzők: a háború előtti 25 főiskolával és egyetemmel szemben ma 29 a főiskolák száma; míg azonban 1912-ben összesen 8832 főiskolás volt, addig 1935-re; ez a szám 37.771-re ugrott. A növekedés óriási. 1912-ben 1818 lakosra jutott egy főiskolás, 1935-ben már 685-re. Az értelmiségi pályák különben is egyenlőtlenül oszlanak el. Ez az eloszlás több tényezőtől függ. Függ a termelési költségek nagyságától (tandíjak, vizsgadíjak, könyvek ára, stb.), függ a főiskolás anyagi helyzetétől s a választott pálya előrelátható rentabilitásától. Ezek a tényezők, együttesen, adják a pályaválasztás indítékait. Érthető módon a jogi pályán a legnagyobb a zsufoltság, mert ez a pálya a legolcsóbb (a látogatási kötelezettség hiánya, az olcsóbb taxák, stb.), másrészt erről a pályáról lehet a legkönnyebben állami állásba jutni, különösen amióta az állami tisztviselők széles rétegétől kívánják meg a jogvégzettséget. A főiskolások anyagi helyzete: ugyancsak döntő szerepet játszik az egészségtelen elosztásnál (a bucaresti legyetemen pl. az utolsó 14 év átlagában a diákok 45%-a jogi pályát választotta), a diákság nagyrésze u. i. földműves szülők gyermeke, s különösen az utóbbi években ez a mezőgazdasági válság által sulytott osztály leszármazottjai előszeretettel keresték fel a legolcsóbb pályákat (papi, jogi). Az orvosi fakultás diákjainak a száma viszont állandóan csökken; az 1921. évi 19%-al szemben ma már alig 9%-a az összediákságnak. Csak természetes, hogy ez a helyzet közrejátszik abban, hogy Európában ma Romániában a legnagyobb a halálózási arányszám. Az előbbiekből viszont kiderül az is, hogy az értelmiségiek termelésének semmi köze sincs a társadalmi szükséghez, az értelmiség-termelést olyan, a társadalmi szükséglettől elütő tényezők szabják meg, mint pályaválasztási költségek, rentabilitás, stb. Ez ellen a tőkés-termelés felfogóképességéhez és az „intellektuális piac” kapacitásához viszonyított túltermelés ellen, természetesen felléptek az utóbbi időben. De csak igen kis eredménnyel. A „főiskolai reformok” nem, az életlehetőségek és a nagyobb kultúra érdekében történtek, hanem a diákság számának korlátozását, a taxák emelését, a diákság erősebb kiválasztását célozták. A cél nem az élet feljavítása, hanem az értelmiségiek rendjének számbeli csökkenése volt. Ezek az anti-intellektuális és értelmiség-ellenes törekvések eredményezték azután, hogy a diákság egyrésze feledezte: professzionális kérdéseit s a szokványos antiszemita és más jelszavak helyett a tanszabadság, az olcsó tanulás s az elhelyezkedési lehetőségekért való harc mellett foglalt állást.

Bizonyos, hogy a problémának nem, az a lényege, hogy hatszáz és egynéhány lakosra jut egy diák, hanem, az, hogy ez a hatszáz és egynéhány lekos még azt az egy diákot sem tudja eltartani. A diákság és az értelmiségi jobb sorsának feltétele a tömegek magasabb kulturigénye, a magasabb anyagi színvonala s ezen túl a profitgazdaságot leváltó tervgazdaság megszületése...

(Bányai Imre)

ASZOCIOLÓGIA ÉS „ALÉLEKTANIPILLANAT” Időről-időre napvi-lágra jut egy égő seb, melyen át a magyar fiatalság és a magyar jövő rajzolódik ki. Nem akarunk ezáltal rávi-

lágítani az utolsó két évtized utkereséseire, csak annyit kell leszögez-nünk: attól az időszaktól kezdve, hogy az Ady-ideológia és Szabó Dezső Elsodort faluja termékenyítően kezdte irányítani a magyar fiatalságot, minden megtörtént — pozitív és negatív értelemben — hogy ez a szociális tájékozottság ne teremjen produktív gyümölcsöket. Minden regresszív tömörülés hivatalos pártolásra italált, minden elégtelenség kö-dös jelszavakban vetélt el. Az állástalan diplomások kérdése megoldat-lanabb, mint valaha; hogy hivatalosan is kézbe vették az ügyet az nem vezetett eredményre. Csak jellemző epizódoknak számítanak, hogy né-hány diplomást erkölcsi presszióval gyáraknál helyeztek el vagy szellemi szükségmunkával látnak el és még az sem megoldás, hogy jámbor vidé-ki tanítónők apróhirdetéseik útján tesznek néha házassági ajánlatot a „vállalkozó” állás nélküli diplomásoknak. Nem oldott meg semmit a nyári éhségstrájk, mellyel a csurgói állás nélküliek akarták a közfigyel-met felébredtetni, nem hozott megoldást az a többször megindult kísérlet, hogy országos mozgalmat kell csinálni; néhány héttel ezelőtt Egységes Párt-i képviselők vezetése alatt akartak ilyen irányú gyűlést tartani, de nem sikerült. Tartunk tőle, hogy ez lesz a sorsa annak a tervnek is, mely most a *Budapesti Egyetemi Settlement Mozgalom* kiáltványa révén — országos tanácskozásra hívja meg az egyetemi ifjúságot. A *Pesti Napló* okt. 16. sz.-ban olvassuk a kiáltvány egyes részleteit: „Összefogásra szólítunk mindenkit, aki a magyarság és a magyar nép jövőjét ajkán hordozza s lelkes szívvel a keresztény főiskolás bajtársi egyesületekben, valamint egyéb akadémikus szervezetekben harcol, mert itt a lélektani pillanat, amely nem enged csupán köznapi harcok példa-adásából várni megértést, nagylelkű munkatársakat... Nem engedhetjük, hogy az új értelmiség etikai értékei tudatában csak az asztal melletti szörszálhasogatásig vagy legfeljebb szociografizálásig jusson; **nem** engedhetjük, hogy a bolsevizmust készítsük elő mi, magyar intelligencia, amikor a közrendben való bizalom felelőtlen felületességével törődünk bele kenyértelen magunk és az elesett magyarság halálharcába — nem engedhetjük, mert a tömegek életkövetelő kirobbanása így csak a ve-lünk való szembefordulással járhat.”

Nem sok kommentár kell ehhez a kiáltványhoz. Első olvasásra meg-érezzük rajta a kétségbeejtő helyzetet, a kínos igyekezetet arra, hogy az országos mozgalom alkotmányos keretek közt folyjon le és a páni félel-met — a tömegek „szembefordulásától”.

A követelményekből, melyeket a „romantikus szemlélődéssel” szem-beállítanak, csak a kiáltvány legfontosabb pontját emeljük ki: a szocioló-gia tanítását az egyetemen. Az ifjúság vezetőjének nyilatkozatából tud-juk meg, hogy eddig egy bölcsészeti és két teológiai tanár adta elő a szociológiát, de „előadásaikat” kevesen hallgatták. Nem, gondolja az ifjúság, hogy ennek más oka is van, mint az, hogy *nem kötelező* a tanítás? Ameddig a szociológia tanítása nem természetes velejárója a szociális fejlődés reális valóságának, addig az mindig csak *alibi* lehet, addig csak tendenciózus beállítással dolgozhat, addig sose lehet élő és éltető tényezője a népi kulturának. Akik ma felülről intézik ezeket az ügyeket, azoknak semmi kapcsolatuk nincs sem a nép sorsával, sem a **Képi** erők felszínre törekvésével; egyelőre tehát az ifjúságnak alighanem! bele kell törődnie abba, hogy „az egyetemeken a tihanyi visszhangról, a csillagos égboltról és a spiritizmusról tartott előadásokat előbbre helyez-zék az égető szociális problémáknál.” K—r.

A NÉMET TUDOMÁNY UJ IRÁNYA. A német tudomány helyzete, a nemzeti-szocializmus uralomrajutása óta számos értelmiségi részére izgató probléma. A heidelbergi egyetem rektora, *Groh* tanár fejtette ki újabban azokat az alapelveket, amiknek a germán gondolkodás' engedelmeskedni köteles. Kihangsúlyozta, hogy a 'tisztá tudomány' a legteljesebb tisztelettel tartozik a nemzeti szocializmusnak, mivel az „a nemzet sajátos életének sajátos törvények szerint való kialakítására törekszik”, s hozzáteszi, hogy „az elvont intelligencia által vezérelt tudomány gondolata ma már halott”. *Groh* szerint az új tudomány vezérelvei a következők:

1. Az ész abszolút értékének 18. századbeli felfogása korunkra nézve nem feltétlenül érvényes.
2. A Kant óta uralkodó tudományos ideológia ellentétben áll a mai tudománnyal, mivel egyetlen tudomány szerkezete sem egyezik a tiszta ésszel.
3. Ha Kantból kiindulva elfogadnók, hogy tárgyilagos tudománynak csak a matematikán alapuló tudományok tekinthetők, úgy a tudomány egész hagyománya összeomlana.
4. Németország új tudományos alapelveit teremtett s ezérj érthetetlen, hogy a tudomány lerombolásával vádolják, amikor ezzel inkább az angolszász pragmatizmus vádolható.
5. A tárgyilagos és semleges tudomány eszméje a szemlélődő tudomány felfogásához vezet; a német tudomány viszont az embert faji és politikai feladatainak vállalására neveli.

Az irracionális értékek, a faji ösztön, az ellenőrizhetetlen tudomány dicséretén alapuló tudomány kultusza — hogy *Groh* követeléseit a valósággal illusztráljuk — elsősorban a kuruzslást és a csillagjóslást virágoztatta fel Németországban, Kant, Goethe, Einstein és mások Németországának nagyobb dicsőségére. (Sz. L.)

AZ ASZTROLÓGIA ma divat. Az ujságok teli a fakirok, feketekávésjövendőmondók és az „okkult tudományok” más „professzorainak” hirdetéseivel. A jobbnevű, „tudományos alapon” működő jósnők és jósök előszobáiban tömegek váraкоznak, hogy a csillagok állásából megtudhassák „tudományos alaposággal” azt, ami elkövetkezendő éveikben rájuk váraкоzik. A csillagokban u. i. minden meg van írva, az asztrológia tudományának bölcei viszont le tudják olvasni azokról a nagy titkokat, a mindenség erő-hatásait az egyének sorsára vonatkozóan...

Nem éréktelen végigkiséáni ennek a nagy húhóval dolgozó és minden jelek szerint bizonyos hatalmi köröktől támogatott „tudománynak” a fejlődését.

Az asztrológiát — a laikus olvasó — gyakran összetéveszti az asztronómiával. Pedig a két fogalom nem egy. Míg az asztronómia a csillagok és csillagképek tudománya, az asztrológia az a „tudomány” lenne, mely a csillagok állásából emberi sorsok fejlődését hivatott kíséáni. Az asztrológiának tudományként való kezelése jórészt annak köszönhető, hogy az asztronómiai kutatások kezdetén a csillagászat művelői — anyagi okokból — gyakran átcsaptak az asztrológiába. Az ókor népei közül a Chaldeusok kultiválták ezt a „tudományt”, míg az ókor másik nagy csillagvizsgáló népe, az egyiptomi inkább a pozitív asztronómia felé hajlott. Az asztrológiának különösen a középkor kedvezett. A történelmi realitások szemszögéből ez érthető is. A középkor ideológiai zsarnoksága megsemmisítette a kritikai szellemet. Az asztrológia, mondhatni, a kor civil tudománya lett. Ezt a misztikus, egyáltalán nem kritikai szellemű g mód-

szereiben sem meghatározott „tudományt” a katholicizmus nem tekintette ellenfélnek, hisz' az asztrológia erősítette a misztikus szellemet, s így valójában megfelelt az uralkodó világnézet érdekeinek.

A középkorban az asztrológiának két válfaja virágzott: a születés pillanatában felállított horoszkóp, mely az ujszülött egész életére tanácsokat és jóslásokat tartalmazott, meg az időszaki jóslat, mely bizonyos kérdésekre adott többé-kevésbé homályos választ. A középkorban oly virágzó asztrológia a kritikai szellem ujjászületésével a Renaissance elején hanyatlásnak indult. A hanyatlás siettetéséhez hozzájárult az a bizalom csökkenés is, amit az egyes felállított horoszkópok érvényességének kézzelfogható cáfolata idézett elő. A matematikusok mindinkább kétségbevonták a horoszkópok hitelét, s ha, mint Kepler példája bizonyítja, egyik-másik foglalkozott is még — hatalmi parancsra! — jövendőmondással, úgy ezt csak kényszerűségből tette. A XVIII. és XIX. századnak már alig kellett az asztrológia. A vásári okkultisták ugyan tovább működtek, ám a közérdeklődés megcsappanásával komolyabb formában már nem foglalkoztak az „asztrológia tudományával”. Ezért érdekes tünet, hogy ép' ma, a XX. század második negyedében kap újból lábra.

Az okkult „tudományok” feléledéséhez nagyban hozzájárult a háború utáni bizonytalan, kapkodó, neurotikus korszellem. A különböző folyóiratokban, magazinokban gombamódra szaporodtak el a jellem és az emberi sors megismerésére törekvő tudományokról szóló cikkek, s nagy divattá lett a nagy emberek életében előforduló kozmikus szabályok kimutatása. A sok állásnélküli meg abbamaradt matematikus, politechnikus stb. sáskaseregként vetette magát erre az új lehetőségre, ami be is vált.

Távol áll tőlünk a különböző fajta asztrológiai „rendszerek” ismertetése, csupán azt akarjuk még megemlíteni, hogy az asztrológia képviselői ebben az évben már nem elégedtek meg azzal, hogy brosurákban, könyvekben, előadásokon és orvosi rendelők mintájára berendezett lakásaikon terjesszék az „új tudományt”, hanem kongresszusra gyűltek össze... Düsseldorfban. A kongresszus védnökségét maga a német állam vállalta. Az a Harmadik Birodalom, amely legjelesebb tudósait száműzte, s amely sok tekintetben a Középkor visszahozására törekszik, ime a tudományban is igyekszik visszahozni azt, ami a legbizonytalanabb, ami a dolgokat, mint fatális elkerülhetetlen tényeket állítja be s aminek tulajdonképpen annyi köze a tudományhoz, mint a leszáradt; hajításnak a fa teljességéhez.

(P. L.)

A NÉMET FOGYÓKURA. Nem holmi sajátos német eredetű fogyókúráról van itt szó, hanem egy ország fogyókurájáról, amelyet a Harmadik Birodalom most készül megszervezni. A lapokban olvassuk, hogy *Dr. Hay*, egy amerikai orvos Hitler meghívására Németországba jön, hogy ott megszervezze „az alsó- és középosztályok nem tulságosan költséges diétarendjét.” Egy nem mindennapi kísérletről van itt szó, amely azonban — *Dr. Hay* nyilatkozata szerint — a felső osztályokat nem érinti, nyilván ezeknek nincs szükségük fogyókurára. Csupán az alsó- és középosztály diétarendjét — mely valójában az alultáplálás megszervezése — kell megállapítania. Miért van erre szükség? Mit törődik a kormányzat az alsóbb osztályok étrendjével? A felelet kézenfekvő. Németország mai kormánya kísérletet tesz arra, hogy az egyre érezhetőbbé váló élelmiszer szűkösségét tudományos mezbe öltött alultáplálkozási módszerrel elpalástolja. A német orvosi tudományos folyóiratok nagyképpű cikkeket hoznak a túltáplálkozás hátrányairól figyelmeztetik a német népet az ősgermánok józan életmódjára, s midenekfelett takarékoságra intik. Hsss, Hitler helyettese azonban kiböki az igazságot: „vaj helyett

ágyukat". Erről van itt szó. Németország ma hus, vaj, tojás, zsir helyett, — amiben jelentékeny behozatalra szorul — a hadiipar számára szükséges nyersanyagokat vásárolja. Ezért a szűkösség. Ezt fokozza a kormányzat gazdaságpolitikája is, amely magas behozatali vámokkal sújtja a külföldi terményeket, hogy így biztosítson a junkereknek dús hasznot. Ennek az árát viszont a parasztok adják meg, akik nem tudják megfizetni a takarmány magas árát. A következmény — a jószágállomány rohamos csökkenése. Ezt viszont a husadagok megállapításával próbálják kiegyenlíteni, mi több, a szokásos husok fogyasztása helyett állami propagandával a cápahus fogyasztását ajánlják. Itt persze nem hivatkozhatnak ősi germán példákra, legfeljebb a magas állami méltóságok izlelőpróbájára, akik a cápahust olajmentesnek, izletesnek találták s azt a szegényebb rétegeknek a legmelegebben ajánlják... Természetes, hogy a hus- és zsirkészletek apadásával nő egyúttal az élelmicikkek ára, s a *Frankfurter Zeitung* is kénytelen megállapítani, hogy a hus, a tojás ára ma kétszerese a Hitler-rezsim előtti áraknak. Ugyanakkor Hitler kijelenti, hogy béremelésről nem lehet szó. Ugyancsak a *Frankfurter Zeitung* alapítja meg, hogy Németországban ma 12.9 millió ember szorul télisegélyre, tehát a lakosság egyötöde! Előbb azt hangoztatták, hogy a télisegély önkéntes adakozás formájában fog megvalósulni, ma aztán kiderült, hogy törvény szabályozza majd a téli segélyezést. Eszerint a munkások és alkalmazottak a béradó 10%-át fizetik, a szabadfoglalkozásúak, kereskedelmi társaságok stb. jövedelem adójuk 1%-át.

Átlátszóan ez a rendelkezés az alsó osztályokra ró érzékeny terhet. Ugyanakkor a hivatalos *Institut für Konjunkturforschung* megállapítja, hogy a vállalkozói haszon 1935-ben meghaladta az egy milliárdot! A *Frankfurter Zeitung* kénytelen megállapítani, hogy a közel 13 millió télisegélyre szoruló egyén a legprimitívebb szükségleteit is alig elégíti ki. A német kormányzat ma milliárdokat takarít meg a munkanélküliségély és a nyilvános gondozás tételeinél s ezeket az összegeket hus, vaj és tojás helyett ma tankok és repülőgépek gyártására fordítja.

A husfogyasztás ez év augusztusában 15%-kal marad mögötte a tavalyinak s kárpótlásul a cápahust ajánlják. Németország egyre kifejezettebben közeledik a háborús évek adagolt ellátásához. A hitleri koncepció, amely mesterségesen autarkiát, önellátást kíván megvalósítani pótanyagok előállításának útján, előreláthatóan csak fokozni fogja a drágaságot, mert a pótanyagok ismeretesen a természetes nyersanyagok árát jóval meghaladják. A német autarkiás gazdaságpolitika a háborúra való felkészülés nyílt bevallása. És ha ma Dr. Hay Hitler meghívására megszervezi „az alsó- és középosztályok nem tulságos költséges étrendjét”, úgy e táplálkozás-élettani komolykodás mögött a német népellátás gondterhes komolysága huzódik meg. Emlékezzünk régiekre... A német *Voit* volt az, aki 1875-ben számokban fejezte ki a felnőtt ember alapkosztját, kalóriákban, amely eredetileg így hangzott: napi 118 g fehérje, 56 g zsir és 500 g szénhidrát. Azóta fejlődött a táplálkozás élettani tudománya, s *Voit* számainak a fiziológusok redukálták. *Noorden*, *Umber* már 60-70 g fehérje napi átlagot is elegendőnek tartanak, sőt az amerikai *Chittenden* s a dán *Hindhede* ennél is jóval kevesebbet, naponta 20-30 g fehérjét. Ez ma még vitatott kérdés, a fiziológusok többsége a fehérjeminimumot 60-80 g körül taksálja. Éppen a nagy német táplálkozási-fiziológus, *Rubner* tanította a fehérje minimum fontosságát a szervezet életében. Ma azonban jönnek Hitler csodadoktorai, akik a német népnek államilag megszervezett fogyókurát ajánlanak, mi több, irnak elő. A hus- és zsiradag leszállításával kezdik és éppen azoknál a rétegeknél, amelyeknek fogyaszt-

tása nem érte el a szükséges átlagot, a husok helyett részben a növényi fehérjéket kívánják fogyasztatni, a husadag mennyiségének aggasztó rovasára. Mert a növényi fehérjék nem, vagy csak elégtelenül pótolják az állati fehérjét. Hüvelyesek, növényi fehérjék mégoly tömege sem pótolhat bizonyos, állati fehérjéket (hus, tojás, tej). Fehérjeszegénység, amely rendszerint kalóriaszegénységgel társul (Németországban a hus és zsirok redukciója együtt jár), aláássa a szervezet ellenállóképességét s a tuberkulózis és számtalan más heveny infekció talaját készíti elő. És ha Hitler Németországa ősi recept szerint erényt csinál a szükségből, s Hay doktor segélyével írja elő a német nép kényszer fogyókuráját, úgy az elfogulatlan kortárs könnyen felfedi ebben a valóságos magvat, vagy inkább az üres héjat: a szűkösség, a közelgő inség elleplezését. Hitler és Hay egymásrataláltak. A tudomány a ma uralkodó társadalmi rendszerben alkalmazkodóképes, s ha tegnap a fehérjeminimum alapvető tanát hirdette, ma sietve visszajára fordítja a tanítást. Nyilván a mai tudomány legfőbb bölcsessége az, hogy igazolja, szentesítse a társadalmi adottságot. Fröhliche Wissenschaft — a Nietzsche szavával? Óh nem. Szomorú tudomány ez. Akárcsak a mai német valóság. Mert úgy látszik Hitler már csak az éhségdoktor Hayban bizik, mert azok a vágyálmok, melyeket Nürnbergben száján kiszalasztott, elérhetetlen messzeségben vannak. „Ha Ukrajna véghetetlen földjei, Szibéria dús kincsei a mienk volnának, úgy minden német bőségben élhetne.” Sovány vigasz a német nélkülözőknek a sovány koszt mellett. A német népnek hihetőleg más vágyálmai vannak, mint Hitlernek s nem Ukrajnára és Szibériára irányul étvágya, hanem az otthoni jóllakottság megteremtésére. Neufeld Béla

Az OROSZ SARK-KUTATÁSOK. A mai orosz életnek éppen olyan jellegzetes vonása a sarkvidéki-kutatások iránti érdeklődés, mint pl. az ejtőernyős ugrás népszerűsége. Korán fordult Észak felé az új rend figyelme s a megváltozott Oroszország még teljesen terra incognita volt a külvilág számára, amikor már a *Krasszin* jégtörő világszerte ismertté vált teljesítményeivel. S hogy maguk a széles orosz néptömegek milyen érdeklődéssel követik a Sark-kutató tevékenységet, hatalmasan megmutatkozott *Levanevszki* 1935 végi startja alkalmával (L. a Moszkva-Északi-Sark-Sanfrancisko ut átrepülését akarta megkísérelni), amikor lelkesítésére a korahajnali órákban beláthatatlan embertömeg lepte el a repülőtér körzetét. A szovjet-népek Nibelung-éneke pedig versben, filmben, tankönyvben a *Cseljuszkin-expedíció* útja és megmenekülése lett.

A kitartó kutatás eredménye, hogy a sarkvidék meghódítása most már mind biztosabban halad előre. Döntő jelentőségű volt az 1935 év, mert ebben az évben sikerült az Északi-tengeri utat szabaddá tenni, a közlekedés jégtörők nélkül is lehetővé vált, s az egész Jeges-tengeren át Vladivoosztokig biztosított lett az összeköttetés. *Vodopianov* legutóbbi repülése a Ferenc József-földre a repülőösszeköttetést vitte előbbre, mert a Baren-tengeren át új repülő-utat nyitott meg (*Vodopianov* különben 75 órát tartózkodott a levegőben, 9000 km.-t tett meg gépével s a kitűzött feladatnak kitűnően tett eleget). Még 1936 folyamán indul utra a *Sadco* jégtörővel *Samoilovits* tanár nagy expedíciója, amely az Északi-sark keleti részét próbálja felkutatni. Azokat a nagy területeket, ahol soha még expedíció és ember nem járt. Az expedíció repülőgépeket is visz magával, s amint a *Sadco*val legutóbb is több ismeretlen szigetet fedeztek fel, most is egy-egy központból kisebb csoportok felfedező és megfigyelő utakat tesznek. Egyes helyeken ilyen kis csoportok évekre is visszamaradnak. A Sarkvidék különböző pontjain létesültek már,

előbb ideiglenes, később állandó megfigyelő s kutató állomások, amelyek rádió-hírszolgálatlal rendelkeznek, meteorológiai jelentéseket küldenek és a legkülönbözőbb megfigyeléseket eszközlik. Azok a hírek, amelyek az utóbbi időben arról számoltak be, hogy a Szovjet világitótornyokat, 10 millió rubel költséggel új várost épít a Sarkvidéken s még északabbra — a rendszeresítendő légi közlekedés támpontjaiul 2 falut létesít, — további jelzői annak a munkának, amely az emberi tudás és akarat segítségével ennek az eddig úgyszólván teljesen ismeretlen földvidéknek meghódításáért folyik.

Egyidejűleg tudományos, termelési és társadalmi céljai vannak ennek az intenzív kutató munkásságnak, de nem nélkülözi a nemzetvédelmi szempontokat sem. A tudomány hősiessége talán a legigazibb hősiesség s jellemzi a szovjetnépek tudománykedvelését, hogy mindenekelőtt a Cseljuszkin-történetet vették a maguk époszául s ezren és ezren jelentkeznek a sarki északában való, nem kevés megpróbáltatást jelentő áttelelésre, amely elsősorban tudományos célú. Egy-egy ilyen áttelelő csoportban a legkülönbözőbb nemzetiségűek (ukrajnaiak, kaukázusiak, fehéroroszkok, szibériaiak, stb.) vesznek részt. Néhány négyzetkilométernyi, szegényes vegetációval rendelkező szigetecskén, orkánszámba menő szélviharoktól kísértve élnek a tudományos önfeláldozásnak ezek az emberek, akiknek természetesen a klimatikus nehézségekkel is meg kell küzdeniök. Az éghajlati behatást némileg csökkenti a kvarclámpa s enyhíti a kevés napsugár miatt hiányzó ultraviolett sugarak következményeit (sápadtság, szabálytalan érverés, nyugtalan, rossz alvás, étvágytalanság, stb.). Ugyanakkor a sarkvidék lakói sok betegségtől meg vannak óva. Fel is merült legutóbbi annak a terve, hogy ezen a bakteriumtisztabb vidéken szanatóriumokat létesítsenek. Sok hely levegője itt pl. 500-600.000-szer tisztább, mint az európai metropolisoké s 2-3 bacillus jut csak 20 köbméterre (Spitzbergák), sőt más helyeken 60 köbméterre is. G. A. Sokolov említi azt az epizódot, hogy egy ilyen téli telepen a repülőgép megjelenése egyszer az egész teleplakosságot influenzába döntötte, amitől pedig eddig védve volt. (A repülőgép hozta u. i. oda a bacillusokat.) Lényeges az a szerep, amely a telepek meteorológiai állomásainak jut. Ezek irányítják a sarki hajózást s határozzák meg elsősorban az egész országra fontos időjárásprognózisokat. — Az ember új természeti nehézségek felett lesz itt urrá s szemléltetően csillan meg az a történelmi szakasz, amelyben a társadalmi ellentétek leküzdése után más nagy feladat lép osztatlanul előtérbe: a természettel szemben való megküzdés.

Gazdaságilag a Sarkvidék feltárása végeláthatatlan lehetőségeket ígér. Nikkel-, réz-, petróleum-, só-, stb. lelőhelyekre bukkannak itt is ott is s bár a felszínre hozatal körülményesebb, fáradtságosabb, mégis az előrehaladás egyre szembetűnőbb. Külön emelendő ki az Észak nagy jelentősége a vadászat és halászat szempontjából. S az új módszerek új eredményeket tesznek lehetővé. Így érték el pl., hogy a megfagyott talajon — amit pedig kivihetetlennek tartottak — vasutat sikerült lefektetni. Az Északi Jeges-tenger mentén nagy centrumok bontakoznak ki (*Norilsk, Nordvik, Igarka*), amelyek az északi hajózás és kereskedelem góc- és támpontjaivá fejlődnek idővel. A világ legnagyobb jégtörő-flotája mellé bevonulnak az „örök” csend hazájába, a hómezőkre és tundrákra a mozdonyok, autók, szaporodnak a hidak és növekedni kezd a mezőgazdaságilag felhasználható terület: az 1926. évi 53.000 hektárról 1935-ben 345.000 hektárra szaporodott a megművelt terület. Elsősorban ez őslakosság, akiket 1928-ban felmentettek az adófizetés alól, s akiket

régebben a cári katonai expedíciók figyelmeztettek súlyos prémbszolgáltatási kötelezettségeikre, a haszonélvezője a gazdasági fellendítésnek. Élelmiszerekben, ipari termékekben, stb. az 1926. évi 14.5 millió rubelnyi érték helyett 1935-ben 359 millió rubelre rugott a bevétel, jóllehet a Sarkvidék nem termel még árut 100 millió rubelnél nagyobb értékben. A kulturális körülmények is megváltoztak: több, mint 100 vándor mozgószínház s 460 iskola működik ott, ahol nemrég alig volt írni, olvasni tudó ember. A tanítás főleg az ott élők nyelvén folyik, jóllehet a Szovjet-Sarkvidék 150.000 főnyi lakossága nem kevesebb, mint 26 nemzetiségre oszlik.

A Jeges-tenger és a Sarkvidék képezi a Szovjet-Unió északi legvédehetőbb határát, s természetes az igyekezet, hogy a védett határ nemzetbiztonsági szempontokból kellő szerephez jusson. A Balti-tengeren Németország gyakorol nyomást a Szovjet-Unióra, az angol-német tengeri egyezményben engedélyezett flottamennyiséget a Balti-tengerre érvényesíti Németország, s a Leningráddal szemben fekvő kis szigeteken

is — éppen a németeknek való kedvezés érdekében — most látták a fin-nekerődépishez. A Balti-tenger felőli nyílásból a balti államokra gyakorolt befolyással igyekezik Oroszország ellen-súlyozni. A Osendes-Oceánon és a Sárga-tengeren Japán hat zavarólag és fenyegetőleg, viszont kedvezőbb a helyzet a Fekete-tengeren, ahol elsősorban a Törökországgal fennálló barátsági szerződés s Oroszországnak a statusquot akaró államokhoz való kapcsolódása nemcsak a szabaddabb mozgás, hanem a Fekete-tengerről való kijutás lehetőségeit is megnyitják. Törökországon kívül azonban mai szövetségeseivel nincs még Oroszországnak közvetlen érintkezése. Háború esetére pedig Oroszországnak a meglévő önellátáson kívül — ha lehet — a szövetségesekkel való kapcsolatot is biztosítania kell. Amikor a Szovjet-Unió fokról-fokra építi ki sarkvidéki légvonalait s ezen a nem fenyegetett földvidéken tengeri-légi mozgáslehetőséget igyekezik teremteni politikai-katonai szempontból az Egyesült-Államok felé, az esetleges jövőbeni nagy partner felé keresi a közvetlen összefogódzást. Az Egyesült Államok későbbi hovatarozása bizonytalan még, valószínűbb azonban, hogy szembe kerül Japánnal s érdekei Oroszországéival találkozhatnak. A francia demokrácia nem ok nélkül apellál az angol demokrácia mellett az amerikaihoz is s a Blum-kormány külpolitikai megfontolásból foglalkozik az azal a tervvel, hogy legalább szimbólikus hadiadósság-fizetést teljesítsen az Egyesült-Államoknak, engesztelő gesztust mutatván így Északamerika vezető körei és lakossága felé. Nem is valószínűtlen ma már, hogy az U. S. A. inkább az angol-francia-orosz blokkot támogatná. Ennek az eshetőségnek a jegyében pedig nemcsak a Szovjet-Unió keresi a légi utat Sanfranciskóig, s a tengeri összeköttetést a Kola-félszigeti Mourmanszktól Alaskáig. A kölcsönös igyekezet alapján kívánják mindkét részről egyre biztosabbá tenni az Alaska-menti Aleut-szigeteken át kifejlődött tengeri átjárót s állandósulni kezdenek a légijáratok is a Behring-szoros mindkét oldalán.

Varga László

PALESZTINA ÉS A ZSIDÓK. A legutóbbi palesztinai események bebizonyították, hogy a palesztinai kérdés nem csupán arab, angol és cionista kérdés, hanem általában zsidó-kérdés.

Az utolsó félév palesztinai eseményei erős visszhatást váltottak ki a zsidó nemzeti mozgalomban. A nemzetiségileg és gazdaságilag elnyomott zsidók széles rétege, akik a nemzeti egyenjogúság eszméjét komolyan vették, belátták, hogy Palesztina nem az az út, amely a zsidóság

nemzeti felszabadulásához vezet s hogy a nemzeti egyenjogúságra csak azoknak van joguk, akik ezt a nemzeti egyenjogúságot más népek javára is elismerik. A palesztinai események így meglehetősen megritkították a Palesztinán kívüli cionista szervezetek sorait. Különösen erősen érezhető ez a *hachsarah* csoportok megfogyatkozásában (melyek a Palesztinába irányuló kivándorlás mezőgazdasági kiképző táboraival). A cionisták természetesen mindent megpróbálnak a megfogyatkozás elkerülésére. Egyesek a világ zsidóságának súlyos helyzetére apellálnak, mások a zsidók Palesztinát illető történeti jogait emlegetik s az arabok elmaradottságát, akiknek — legrosszabb esetben még akaratuk ellenére is — a zsidóknak kell szállítani az európai civilizációt. Ebben a tekintetben a „mérsékelt” cionisták s a nyílt revizionista-fasiszta cionisták közt az érvelés különbsége csak fokozati.

A palesztinai zsidó munkások közül a legutóbbi események során igen sokan az arabok oldalára állottak, miért is az angolok börtöneibe és koncentrációs táboraiba kerültek. Az *Antifa* (a „szocialista” cionisták) azonban, mely Palesztina összdolgozói képviselőjének vallja magát, más utat követett. De mert egy „szocialista” nehezen léphet föl egy szabadságmozgalom ellen, ezért az *Antifa* vezetői törekedtek megrágalmazni az arab fölkelést 9 Hitlertől és Mussolinistól inspirált zsidó pogromnak beállítani. Kétségtelenül: — úgy a német, mint az olasz szervezett-regresszió próbál előnyökhöz jutni a palesztinai eseményekből kifolyólag, ugyanúgy, mint pl. Spanyolországban. Az is lehetséges, hogy Hitler és Mussolini elküldte ügynökeit Palesztinába, ebből azonban téves arra következtetni, hogy az arabok küzdelme antiszemitizmus. Megcáfolja ezt az is, hogy a zavargások során az arabok csak cionista zsidók, vagyis csak azok ellen léptek föl, akikben az angol imperializmus szövetségeseit látták. Abban a zsidóban, aki Palesztinának az angol és cionista nyomás alóli felszabadításáért lépett föl, az arab a testvérét üdvözölte.

Az arab küzdelem formáját, valamint azt a tényt, hogy az arab nép harcában klerikális, tőkés és feudális arabok is résztvettek, szintén a harc igazi természetének az elhomályosítására használták fel. Tudjuk, hogy az arabok követeléseik keresztülvitelére tulnyomóan a tömegterror eszközeihez nyúltak. Ám az arabok ellenállási eszközeit a sokkal jobban felszerelt angolokkal szemben az adott lehetőségek szabják meg. Hogy azután az arabok ellenfelei ugyanolyan könyörtelenséggel jártak el az arab néppel szemben, azt igazolja a *Stimme* (cionista lap) július 2. száma. Éspedig:

„Azokban az arab falvakban, amelyek közelében arab rajtaütés történt, a csapatok szisztematikus fegyverrazziát tartanak. A lakosság persze nem oly ostoba, hogy fegyvereit a házaiban dugja el. Ha azonban véletlenül előfordul, hogy valamelyik házban fegyverre vagy municióra bukkannak, akkor a katonaság a következő megtorlással él: a csapatokat kísérő egyik tankot, amely a falu bejáratát őrzi, a ház elé dirigálják, majd megindítják és széttapostatják vele az illető házat. A házak szétrombolása sokkal visszariasztóbb büntetés, mint a börtön, mint ahogy a csapatok által az utolsó napokban bevezetett állatállomány és terményelkobzás sokkal nagyobb hatást gyakorol, mint a falvakra kirótt — különben is behajthatatlan — kollektív pénzbüntetés.”

Ez az eljárás a harcokban részt nem vevő civil lakossággal szemben természetesen a legkevésbé sem tartotta vissza az arabokat a cionista narancsligetek feldulásától s a cionista telepesek terményeinek a felgyújtásától. Ellenkezőleg. Minél inkább veszélyeztetik a lakosság gaz-

dasági alapját, annál mélyebbre szivódik a lakosságban a nemzetiségi ellentét tudata.

Az arab fölkelésnek, mint az effendik reakciós előretörésének a beállítása, a nemzeti forradalmak természetének tökéletes meg nem értését tanusítja. Elmaradt gyarmati országokban a nemzeti forradalom kezdeti szakaszában mindig az összlakosság harca, beleértve ebbe az összlakosságba a lakosság uralkodó osztályának bizonyos rétegeit is. Az uralkodó osztály egy részének ugyanis szintén ügye a külföldi nyomástól való felszabadulás. Az arab effendik részvétele a felkelésnek nem reakciós karakterét igazolja, hanem egy gyarmati nép csirázó szabadság mozgalmának kezdeti stádiumát. Azok a vallási jelszavak, amiket egyes partizán csoportok hangoztattak, hasonlóan a középkori német parasztfelkelések és huszita háborúk jelszavaihoz, csupán külsőségei a társadalmi és nemzeti követeléseknek.

Ismeretes, hogy az arabok egyik követelése a cionista bevándorlás azonnali beszüntetése volt. A cionisták természetesen tudják, hogy az Alijah (a bevándorlás) beszüntetése a cionista mozgalom végét jelentené. Ezért tehát azzal érvelnek, hogy Palesztina még igen nagy ember-tömegek befogadására alkalmas. Ugyanakkor azonban tagadhatatlan, hogy minden további cionista mezőgazdasági bevándorlás — mint eddig — csak az arab bérlők kizorításával lehetséges. Ezért az arabok nemcsak a bevándorlási zárlatot követelik, hanem a földvásárlás tilalmát is a cionisták számára, mert a földvásárlás nemcsak a bérlő kicserélését jelenti, illetve a bérleti viszony bér munkási viszonyná való változását, hanem az arab munkások végleges munkanélküliségét, miután a cionista földvásárlók nemcsak a pénzt viszik magukkal, hanem a zsidó munkásokat is. Az u. n. baloldali cionisták persze mindig tagadják az arab munkások háttérbeszorítását. A Poalé *Cion* egy 1928-ban megjelent füzetében, mely a palesztinai munkásmozgalom jövőjére iránytszabó megfontolásokat tartalmazza, 4. pontjában a következő követelés áll: „Az ország földjének és minden természeti kincsének, mint a zsidó nép elidegeníthetetlen tulajdonának a nacionalizálása.” Igen ám, de mi történik az arabokkal? Világos, hogy ebben a pontban is az egész palesztinai föld cionista birtokbavételéről van szó. Érthető, ha ilyen körülmények közt a további zsidó bevándorlásban az arabok szociális létük fenyegetését látják. Amikor a cionizmus előtti első zsidó telepések Palesztinába költöztek, akkor az arabok részéről még nem jelentkezett semmiféle ellenállás. A cionizmus azonban megváltoztatta a helyzetet.

Hogy az arabok ellenállása nem antiszemitizmus, azt a Varsóban megjelenő *Hajnt* című cionista lap is elismeri. Ez a lap írja július 3.-án a következőket: „A Palesztinán kívüli országok zsidóellenességében van mindig valami megalázó, valami sértő. Palesztinában viszont érezzük, hogy nem vagyunk ártatlanok, mert éppen azt akarjuk, amihez az arab vezetők és tömegek nem akarnak hozzájárulni... A Palesztinán kívüli országokban mi az üldözöttek és a megkínzottak vagyunk, akiknek semmiféle reményünk sincs arra, hogy az uralkodó többség felett, amely mindig többség lesz, győzelmet arathatunk. Ezekben az országokban az áldozat kérdése a döntő számunkra, Palesztinában viszont a végső győzelem kérdése a döntő...”

Világosabban a cionizmus hódító szándékai alig fogalmazhatók. Ezért tehát a cionizmus arabokat illető békeszeretete nem tévesztheti meg a szemlélt. Az arabok anticionista követelései, valamint e követelések demokratikus célkitűzései egy elnyomott nép követelései. Hogy az arabok az angolok és cionisták ellen harcoltak s nem pedig általában a

palesztinai zsidók ellen, azt az a tény is bizonyítja, hogy egyetlen egy arab követelés sem kívánta a már Palesztinában élő zsidók jogainak a korlátozását. Palesztinában tehát nem lehet zsidókérdésről beszélni, hanem csak cionista kérdésről, amely Palesztinában a gyarmati kérdés egyik része. A cionizmus sorsa az angol imperializmus kezében van, a palesztinai zsidók sorsa viszont Palesztina arab és zsidó dolgozóinak testvéri egyesülésében.

(Márk Viktor)

FORMALIZMUS — AZ IRODALOM ZSÁKUCCÁJA. Mit jelent az irodalom formai öncélúsága? Hová vezet a forma és a stílus csábítása? Mi az értelme a szürrealisták u. n. „automatikus” írásmódjának? Ezekhez a kérdésekhez, melyek kivált az orosz és a francia irodalmi köröket foglalkoztatják, legujabban igen éleleszű és tisztázó megjegyzésekkel szólt hozzá *Pierre Herbart*, a fiatal francia író. (Littératura I. 1936. 5. sz.) Herbart tiltakozik a formalizmus fogalmának ellaposítása ellen. A formai öncélúság igen bonyodalmas, sokrétű jelenség, amit leghelyesebb kialakulásában nyomon követnünk. Mindenesetre azt mondhatjuk, hogy a formalizmus ott kezdődik, ahol a forma kizárólag önmagát kívánja kifejezni, önmagában találja meg a célját és létjogát. De ez a meghatározás még nem visz előbbre... A forma gondja igen természetes az írónál, különösen a francia írónál, akiknek évszázados művelődésben csiszolódott nyelvvel van dolguk. A kérdés az: vajjon a forma, amit uralni óhajtunk, mikor tesz csuffá, hogy ő uralkodjék felettünk, vajjon szép foglyunk mikor válik börtönünk örévé? A szavak, mint az árnyék megkettőzik a dolgokat, amiket jelölnek és végül oly valóságidéző tulajdonságra tesznek szert, ami elhítteti velünk, hogy magával a valósággal van dolgunk. A forma csábításának engedő író, aki feledti, hogy az irodalom az emberi kifejezés eszköze, könnyen szavakat kifejező géppé válik. Bizonyos írók (a szürrealisták!) engedtek a csábításnak, s miközben úgy vélték: ők játszanak a szavakkal, a szavak játszottak övelük. Mások ezt egyenes dicsőségnek kiáltották ki. Ezek az írók az automatikus írásmód nevében tagadják az irodalmat és kinevetik a regényírókat. Flaubert-t csak azért becsülik, mert a Bovarynéban megkísérelte szavakba visszaadni a penészedő sarkú könyvtáblák barnaveres színét. Herbart szerint a művészet igazi ujitói azok, akik korukat kifejezik. Különös tünet, hogy a szó vallása, ami végeredményben megfelel bármelyik más misztikának, eltérítette az írók ettől a küldetésétől. De nemcsak a szürrealisták automatikus írásmódjáról van szó. *Joyce* formalizmusa pl. kinosan kiszámított, bár nála is érezni, hogy viteti magát a szavakkal. Némelyek *Proustot* is formalizmussal vádolják. S valóban! Proust gyakran átengedte művészetét a forma játékának. Gondoljunk csak a vadrózsákról szóló leírására. De Proustot a zsenije megóvta a formalizmus végeztétől. Vajjon mi magyarázza az író különös viselkedését — kérdi Herbart, — hogy nem törekszik semminő emberi érzést, semminő igazi bensőséget kifejezni, hanem aláveti magát a szavak szeszélyes parancsuralmának? Az étellel szembeni teljes közöny — adja meg a választ. Mit is fáj az író feje, hogy kifejezze az életet, amit nem is ismer és amelytől idegenkedik. Csakhogy az ilyen író kinos látvány....

Az élet iránti heves érdeklődés hiánya, a „szeretet hiánya”, ahogy Herbart nevezi, a műalkotás végzetes hibája. A művészet szeretete nem képes ezt pótolni, mivel csak hiu narcizmus s a tehetetlenség egyik neme. Tehetetlenség, — ez a szó rátapint a kérdés velejére. Mihelyt a művész és a társadalom, az ember és a kora közt megszűnt a kapcsolat, nincs több valódi műalkotás. Ha az író nem akar alatta maradni feladatának, ápolnia kell a korával és kora emberével való közösséget. Gondoljunk *And-*

ré Gide csodálatraméltó tudnivágyására (curiosité), amely határtalan derűlátásból és szeretetből fakadt. Az életnek egyetlen jelensége sem hagyhatja hidegen a művészt.

Vigyáznunk kell azonban, figyelmeztet Herbait, nehogy összetévesz-
szük a formai öncélúságot a forma jogos gondjával és művészetével. A francia írók minden időben különösen érzékenyek voltak a forma kér-
dése iránt. Míg a többi irodalmak klasszikusai, *Defoe*, *Fielding*, *Dickens*,
Goethe, *Cervantes* egyszerű, hajlékony és könnyen letanulható formákkal
éltek, addig a XVII. század francia klasszikusai igen tisztult és szigorú
formákat hagytak irodalmukra. Korunk egyik legértelmesebb írója, *Paul
Valery* a klasszikusokról elmélkedvén így ír: „számos furcsa szabály mi-
att a francia klasszikus költészetben a kezdeti elgondolás és a végső ki-
fejezés közti távolság a lehető legnagyobb. Ez annak a következménye,
hogy kemény munka zajlik le a kapott benyomás vagy az elgondolt szán-
dék és a közt a gépezet közt, amely képes azt visszaadni vagy akár va-
lamely hozzá hasonló érzést kelteni. A kép csupa átrajzolás, a gondolat
módosul. Tegyük hozzá, hogy azok a férfiak, akik a klasszikus költészetet a
legmagasabb fokra emelték, fordítók voltak, akik iparkodtak az ókor köl-
tőit nyelvünkre átültetni. Költészetük a fordítói munka nyomait viseli.
Fordítás ez a költészet, szépsége hűtlen — hűtlen mindazzal szemben,
ami nem felel meg a tiszta nyelvezet követelményeinek.” Ugyanott foly-
tatólag azt írja Valery, hogy a mesterségbeli tudás nem más, mint a mű-
vészeti eszközök feletti vélt uralkodás, szemben az eszközöknek való alá-
vetettséggel. Herbart szerint ez a „vélt” szó egyáltalán nem szükségszerű
a mesterségbeli tudással kapcsolatban, hanem csak Valery ékeli közbe.
A klasszikusok nem mimelték a mesterségbeli tudást, hanem valóban ren-
delkeztek vele. Rendelkezésükre álló eszközök miatt tálán nem is gondol-
tak más műalkotásra, mint amely eszközeik keretébe beleillett. Ebből
azonban nem következik, hogy gondolataik kifejezése hűtlen lett volna. A
klasszikusok becsvágya éppen az volt, hogy a gondolat és kifejezési esz-
közök közti távolságot annyira csökkentették, hogy a gondolat maradékta-
lanul kifejezésre jusson. A klasszikusok példája arra tanít, hogy a mű-
vész a legnehezebb nyelvi feltételeket is legyőzheti; másrészt arra, hogy
a forma messzemenő gondja nem formalizmus. Sőt ez a formai gond még
sarkalja is a gondolatot. Sarkalja és arra szoritja, hogy tisztuljon és
edződjék — s ha a forma végül is belekényszeríti a gondolatot s a világ
látszólagos rendezetlenségét egy olyan rendszerbe, melynek célja a szép-
ség, ez egyáltalán nem ellenkezik törekvésünkkel, hogy olyan művészettel
alkossuk újra a világot, mely az élet mélységeiből és szépségeiből meríti
ihletét.

Korvin Sándor

GAZDASÁG ÉS POLITIKA

A FRANK LEÉRTÉKELÉSE

A különféle osztályérdekek és politikai álláspontok szerint a nem-
zetközi sajtó a legkülönbözőbb módon kommentálja a francia frank le-
értékelésének okait. Az a paradox helyzet, hogy ezt a pénzügyi műve-
letet egy olyan kormány hajítja végre, amely mindenkor ellene nyilatko-
zott, mégcsak növeli a káoszt és tág teret ad a hamis beállításoknak, a
rosszakarató ferdítéseknek.

A devalváció okai Hogy tisztán lássuk a helyzetet, meg kell vizsgálnunk,
milyen előzmények után jutott a devalvációig Fran-

ciaország. A regresszió azt állítja, hogy a frankválság előidézője a Népfrent. A francia valuta leértékelése előtt több, mint ötven tőkés ország devalválta pénzét és egyiket sem Népfrent kormányozta. A pénzügyi válság az általános gazdasági válság eredménye. A válság oka a tömegek elszegényedése, a fogyasztás csökkenése. A fogyasztás csökkenése, ami más oldalról nézve: relativ többtermelés, az árak általános esését vonja maga után; a termelés esik, a külkereskedelem szűkül. Ám a válság nem szünteti meg a konkurrenciát, sőt! A konkurrencia vissza akarja hódítani az elvesztett piacokat, tehát még lejjebb nyomja az árakat. Az áresés eredménye: üzletelenség. Az üzletelenség csökkenti az állami bevételt. Megjelenik a költségvetés hiánya. Ezt a deficitet Franciaország először az ismert deflációs politikával, vagyis az állami kiadások csökkentésével, az állami alkalmazottak, tisztviselők, nyugdíjasok stb. illetményeinek leszállításával akarta eltüntetni. De a *Doumergue* és a *Laval*-féle téves deflációs politika még jobban csökkentette a nép vásárló erejét, azaz növelte azt a válságot, amely a deflációhoz vezetett. Aszpirinnel akarta gyógyítani az odvas fogat. Persze nem sikerült. A válság egyre mélyült és a tömegek, a fizetésükre olyan érzékeny francia közhivatalnokok, a bifsztekkjéhez annyira ragaszkodó francia munkás szövetséget kötött a kiskereskedővel, akinek szintén rosszul ment a vevők elszegényedése miatt, a paraszttal, aki nem tudta rendes áron eladni a terményeit és aki mind jobban eladósodott. Így a munkásosztály, a parasztság és a középosztályok szövetsége (Népfrent) megbuktatta a regresszív deflációs kormányokat.

Közben a deflációs szükségrendeletek csődje láttán a tőkés természetesen egy másik „megoldás”, a devalváció felé kacsintgattak. Annál is inkább, mivel a világ mezőgazdasági válságának enyhülése folytán erősen emelkedni kezdtek a francia agrárárak is, a rossz termés és a régi tartalékok államsegélyes kiürítése még növelte ezt az irányzatot. A devalváció apostola, *Paul Reynand* (az exportőke képviselője) azzal érvelt, hogy míg a francia árak nem lesznek versenyképesek az amerikai és angol (devalvál) árakkal, addig a franciaországi kereskedelem és idegenforgalom nem kerülhet ki a válságból. A francia nép egyhangú ellenzése miatt azonban *Paul Reynand* csak a pusztába prédikált. A *Poincaré* által egyötödére metélt frank tulajdonosai hallani sem akartak újabb levágásról. Így, a tavaszi választási kampány alatt több ezer jelölt közül csak öt-hat merete nyíltan hangoztatni a leértékelés szükségességét, ezek fele meg is bukott. Mindez persze nem akadályozta meg a nagytőkét abban, hogy ne készítse elő a devalvációt. Mert igenis, a nagytőke készítette elő a következő módszerekkel: 1. szabotálta a kormány kölcsöneit; — 2. szabotálta az adófizetést; — 3. külföldre vitte a tőkét, hogy a várt devalvációból hasznot húzzon.

A deflácionista azt hirdették, hogy a defláció elkerüli a devalorizációt. Ép' ellenkezőleg: előkészítette közvetve azáltal, hogy mint fentebb láttuk, növelte a válságot és spekulációba kergette a tőke egy részét. De előkészítette közvetlenül a titkolt *inflációval* is. Az arany menekülése a deflációval egyidőben kezdődött. A *Banque de France* aranykészlete az 1933-as 81 milliárdról, 1935-ben 75-re, 1936 júniusában pedig 55 milliárdra csökkent. Minden „elrepült” milliárd egy-egy lépést jelentett a devalváció felé.

Ilyenkép' tehát, midőn ez év júniusában a *Blum*-kormány átveszi a hatalmat, a frank már majdnem halott. A válság szörnyű hatásaként a gazdag, virágzó francia állam a bomlás képét nyújtja. Nyomasztó munkanélküliség, csökkenő munkabérek, általános csőd és elszegényedés, de-

zertáló tőke, menekülő arany: ezek azok a gazdasági körülmények, amelyekkel az új kormány szembe kell, hogy nézzen. A hatalmas sztrájk-hullám felemeli a béreket, de a tőke nem adja meg magát. A lázas gyorsasággal meghozott szociális törvényeket — melyeket a megijedt Kamara szinte egyhangulag megszavazott — a gyakorlatban a munkaadók tervszerűen gáncsolják el. A törvény megvan, példátlan harcban vivta ki őket a munkásság, de életbeléptetésükért ismét harcolnia kell. A sztrájkok ujrászületnek: a tőke tovább menekül, a *Vincent Auriol-féle* kölcsön mindössze 4 milliárdot hoz. Közben Németország bevezeti a két-éves katonai szolgálatot. A francia kormány kénytelen újabb nehéz milliárdokat áldozni a fegyverkezésre. A gazdasági fellendülés, amit a kormány a béremelésből remélt, nem következik be, mert a munkaadók rendszeres szabotázzsal gáncsolják el a bérek emelését, másrészt amit egyik kézzel béremelés formájában megadnak, a másik kézzel visszavevő az áremelés révén. A kormány gyengén lép fel a spekulánsokkal és az áremelőkkel, tűri a tőkés szabotálását. A regresszió vérszemet kap. Egyre jobban követelődik. A spanyol események pedig bomlással fenyegetik a Népfrontot a kormány egyoldalú semlegességi politikája következtében...

A Blum-féle „refláció” megbukott. A tömegek vásárló erejét akarta emelni anélkül, hogy a tőkét sújtotta volna. Természetesen egy nemzet gazdasága két részre bomló egység: tőke és munka. Nem lehet mindkettőt segíteni, nem lehet egyszerre emelni a béreket és emelni a profitot. Ez az ideális Blum-Vincent Auriol-Spinasse-féle szociáldemokrata politika megbukott. A „refláció” kecskét és káposztát kielégíteni akaró kísérlete kudarccal végződött.

A devalváció végrehajtása Ebben a kilátástalan gazdasági és pénzügyi helyzetben kétféle kiút között választhatott a Blum-kormány:

1. Tőkés devalváció, azaz a válság terheinek a **kisemberekre való** háritása, a szegények újabb megsarcolása révén gazdasági fellendülést előidézni, a „fellendülés” persze itt a profitráta emelkedését jelenti a reálbérek lenyomása által.

2. Radikális adóreform, azaz progresszív adózás, az angol income-tax-hoz hasonló jövedelemadó bevezetése, a nagyvagyonok megsarcolása, a pénzügyi spekuláció könyörtelen letörése. Egyszóval annak a jelszónak a megvalósítása, amit a következetesen haladó munkáspárt adott ki. („Fizessenek a gazdagok!”)

A kormány azonban e két megoldás helyett — ismét reformista módon, — egy harmadik félmegoldást keresett. Devalválni akart a tőke érdekében és bizonyos rekompenzációs törvények útján, mint az alkalmazkodó bérskála, egyszersmind megakartta a tömegek érdekeit is védeni. Az „échelle mobile” azonban a radikálisok és a Szenátus ellenállásán megbukott. Így megmaradt a devalváció és megmaradtak a széleskörű rekompenzációs javaslatokból a következő csökevények:

1. A túlzott áremelés tilos; — 2. mégis (mily jellemző e „mégis”) érezhető áremelkedés esetén a kormány a kötelező munkabíráskodás útján közbelép a konfliktusok elrendezése érdekében és a *Conseil d'État* által hozott rendeletekben felemelheti a béreket; — 3. a rokkantakat és frontharcosokat sújtó 13%-os adó eltörlése; — 4. a különféle kedvezmények a kisjárdékosoknak, nyugdíjasoknak, stb.

Kétségtelen, hogy elsősorban a regresszió felelős a leértékelésért. Mint láttuk a lavalí deflációs politika és a nagytőkés szabotáló manőverei juttatták a frankot az örvény szélére. De felelős érte a Blum-

kormány is, mert mint ép' most láttuk, a radikális kiut helyett: a reformista egyezkedést választotta. A nagytőke így beszél Paul Reynand szájából: „ami az árak és bérek kérdését illeti a kormány kötelessége az, hogy a munkásosztályhoz forduljon annak intelligenciájára hivatkozva... Meg kell neki mutatnia, hogy a belga szocialistáknak és azok élén, a nagy tudós de Man-nak van igaza, aki ma belga pénzügyminiszter...” (*Le Journal*). A nehézipari *Le Temps* szintén hasonló hangot használ és szemére veti a kormánynak, hogy a devalvációt „osztályérdek” szerint akarja végrehajtani, értsd az alatt, hogy nem engedi a kisemberek szabad megrablását. A *Le Temps*, azaz a francia nagytőke szerint a devalváció olyan „áldozat”, amit minden polgárnak egyenlően kell elviselnie...

A devalváció hatása Franciaországban... A nehéz pénzügyi operációt a kormány kétségtelenül ügyességgel hajtotta végre. Talán még sohasem volt hasonló devalváció ilyen kis megrendüléssel. A pániknak nyoma sem volt és a spekuláció is kismértéket öltött, tekintve, hogy hirtelen jött a nem várt elhatározás. Persze arról szó sem lehet, hogy egyes „beavatottak” ne szedték volna le a tejfölt... (Bizonyítja ezt az az érthetetlen hausse, ami a devalváció előtti héten uralkodott a tőzsdén. A nehéz külső és belső helyzet ellenére emelkedett minden. A devalvációs lépés megadta a választ: az árak azért emelkedtek, mert a tőzsde megérezte a közeledő leértéklést és igyekezett megszabadulni a pénztől és nyakra-főre vásárolt mindent.)

A francia devalváció egyik sajátossága, hogy 1. nemzetközi meg egyezés szülöttje és 2. ingó aranyértékhez kötött (25 és 35% közt ingadozó leértékelés). A *Populaire*, mint nagyszerű világgraszoló eseményt, mint páratlan diadalt hirdette az amerikai és angol hozzájárulást. Hígdadt ítélet szerint ez erős tuzzás. Az U. S. A. és Anglia nem jelentette ki, hogy stabilizálja a dollárt és a fontot. Csak megígérte, hogy nem lép fel a francia frank devalvációja ellen megtorló lépésekkel. Ez negatívum, de mindenesetre csökkenti a devalváció súlyos következményeit. Ami viszont az ingó alapot illeti, ennek az a célja, hogy a frank jobban igazodhassék a nemzetközi piacokhoz. (Később erre még visszatérünk.)

Ezek ellenére hiába keresztelték ezt a műveletet „alignement-nek (kiigazításnak), mégis csak devalvációról van szó. A devalváció maga után vonja az importárúk megrágulását. (Franciaország e téren szerencsés helyzetben van, mert aránylag autochton ország, szemben pl. Belgiummal, Itáliával.) Ez ellen az árdrágulás ellen a kormány a vámfalak leeresztésével, a kontingens és clearing eltörlésével kíván védekezni. Ez elég hatásos eszköz, ha külföldön kellő megértéssel találkozik. Mindazonáltal az áremelkedés elkerülhetetlen, viszont mérsékelhető a fenti eszközökkel, valamint a spekuláció elfojtásával. Biztató jelenség, hogy az első hetek izgalmas helyzete ellenére az árak meg sem moccantak.

Nagyobb áremelkedés újra kiélezné a bérösszeütközéseket, s ezzel kompromittálhatná a termelés emelkedését. Ezideig a devalváció csak jóteknony hatását érezte. A tőzsdén 30–40%-os, tehát a leértékelésnél nagyobb mértékű emelkedés volt a külföldi részvényekben. A belföldi értékek, részvények, járadékok stb. szintén hatalmas hausset értek el. Az arany visszaáramlása nagy léptekben megindult. A kamatláb csökkent, a tőke bővebben cirkulál és a vállalkozási kedv emelkedik. Minden jel arra mutat, hogy a természetes devalvációs föllendülés megkezdődik. E föllendülés átmeneti jellege azonban előrelátható, a válság előidézője: a társadalmi termelés és egyéni kisajátítás fennáll és az átmeneti javulásra még súlyosabb válság jön, a jól ismert tőkés törvény szerint.

...és Európában Mint említettük, a frank a dollárhoz és a fonthoz „igazodott” és aranyalapja mozgó, azaz versenyképes. A svájci, hollandi, olasz, cseh stb. devalváció kivégezte az aranyalapú országok blokkját és ezzel a világ két versenyző csoportja: a font- valuták és a frank- valuták fegyverszünetet kötöttek. A pénzügyi káosz enyhült, a devizakorlátozások csökkenni fognak. A vámok, kontingensek és dumpingek politikája, amely autarchiára rendezte be az országokat, szintén enyhül, úgyhogy a nemzetközi kereskedelem megint fellendülhet. A világválság egyik sajátos tünete éppen az volt, hogy a depressziós szakaszban a külkereskedelem emelkedése kisebb méretű volt, mint az ipari termelésé. Olaszország csatlakozása a „liberális valuta blokkhoz” súlyosan érinti Németországot, amelynek Fűhrere ép' egy nappal a lira leértékelése előtt dicsőítette a parancsuralmi pénzek stabilitását, szemben a demokratikus államok labilis pénzügyi politikájával. A hitleri Németország gazdasági elszigetelődése kezdetét veszi. A német export csökkenni fog. Schacht nem veheti fel egyedül a versenyt a dollár, font, frank és lira szövetségével. Ebből adódnak az olasz külpolitika új orientációi is. Ez a magyarázata, hogy Itália lenyelte a genfi megbélyegzés keserű piluláját és a nagy dér-durrall ígért kilépésből semmi sem lett.

A frank leértékelése tehát és az ezt követő többi pénz devalvációja megindítja a nemzetközi kereskedelem egészségesebb körforgását, véget vet a pénzügyi káosznak, azaz enyhíti a nemzetközi feszültséget, a béke malmára hajtja a vizet.

Természetesen, mint Franciaországon belül, úgy nemzetközileg is csak átmeneti javulásról lehet szó. Az 1929-es krízis lassan-lassan enyhül, depresszióba megy át. Szó sincs azonban arról, hogy egy újabb prosperitás előtt állunk. Ma az *általános* válság súlyosabb, mint valaha. A tömegek krónikus munkanélkülisége és az abból folyó „Verelendung” megakadályozzák a fogyasztó piac fellendülését. A „válságos” racionalizálás, amely a munkát teszi intenzívebbé, de nem növeli a tőkebefektetést; a tőke export vérszegénysége, azok a tünetek, amelyek kizárják a mai gazdálkodás megszilárdulását.

Közben, ne feledjük el, azokban az országokban, amelyek elérték Vagy túlhaladták az 1929-es színvonalat már érnek az új válság feltételei. Az is előrelátható, hogy a nemzetközi verseny a piacok után — előbb utóbb ismét leértékeléshez vezetheti valamelyik nagy állam pénzét. Ami természetesen az ideiglenes fegyverszünet végét jelentené és új, még mélyebb nemzetközi pénzügyi válsághoz vezetne.

A haladó erők tehát csak annyiban örülhetnek a frankválság megoldásának, amennyiben remélik, hogy az átmeneti javulást és békét szerencsésen kihasználhatják arra, hogy az átmeneti javulás után elkerülhetetlenül jövő soha nem látott válsággal felvértezettebben vehessék majd fel a harcot.

(*Bajomi Endre*)

MIT HASZNÁL A PÉNZNEMEK LEÉRTÉKELÉSE?

A francia frank leértékelésének mértékét az angol és amerikai pénzügyi kormányokkal kötött előzetes megegyezés alapján állapították meg. Ez a valutáris együttműködés arra indította az egyik nagyszájú londoni estilapot, hogy kijelentse: a jólét aranykora következik be. Mikor pedig a svájci, holland, olasz és cseh pénznemeket — 16-40% erejéig — ugyan-csak leértékelték, magyar közirók, közgazdák és széplelkek egyaránt hirdetni kezdték: megszületett a valutapolitikái együttműködés, vége a válságnak.

Vizsgáljuk meg, lehetséges-e elvileg a válságot pénzügyi uton megoldani?

Megirtuk ezen a helyen márciusban, hogy a már addig bekövetkezett leértékeléseken kívül (Sterling-blokk, dollár, belga frank, cseh korona) a további pénzleértékelések valószínűek. Ez az összefüggések ismerete alapján bejósolt leértékelési hullám bekövetkezett.

A mostani leértékelések első célja volt az aranyblokk (Franciaország, Svájc, Hollandia) csökkent kivitelének növelése. A dollár- és sterling-országokkal szemben az aranyblokk országában az áruk előállításának költsége magas volt. A pénznemek most bekövetkezett devalválása révén az áruk önköltsége csökkent, tehát ezek az országok versenyképessé váltak a nemzetközi piacon, vagy legalább is versenyképesebbé, mint idáig. A másik cél volt az idegenforgalom felélénkítése. Svájc hátterbe szorult az utóbbi évek során az olcsó Ausztriával szemben, a francia Riviera forgalma súlyosan hanyatlott az olcsó olasz fürdőhelyek versenyébe. A franknemek 30%-os devalválásától ezek az országok idegenforgalmuk megnövekedését várják. A belföldi iparnak pedig a leértékelés annyit jelent, mint egy 30%-os vám, hiszen ezentúl a belföldi iparcikkek előállításának ára — aranyértékben számítva 30%-kal olcsóbb lesz, mint eddig volt, tehát az angol, amerikai stb. áruval szemben ennyi előnyre tesznek szert. Idáig pl. aranyértékben számítva hasonló ára volt egy olcsó francia és egy importált amerikai autónak. Ezentúl ugyanaz az autó 30%-kal olcsóbb belföldön gyártva, mint az amerikai autó. De a leértékelés mindennemű adósságteher csökkentését hozza magával, amely a leértékelt valutára szólt. Felmegy az ingatlanok ára (mert esik a pénz értéke), ugyanakkor pedig régi összegében marad meg az ingatlanra betáblázott teher. A gyáros, aki tegnap még csöndesen inzulvens volt, reggelre virradva nagyobb összeggel állíthatja be gépeit, ingatlanait mérlegébe, mint előző napon, hiszen közben a mérték, a pénzegység, összezsugorodott, viszont az üzemre nehezedő terhek a régiek maradtak. Így változott meg nem egy cég gazdasági helyzete a pénzügyi földrengés miatt. Azt remélik továbbá, hogy a leértékelés után majd visszaözlönlik az országba az onnan korábban elmenekült tőke, amint az Angliában és Belgiumban 1931-ben ill. 1935-ben megtörtént, ahol ezek a (hazai valutában számítva) meghízva visszatért tőkék nagy pénzbőséget idéztek elő. Ez a pénzbőség pl. Angliában olcsó kamatlábat eredményezett, az olcsó pénz pedig megindította a vállalkozásokat, csökkentette a munkanélküliséget. (Nem bíráljuk itt, hogy az összefüggések ilyen látása helyes-e, csupán ismertetjük a devalvációkhoz fűzött reményeket.) Az általános remények mellett bőven virulnak országokénti vágyak, várankozások. Svájc pl. a leértékeléssel kapcsolatban arra számít, hogy a német-olasz tranzit-forgalmat sikerül majd az osztrák Brenner vonalról elterelni a svájci Gotthard-vonalra, hiszen most olcsóbb lett a svájci frank devalválásával a svájci tarifa, így hát megszűnne, vagy csökkenne a svájci vasutak állandó deficitje. A: holland-indiai ültetvényesek viszont abban biznak (tegyük hozzá: teljes joggal), hogy a tea, cinn, gumi, olaj, stb. fontsterling-ára változatlan marad, ők tehát holland forintban többet kapnak majd érte, mint eddig, viszont termelési költségeiket csak éppen kissé emelik majd, hogy a hollandus szigetvilág lázongó benszülöttjeinek betömjék a száját. A holland forint leértékelésével pedig Rotterdam, a kontinens egyik legnagyobb teherárúkkötője újra versenyképessé válik és visszahódítja az Antwerpenbe áttért hajókat, mert most Antwerpen, (szóval a belga frank), drágább, mint a csök-

kent termelői költségű Rotterdam,

Vázlatosan ismertettük a főbb reményeket és célokat. Látjuk: ami javulást tehát egyik ország a pénz leértékelésétől vár, azt egy másik (nem devalváló) ország hátrányára várja. Mindegyik növelni akarja kivitele versenyképességét, szóval: a piacról el akarja kergetni a mai eladókat. Ha a devalválás sikerülne, úgy pl. a francia, svajci gépipar elhódítana egy sereg vevőt az angol, amerikai stb. gépipartól. A válság tehát összességében tekintve nem változna, csupán helycsere történne. Ha a terv sikerülne, úgy munkához jutna x ezer munkás Franciaországban, **de** ugyanannyi **maradna** munkanélkül Angliában, stb. A vásárlóerő az egész világon ugyanannyi maradna, mint eddig. Legfeljebb az történhetne meg, hogy amennyivel a válság az egyik országban enyhül, ugyanannyival súlyosbodna a másikkban. (Kétes, hogy ilyen eltolódás létrejöjjön, hiszen a City és a Wall-Street valószínűleg azért adták *csak* 30% devalválásra hozzájárulásukat, mert ilyen kulcs mellett még versenyképesek maradhatnak. Egyes francia kögazdák kevésnek is tartják a 30%-ot.) Lokális vonatkozásokban pl. Belgiumot érzékenyen sújtja a francia frank leértékelése, hiszen a belga termelésnek egyik fő piaca volt Franciaország, ezentul pedig a francia vevő nem tudja megfizetni (rosszabb francia frankban számítva) a drágábbá vált belga árut. A turisták egy része pedig elhagyja a belga tengerpartot a francia tengerpart kedvéért. Végül — hogy a pénzügyi kapcsolatokra is röviden rámutassunk — igaz, hogy a pániktőke visszatérése hazájába olcsóbbá teszi otthon a pénzt, de ugyanannyival kevesebb tőke áll majd az angol, belga, amerikai piacon a tőkekeresők rendelkezésére. Amíg tehát a most devalváló országokban csökken a kamatláb, addig megdrágul a pénz egyéb országokban, és megdrágítja a termelést.

Elegendő ennyi példa is ahhoz, hogy lássuk: amit gyógyul a tőkésrend az egyik országban, ugyanannyit rosszabbodik állapota a másikkban. A vásárlóképeség (szóval a kifizetett bérek, fizetések összege) az arany érték közös nevezőjére hozva változatlan marad, de amit eddig A országból vásároltak, azt ezentul B országból fogják vásárolni — feltéve, hogy A ország tétlenül nézi piacai és vevői elvesztését és nem vásárol a maga részéről újabb leértékeléssel.

Egy-egy ország leértékelése azonban súlyos eltolódást és zűrzavart okoz az illető országban magában is. Tényleges veszteség éri a bankbetéteket, valamint az életbiztosítási kötvények tulajdonosait. De ilyen személyi vonatkozásoknál súlyosabb veszedelem a drágulás. Minden ország nyers behozatalra — élelmiszerek, ipari nyersanyagok, fél- és készárúk behozatalára — szorul, amelyeket ezentul leértékelt; pénzával drágábban kell majd megfizetnie. Miután a svajci frank 30%-ot csökkent, tehát sv. frankban ezentul 43%-kal többbe kerül a gyapot, gumi, stb. (Ez a példa áll minden leértékelő ország importált árujára.) Természetesen ezért nem következik be 43% drágulás, hiszen a szükségletet nemcsak behozatal fedezi, hanem belföldi termelés is. Ha pl. egy gyári áru önköltsége 100 frank, amelyből idáig 25 frank ment a behozott nyersanyag vásárlására, úgy ezentul 25 helyett 36 frankot kell nyersanyagért fizetni, tehát az áru önköltsége emelkedett 11%-kal. Ez persze maga után vonja a csökkent vásárlóerejű bérek hozzáigazítását a megnövekedett árakhoz. Ha pl. — hogy csak illusztráljuk a helyzetet — 100 frank önköltségből 30 fr. esik bérekre, úgy a bérek 10%-os emelése az áru önköltségét 3%-kal emeli. Ezeknek a fejtegetéseknek helyességét a belga példa igazolja. Belgiumban az 1935 tavaszán történt leértékelés (29%) óta az élet költségei emelkedtek 13–15% -kal. Hosszú és elkeseredett

bérharcok árán sikerült a munkásságnak 7–12% béremelést kivívni. Azonban már most, október elején, emelkednek az árak, mert a termelők ezt a béremelést nem akarják profitjukból fizetni, hanem a fogyasztókra áthárítani. Így a bérek vásárló ereje újra csökkenni fog, újabb bérharcokra van kilátás, annál is inkább, mert Belgiumban a tavalyi leértékelés óta az élelmiszerek drágulása 25%. A leértékelés tehát kielemezi a tőke és a munka harcát, mert a munkásság érthető okokból nem akar abba belenyugodni, hogy a leértékelés kerülő uton bérleszállítással váljék, hogy tehát a profit megnövekedjék, míg a bér csökken.

Külön és súlyos fejezet az állami alkalmazottak fizetése. A valuta értékállandóságának első feltétele, hogy az államháztartás rendben legyen. Hiszen a francia franktól való menekülés okai közt volt az állami adósságok növekedése, az állami költségvetés deficitjétől való félelem. Hogy azonban a budget kiegyenlített maradjon, ahhoz nemcsak a hadikiadások csökkentése szükséges. Mivel az utóbbiak redukálása lehetetlen, redukálni fogják az állami alkalmazottak fizetését, ha számszerűleg nem is, de tényleges vásárlóerőben. Ez a kényszerűség fennáll minden leértékelő országra, akár Népfrent kormánya van, akár nem. A magasabb fizetések az államháztartás bevételeinek növelését tennék szükségessé, tehát magasabb adókat, ami a termelési költségeket növelné. Holott a devalváció célja a termelési költségek csökkentése volt a nemzetközi versenyképesség növelése céljából. A devalválás megsokszorozta és más sikra hozta a válság megoldhatatlan ellentmondásait.

Szeretik állandóan Anglia példáját felhozni, mint amely sikerrel hajtotta végre 1931-ben a fontsterling értékcsökkentését. Azonban 1931-ben a világgiazi árak esőben voltak. Amikor tehát Anglia letért az aranyalapról, az akkori körülmények szerencsés összejárásának révén nem emelkedtek belföldi árai, így nem vált szükségessé a bérek emelése. Ma azonban emelkednek a világgiacon a nyersanyagárak, részben az autárkia, részben a fegyverkezés miatt. Így a devalváló országok behozatalukat csökkent értékű valutájukban drágábban kell, hogy megfizessék, igaz, hogy egyes kormányok különböző rendszabályokat foganatosítottak a drágulás ellen: leszállították a buza, a nyersanyagok, ipari cikkek vámját, növelték behozatali kontingenseiket. Így a belföldi fogyasztó olcsóbban jut az importált élelmiszerhez, áruhoz. Az intézkedés azonban kétélű. Amennyiben csökkentik a fél- és készáruk vámját, hogy így a belföldi termelést (külföldi verseny révén) olcsóbb árakra kényszerítsék, úgy csökkentik a belföldi tőkés profitját, ami esetleg az idevágó termelés megszüntetéséhez vezethet. (Már pedig Anglia 1931 óta bezárta kapuit a külföldi áruk előtt, s csakis saját birodalma termelésére rendezkedett be.) A vámok csökkentése vagy teljes megszüntetése pedig az államháztartás bevételeit csökkenti. Szükséges lesz így kerülő uton a fogyasztóktól bevasalni azt a buzavámost, amit nekik elengedtek.

Összegezzünk: a relativ tultermelést (fogyasztási képtelenséget) semmiben sem változtatja meg egyes pénznemek értékcsökkentése. Átmenetileg hol egyik ország dobja a válság nehezét a másikba, hol a másik tolja a válság súlyát vissza. Világgazdasági szempontból tekintve a pénznemek leértékelése csak arra jó, hogy a zavart növelje és hol itt, hol ott élezze ki a tőke és a munka harcát. Badarság volna valutabekéről beszélni, a devalváláshoz való általános csatlakozásról. A devalválás célja a piac elhódítása a versenytársától. Ha a versenytársak egyaránt csökkentik pénznemeik értékét, ez ép' oly kevéssé változtatja meg az erőviszonyokat, mintha sakkjátszmában mindkét játékos a másikkal ugyanannyi előnyt ad.

Ádám Elek

V I L Á G S Z E M L E

A Pyreneusi félszigeten tovább folyik a szervezett-regresszió és a szocializmus csatája, mely tükörképe kicsinyben annak az állóharcnak, melynek gigászi hadszíntere az egész világ. A spanyol polgárháború és a vele kapcsolatos események tanulságai mindenképpen jelentősek. Itt csak azt ragadjuk ki, amely a céltudatos vezetés és szervezettség döntő voltát igazolja. Ennek hiányát sinylik meg most Hispánia progresszív tömegei és ennek a révén lehetett az ostromlott Toledo (melyet egy világháborús rohamzászlóalj három nap alatt foglalt volna el) felmentése a szervezett-regresszió világünnepé.

A történelem malma gyorsan őröl! Az aranyblokk összeomlása újból rávilágít a tőkésrend egyenlőtlen fejlődésének döntő fontosságára. Ez a törvényszerűség látszik a nyugati, fejlett tőkésrendi államok amaz erőlködésén is, amit az egységes világpiac helyreállítása érdekében — oly reménytelenül — kifejtének. Az aranyblokk fegyverletételének első áldozata Németország lesz, melynek ipari termékei most még fokozottabb konkurenciára találnak majd a külpiacon. Németországnak is devalválnia kéne, de **ez** aranytartalék hiányában — a korlátlan infláció megindulását jelentené, ami pedig a hitlerizmus végítélete volna. Így a Harmadik Birodalom a teljes autarchiára fanyalodik, melynek ellenőrzését Göring vette kezébe. Schacht ideje lejárt, a Birodalom teljesen a hadigazdálkodásra veti magát különböző 'Ersatzstoff'-jaival és drákói korlátozásaival, s mivel ilyen gazdálkodás hosszú ideig nem tartható fenn: a nagy kirobbanás órája közeleg. *Ciano* olasz külügyminiszter berlini látogatása ebből a szempontból értékelendő. Tudni kell, hogy Itália pénzügyi helyzete is igen súlyos és kölcsönt (**az** abessziniai befektetésekre is) csak politikai engedmények árán kaphatna Párizstól — de nem Angliától. Így **az** olasz külügyér németországi tárgyalásai egy *ujabb taktika* megbeszélését célozzák, — **az** öthatalmi értekezlet előestéjén, mely amugysem kecsegtet nagy sikerrel. Érti ezt Belgium is, amely hirtelen szakított a nemzetközi békepaktumok és katonai szövetségek politikájával, hogy visszatérjen **az** 1831-1914-es semlegességi állapothoz, mely korban önerejéből állt őrt határain. Belgium még a látszatát is kerülni óhajtja annak, mintha **az** eljövendő nagy világkonflagrációban már előre **az** egyik félnek köteleznél el magát és pedig a birtokon belül állónak. Konkrétan: **az** újonnan felfegyverzett Németországról köztudomású, hogy franciaellenes katonai **támadása** Belgium testén át vezetne és ennek erkölcsi indokolását (ellenséges szövetkezés) akarja Brüsszel már előre megingatni, miközben természetesen továbbra is fokozza katonai készülődéseit a szolgálati időnek 8-ról 12 hónapra való emelésével és **az** erődrendszer kiépítésével. Lehetetlen azonban meg nem látni, hogy a franciákkal való szoros együttműködés feladásának belpolitikai okai is vannak. A szervezett-regresszió új kijegecesedési pontja, a Rex-mozgalom, *Leon Degrelle* vezetésével májusban áttörte a régi pártkereteket, amikor egy csapásra 33 mandátummal vonult **be** a parlamentbe. A Rex hangos antibolsevista agitációja és a 'bankszter' (üzletes régi politikusok) leleplezése, úgy a polgárságban, mint a kispolgárságban erős táborot tudott gyűjteni. Degrelle most a nemzetiségi elléntét kiaknázására vetette magát, mégpedig sikerrel. *Van Severen* flamand nemzetiszocialistáival és *Sap* 'Flamand Nemzeti Egyesülésével' szövetkezve, valamint a teljesen német zsoldban álló 'Dinaso'-mozgalommal kooperálva, éket vert a régi nagy konzervatív pártszervezet, a Katholikus Unió soraiba, mely a Rex-agitáció hatása alatt felbomlott és

egy flamand *Katholieke Vlaansche Volksparty-ra* és egy vallon *Parti Catholique Social-ra* szakadt, melyeket már csak egy laza pártkeret, a *Katholikus Blokk* tart valahogy egybe. A rexisták és a flamandok a szervezett-regresszió útjára léptek, Belgiumot két különnyelvű (csak Brüsszel maradna kétnyelvű) autonóm országrészre akarják bontani, hadatüzennek a marxizmusnak és Németországgal rokonszenveznek. A társadalmi ellentétek kiélesedése, a koalíciós *Van Zeeland* kormány ingadozása, a szociáldemokrata párt belső ellentétei, mind a rexisták és szövetségeseik malmára hajtja a vizet és így érthető, ha a hivatalos külpolitika nem hajlandó továbbra is vállalni a német határ fegyveres őrének a szerepét. Ez meglehetősen konsternációt keltett Párizsban, de Londonban is, hiszen a mai haditechnika fejlettsége mellett „Anglia határai a Rajnánál vannak.” Angliának és Franciaországnak tehát szaporodnak a nehézségei a kollektív biztonság elve körül, másszóval Németország részére nyitva marad a keleti agresszió útja. Ez agresszióra a Baltikum új külpolitikai orientációja is reményt ad. Esztországban *Akel* külügyminiszter politikája sem nélkülözi az oroszellenes izt, sőt a németbarátságot sem, ami most a „balti báró” földesurakat letörő parasztpárt teljhatalma idején meglepő. Az oroszellenes, de még jobban kihangsúlyozott németbarát külpolitika másik exponense az észtek testvérnemzete, Finnország. A lezajlott kormányváltás ezt csak megerősítette. Alkotmányszerűen a választási győzelmet arató szociáldemokráciának kellett volna az új kormányt megalakítani, de *Svinhufud* elnök, az 1918-as ellenforradalom vezére megakadályozta. Így az agrárpárti *Kallio* parlamenti elnök alakított kisebbségi kabinettet. A belügyminiszter továbbra is a megszegyenített *Puhakka* maradt, míg külügyminiszter az oroszellenes *Holsti* lett, aki már 1922-ben oroszellenes baltiblokkot hozott össze Varsóban. *Holsti* újra megkísérli a balti államok és Lengyelország antiszovjet tömörítését, de aligha sikerrel, mert a finn közvéleményben mindinkább a skandináv orientáció gondolata erősödik, mely egy skandináv blokkot várja semlegessége megóvását az eljövendő háborúban.

Skandináviában lefolytak a norvég választások, melyek ugyan 69-ről 71-re emelték a szociáldemokrata mandátumok számát, de ez még nem abszolút többsége a 150 tagu parlamentnek. Ám megerősödtek a konzervatívok is, amiben nagy része van *Quisling* őrnagy volt hadügyminiszter szervezett-regressziót képviselő *Nacionálne Sammling-jának*, melynek agitációjához *Knut Hamsun* is csatlakozott. Norvégia, minit az egész Skandinávia is, alaposan profitál a fegyverkezési konjunktúrából és ez népszerűséget biztosít *Nygaardsvold* munkáskormányának, mely több szociálpolitikai reformot hajtott végre. A hadi-készülődések konjunktúrájára vonatkozóan elegendő a svéd *A. B. Grängelsberg-Oxelösund*, A világ legnagyobb vasérctermelőjének statisztikáját megnézni. Eszerint az elmúlt háromnegyed évben 7.05 (tavaly 4.06) millió tonna vasércet exportált, melynek 70%-a Németországba, 12%-a Angliába ment. (Amellett Németország saját vasérctermelése is 6 millió tonnára emelkedett, az 1932-es 1.34 millió tonnát kitevő mélypontról!) És Finnország is felépíti a maga első ágyúgyárát...

A hadsereg korszerű felszerelését vette programjába *Rydz Smigly* is, ki most *Pilsudski* utódként Lengyelország marsallja lett. Francia pénzzel fognak fegyverkezni, kiépíteni *Gdynia* kikötőjét és a hozzávezető vasutakat, s motorizálni a közlekedési eszközöket. Ez utóbbi ugyan még csak legkezdetén tart: az összes autók száma ma 36.243, ami nem is egytizedét, teszi a Németországban 1935-ben gyártottaknak. A fegyverkezés felfedi Lengyelország nyersanyagokban való rossz ellátását. A 24

főnyersanyagból csak tizzel rendelkezik és nagymennyiségű élelmiszert is kénytelen behozni. Ezért ujult erővel hangzanak fel a gyarmatkövetelések. Főhangoztatója a „Tengeri és Gyarmati Liga”, élén *Sosnovski* hadseregfelügyelővel. — A Népszövetség gazdasági tanácsában hivatalosan is bejelentett gyarmat-igényt a kivándorlás problémája is felszinen tartja. *Skladkovski* miniszterelnök támogatja a cionisták zsidó kivándorlási mozgalmát is és szót emelt Cyprus zsidó kolonizációja mellett. A főlöszleges belső munkaerő felszívását szolgálja a *Junaki* (levente) mozgalom, amit ujabban a hadügyminisztérium vett kezébe. A *Junaki* bulgár és német példákön épült munkahadsereg, melynek létszámát 12 ezer-ről 100 ezerre emelik, hogy a 18-20 éves munkanélkülieket utépitésre, folyószabályozásra, meliorációkra használják fel, testedzés és hazafias oktatás kíséretében. Persze ez alig oldhatja meg a munkanélküliség problémáját, melynek falusi szektorán kényszerparcellázásokkal akarnak segíteni. A Radzivil, Lubomirski, Potocki, Lanckoronski, Badeni feudális családoktól, valamint zsidó birtokosoktól elveendő föld az első hradásókkal szemben mindössze 27 ezer hektárt fog kitenni, viszont a négyéves-terv beruházási költségei 1937-re egy negyedével, 350 millió zlotyra emelkedik. Mindez a parasztság megnyerését célozza, melyért az egykori légionáriusok új pártot, a Nemzeti-állami tábor' is alakították. Am a parasztság a szociáldemokráciával nyílt szövetségben mereven szembenáll a kormánnyal. Lodz és Mlava községtanácsi választásainál a szociáldemokraták nagy győzelmet arattak a kormány, valamint jobboldali ellenzéke, az antiszemita nacionáldemokraták felett. A belső politikai válsághoz külső is járul a francia szövetség feltámasztásával. A Németországtól való elfordulást a piacot német árukkal elárasztó kereskedelmi egyezmény kritikája is elősegítette, valamint a Danzigban egyeduralomra tört nemzetiszocialista párt. Danzig népszövetségi lengyel felügyelete a Németországhoz való viszonyt még jobban elhűvösíti.

Lengyelország rendiállami berendezkedése nem akar előhaladni. Hasonló a helyzet Ausztriában is, ahol a Heimwehr két fejének, Starhembergnek és Feynek viszályát Schuschnigg az egész kakastollas mozgalom likvidálására használta fel. Ez nem ment volna könnyen, ha a kancellár *mögött* nem áll 50.000 korszerűen felfegyverzett katona és a karhatalom. A Heimwehr és Schuschnigg 'Osztrák rohamraj'-ai így a 'Frontmiliciába', a hadseregtartalékba olvasztódtak. Starhemberg pedig, csalódva, a legitimisták felé orientálódik, akiknek a nagygyűlésen *Winter* alpolgármester egész komoly formában vetette fel az 'egységfront' kiterjesztésének tervét egész az illegális marxista pártokig, melyek most az üzembizalmi választásokon fejtettek ki nagy tevékenységet. Bomladozik a rendi állam Bulgáriában is, ahol a *Kioszeivanov* kormány nem meri az ígért választásokat lefolytatni, ami a cankovista minisztereket is ellenzékbe kergeti. A két munkáspárt, két baloldali polgári párt és parasztpárt blokkja u. i. szabad véleménynyilvánítás esetén *elsöpörné* a mai rendszert... Viszont a szomszédos Görögországban *Metaxas* generálist ép' a korporációs állam kiépítése foglalkoztatja. Aki a görög viszonyokat ismeri, nem jósol hosszú életet e kísértetnek, melynek megszemlélésére *Göbhels*, német propagandaminiszter úgy látszik nagyon kíváncsi volt....

Hasonlóan bizakodó a portugál diktatura is, mióta a német és olasz hadianyag-transzfer kereskedelmi országa lett. A madeirai felkelés, valamint az 'Albuquerque' és 'Dao' lázadása *kissé* meghökkentette ugyan *Oliveira Salazar* kormányát, de a miniszterelnök a semlegességi vita kapcsán egy lovassági hadgyakorlaton sietett kijelenteni, hogy az Angliával 1703- resp. 1899 óta fennálló szövetségre támaszkodva országa nem fél

a bonyodalmaktól. Salazer e nyilatkozata, amit külügyminisztere, *Monteiro* is megtoldott, újra rávilágít a háború veszélyére és pedig ennek alakjára, ahogy ezt a szervezett-regresszió képzelel: a jobboldali és a baloldali világnézetek között. A katolikus diktátor e felfogását a pápa ismeretes antibolsevik szövege alátámasztotta.

A háború tehát a láthatáron sötétlik és e szempontból értékelendő Svájc 335 milliós hadi-kölcsöne, amit négyszeresen jegyeztek tul.

Mialatt Európa a háború felé sodródik, Amerika nem győzi hangoztatni semleges voltát. Az U. S. A. elnökválasztási kampányán úgy a republikánus *Landon*, mint a demokrata *Roosevelt* az Európától való visszahúzódást ajánlja. A középnyugati *Landon*, kit a nagytőke támogat, *Roosevelt*et bolsevizmussal vádolja és némi igaza is van, amikor megállapítja, hogy a konjunktúra nem *Roosevelt*et következtében, hanem *Roosevelt* ellenére jött el. Ezért azonban *Roosevelt* győzelme a valószínű, ha nem is az 1932-es többséggel. Őt támogatja a szakszervezetek szakmai (és nem csoportonkinti) szervezkedést folytató *Lewis*-szárnya is. Ha *Roosevelt* győz, akkor, mint hirlik feladja eddigi kísérletezéseit és a kompromisszumok kényelmes utjára lép. Ám a gazdasági válságon nem fog tudni segíteni, miként a fegyverkezési részletkonjunktúra sem tud, ha az 1932-es és 10.34 millió tonnás mélypontról, 33.61 millió tonnára is emelte az utolsó háromnegyed évben az U. S. A. nyersanyagtermelését. — Az U. S. A.-énál viharosabban folyt le Peru köztársasági elnöki választása, amin a baloldal győzött a jobboldalt képviselő *Benavides* elnök felett. A baloldali győzelem mindjárt munkásfelkelést is váltott ki Limában, amit azonban levertek. Ugyancsak Hondurasban is levertek *Morcos Baka* felkelését *Carías* elnök ellen. — Az U. S. A. Panama kormányával kötött csatornavédelmiszerződés értelmében hozzáfogott az új védművek megalkotásához, melyek költsége évente 5 millió dollár, öt éven át.

Ugyancsak fegyverkezik az U. S. A. a Csendes Óceánon is, ahol *Hawaii*, *Guam*, *Midway*, *Wake*, *Howland Backer*, *Johnston*, *Kingmans Reef* és *Pago-Pago* szigeteit erősíti meg és az *Aljeutákon* és *Fairbanksnál*, *Alaskában* hatalmas légi flottabázist rendez be, feleletül a japán titkos erősítési munkálatokra a *Mariannák* szigetein. Az Európában és a Közel-Keleten elfoglalt Angliát most úgy Japánhoz, mint az U. S. A.-hoz jegyzéket intézett a washingtoni szerződés 19. paragrafusában levő erősítési tilalom feltámasztása ügyében, de választ nem kapott.

Japán konokul megy tovább a fegyverkezés útján és a tábornokok katonai diktatúrával fenyegetik *Hirota* miniszterelnököt ellenkezés esetén. A vezérkar már csak a háborúban látja a menekülést a szorongatott gazdasági helyzetből, amit az aranyblokk megszűntét követő kereskedelmi konkurrenca kiélesedése csak fokoz. Innen a Kinára kifejtett nyomás erősítése. A szervezett-regresszió összeműködésének eklatáns példája *Tucci* tokiói küldetése, mely az olasz-japán barátságot hivatott elmélyíteni, miután másfél év előtt *Mussolini* még élesen kelt ki Japán fehérvilágot fenyegető magatartása ellen. A háborús hangulatban *Hirota* kormánya az autarchia elérésére tör, amit tessék-lássék államosításokkal (így legújában a villamosiparával) köt egybe. A társadalmi feszültség nyomoztató, a besugórendszer szinte tökéletes, sztrájkok napirenden. Kuriozumpéppen álljon itt, hogy a tokiói *Shibuya*-negyed örömlányai is sztrájkba állnak.

Japán a legkisebb ellenállási ponton támad: Kinában. Új és új követelésekkel áll elő, amiket *Nanking* ősi ázsiai bölcsességgel szabotál. Így Japán Északon, ahol megvan a hatalma hozzá maga lát munkához. Ügynekei felláztatják *Belső-Mongolia* törzseit, melyek betörnek a kínai határ-

tartományokba. Mialatt az északi kormányzókkal Csiang-Kai-sek Hangcsauban tárgyal, ezek titokban szerződést kötnek Japánnal egy 5 millió yenes tőkéjű légitársaság megteremtésére. Japán siet, mert Anglia forszirozza a kínai üzletet. Sir *Frederic Leith-Ross* kedvező jelentésére Anglia egy kb. 10 millió fontos árúkölcsonnt szándékszik Kinának nyújtani, ami ingerültté teszi a Mikádó tanácsadóit. Viszont a Mennyei Birodalomban fokozódik a japánellenes hangulat; a bojkott az egész Délen terjed. Mindennél jellemzőbb, hogy a volt mandzsuri diktátor, *Csang-Hszü-liang*, ki most Szingan-fuból irányítja a hadműveleteket a Nyugat-Senziben és Kelet-Kansziban operáló vörösseregek ellen, a *Daily Herald* munkatársa előtt kijelentette, hogy még utóbbiakkal is hajlandó egységfrontra lépni a japánok ellen.

Október 10-én volt negyedszázados évfordulója a kínai forradalom kitörésének. A polgári köztársaság nem sokra vitte a 25 év alatt, viszont azzal vigasztalja magát, hogy a Közép-Birodalma évszázadokban számol. Csiang-Kail-sek mindenestre elrendelte november 12-re a nemzetgyűlési választásokat, mely a május 5-i alkotmány hivatott elfogadni. Az 1200 tagu nemzetgyűlésre, melyen az elszakított Mandzsuria és Mongolia is képviselve lesz, 665 képviselőt a városok és kerületek, 380-at a hivatások és 155-öt a haderő választ. A jelöltek száma a képviselők tiszterese, amit a kormány egyharmadra redukál és ezeket választják meg. Látható, hogy Csiang is érti a módját, hogy biztos többsége legyen...

A másik modernizálódó ázsiai nagyhatalom, Törökország az 1934-ben bejelentett ötéves tervből eddig hét nagyüzemet épített fel és most e terv 2. ötéves tervvé' bővül. A szén, vas, réz és motorhajtó erő biztosításán kívül e terv a közlekedés fejlesztését és az ipari növények (gyapot) termesztését kívánja megoldani. Kemal Atatürk és Néppártjának diktatúrája belpolitikailag a párt- és állam-hatalom koordinációját, a centralizációt és a vezetékek nevek rendszeresítését, külpolitikailag a Szovjet Unió szövetségében az előázsiai mohamedán államok blokkjának kiépítését akarja megoldani a júliusban összeült új parlament segítségével. Sziria önállóságának kihirdetésével kapcsolatban erős török elkeseredést szült az Alexandrette-i szandzsák autonómiájának elmaradása, amit pedig az 1921 és 1926-os francia szerződések kilátásba helyeztek. Aleppóban és Beyruthban véres zavargások is voltak ezzel kapcsolatban. Új zavargások törtek ki a palesztinai harcok kapcsán, Saint Jean de Acré-ban is. A palesztinai nemzeti ellenállás azonban már megszűnt, miután az arab bizottság kérésére *Ibn Saud*, *Abdalah*, *Jahja* és *Gházi* arab fejedelmek békeszózata a tisztességes visszavonulásra lehetőséget nyújtott. Ellenére azonban a bojkott és sztrájk megszűntének egyes guerilla csapatok még csatáznak az angolokkal. Az április 19.-én elkezdődött felkelést 28 angol, 80 zsidó és 204 arab életébe került s 142 angol, 220 zsidó és 890 arab sebesült meg. A gazdasági károkról (közel 1 millió fát vágtak ki pl.) nem is szólva. De Anglia nem engedett, mert itt a Kelet-kapujában nem is engedhetett. És a Times már most tiltakozik az ellen, hogy az arab uralkodók beavatkozása bármilyen precedensül is szolgálhasson majd a jövőben...

Palesztinában tehát győzött Anglia, de Egyiptomban még messze van a nyugalmi helyzet elérésétől. A kapitulációk megszüntetése, ami egy januári konferencia feladata lenne, nem fog menni surlódások nélkül. Az előzetes tárgyalásokat maga *Makram Ebeid* pasa külügyminiszter folytatja majd le Európában, amit *Nahaz* pasa már kontinentális utján előkészített. A hazatérő *Nahaz* kiegészítése ellen, bár diadalmámor fogadta, máris szervezkedik *Ali Aluba* pasa vezetésével egy „Nemzeti front” és már fogadtatásánál összeverekedtek a nacionalista zöldingesek *Nahaz*

kékingeseivel. Mindenesetre pozitívum az egyiptomi csapatok újra való bevonulása Szudánba, *Abd el Mugwid Fawzi* parancsnok vezetésével. Más kérdés, hogy a nyomorult fellahon valóban oly nagy mértékben segít-e majd az egyiptomi polgárság diadala.

Abessziniában most játszódik le a dráma végső felvonása. Az esős évszak elmúltával megindultak *Geroso* tábornok motorizált osztagai és véres harcban elfoglalták Abarasszam-hegyhátat, miáltal megnyílt az ut Sidamo tartományba. A gorei kormány *Ras Imru* felbomlott seregmaradványaival Ugandába menekült. A Négus utolsó kormányának a halálos dőfést Dzsimma szultánjának felkelése adta meg, miként *De Bono* könyvéből is kitűnik, hogy az olaszok gyors sikereiket pártütések szításával érték el a hadjárat folyamán. (D. F.)

S Z E M L E

HATVÁNY LAJOS: ADY KÖRÜL. (Különlenyomat a budapesti Szocializmus szeptemberi számából.)

Hatvany Lajos hangja, a magyar bírálatnak és publicisztikának ez a csapongóan szellemes, szenvedelmével perzselő, tüzével értelemtisztító hang ujabban már-már csak legszemélyesebb ügyeiben csattan föl. Már-már csak Ady védelmében... Holott — ez a friss Ady-apológia is bizonyítja — Hatvany nemcsak kifejező erejében lombosodott s. kiállításában izmosodott, de mondanivalója is ezer. Ahogy ebben a csöpp füzetben Ady Féja Géza által kiadott hirlapi cikkeit nyeglén bíráló Hevesi András felett jogos haragját elengedi s ahogy ez a harag elárad a mai magyar szellemiség egész bozótosán s a csinytevő Hevesi lemerésén túl a fölényes Adyba harapónak helytadó Babitson s a Babits keze közt sorvadozó Nyugaton elveri a port, s ahogy a szűk körű véletlenül a friss magyar irodalom annyi baját, nyavalyáját kitapintja, — mindez nemcsak tisztázásai miatt követeli a rámutatást, de azért a realista szemléletért és meggyőződésért is, mely ebben a bírálatfeletti bírálatban oly bátorsággal jelentkezik. A magyar írástudás eléggé fel nem róható bűnös fényűzése, hogy a magyar szó anyajegyében ma Hatvanynak nincs és nem lehet fóruma. Következőkben az oly szélesen hadakozó kis füzet egyik gazdag szakaszát mutatjuk be olvasóinknak. (g.)

A fanyalgó recenzió cikkének egyik részletében, akarva, nem akarva, kénytelen elismerni, hogy Ady: „a tisztos színvonalú polgár és kultúrember ösztönös iszonyával és felháborodásával követel emberi életet a föld kiszípolozott rabszolgáinak”. Azaz, hogy Ady Endre sohasem cselekedte azt, amit a nevére esküvő mai, faluzgató szociológusok cselekednek, ő még a népért küzdő publicisztikájában „sem csinált mítoszt és a polgári kultúra mindent elsodró tankját a népből.” E helyes és méltányos megállapítások után, ugyanez a cikk másik részletében mégis úgy állítja be a költőt, mint afféle „sokréttű, kevert, gyakran ellentmondó”, szóval, ha jól értjük az állítólag Adyt jellemző, valósággal elítélő jelzőket, — mint a Hevesi-féle állhatatos és következetes „literary gentleman” szemében, nem megbízható és nem egészen komolyan veendő, gyanus egyéniséget. Aminthogy Hevesi nem is csinál belőle titkot, hogy ő Adyban látja a századelő nem mindig világosan, de annál erőteljesebben

tapogatózó embertípusának képviselőjét, „mely megállt fejlődésében, félbemaradt és ma már csak régmúlt szökevényei és talán nem sokkal kevésbé rezignált mártirjaik járnak közöttünk.”

Mintha bizony az oligarchia-típus, melynek Hevesi András, hol a kormány pártján, hol az ellenzéken, mindig egyforma készséggel bocsátja rendelkezésére a maga szívesen alkalmazkodó tollát, sohasem mondott volna magának ellen? S mintha az a Hevesi-féle zsrnál-stiliszta-típus, melynek az igazi publicisztikához sem hite, sem szemlélete, sem meggyőződése, olyan kifejlett tökéletességet jelentene, mely jogot ad az Ady Endre vezéri alakjában legtisztábban reprezentált típusának, mint holmi elavult félbemaradtságnak fölényes kezelésére? Hiszen Ady — s éppen Hevesi jellemzése szerint — „*a falu szociális apostola volt, a falu romantikus retorikája nélkül.*” Kell-e ennél több? Van-e ennél szebb? Nem épp elég világos, egységes, ellentmondástól ment, tiszta típus ez? Ha a recenzens akár a nemzeti egység pártjában, akár a csákyások közt találkozott valahol e hazában ennél tisztábbal és világosabbal, miért nem árulja el, hogy ugyan hol és kivel? S hogy ugyan mikor és hol érte Adyt önmagával szemben hűtlen ellentmondáson? Vagy talán olyan nagyon fejlettnak hiszi azt az embertípust, mely az összeomlás óta világszerte hatalomra tett szert? S olyan világosnak a szemléletet, melynek alapján a hatalmat követeli és bitorolja? Ha Hevesi András nem tud, aminthogy aligha tudhat a kérdéseinkre választ, akkor nem tehetünk mást, azt kell róla hinnünk, hogy szó-fürt-bodolító mutatóvanyai ellenére mégis alapjában olyan filiszteri lélek, kinek számára a hatalom egyet jelent a fejlettséggel és a világossággal. Valóban a nyárspolgárra semmi sem jellemzőbb, mint az a meggyőződés, hogy fejlődésében megállt, akinek manapság nincs működési tere. Ez a vaskos gondolkodásmód, melynek előbb-utóbb oda kell vezetnie, hogy a mai német kritika fejlettebb, mint az Alfred Kerré: Hans Heinz Ewers különb legény, mint Heinrich Mann, aki, mint hallom, mióta száműzetésbe került, még a könyveire sem igen kap kiadót.

Ami pedig a századelejei típust illeti, annak sok minden egyebet lehet szemére vetni, csak azt az egyet nem, hogy ne gondolkodott volna elég világosan. Hiszen épp ellenkezőleg, a békében felnőtt nemzedéknek az volt a baja, hogy racionalista módra, kelleténél logikusabban, tehát világosabban gondolkodott, mert nem számított az emberi lélek sötétjében rejlő kaotikus meglepetésekre. Meg is bűnhődött érte kegyetlenül, — Ady a *Halottak élén* kötetében meg is írta mindannyiunk nevében, akik kortársai voltunk, ennek a bűnhődésnek és vezeklésnek lírai, szinte már drámai megrázó történetét. A Hevesi-féle opportunusan kezelhető káoszoknak, tehát nincs oka — joga sem! — hogy kárörvendő gunnyal intézze el ezt a legjobb emberfajtát, melynek nem *félben-*, hanem ki-maradása a mai emberiségnek le-maradását jelenti.

*

Hevesi különben nem tagadja, hogy Ady Endre „*becsületes, fentartás nélküli hive volt a Nyugat-nak*”, mégis meg nem állhatja a tiszteletlen megjegyzés nélkül: „*ha nem is tulságosan felkészült*”. Pedig ép' Hevesin lehetne kimutatni, hogy a felkészültség nem ér egy fabatkát, ha az ember nyugatról nem hoz haza egyebet, csak egy-egy mondat vagy cikk jó megfogalmazásával szemben való ellenállási képtelenséget. Ez az aes theta-gyengeség sodorta bele Hevesi Andrást a megvesztegető lendületű Mauros-ok és Daudet-k reakciós handabandájába, hogy hazatérve nyugatról keletre, a Zola-filmről irt bírálatában, maga is mint valóságos lipótvárosi *camelot du roi* mutatkozzék be a Zola-becsmérlő anti-dreyfus-

sardnak jog és *faj-cim* nélkül vállalt ellenszenves szerepében.

O, ha mi **annakidején** tudtuk volna, hogy az utánunk következő, ugyan nem „világosabban” tapogatózó, de mindenesetre „erőteljesebben” kapaszkodó nemzedék ép' a 20. századnak harmadik, reakciós évtizedében fogja Párizs filológiai szemináriumában magyar használatra kiadni a tizenkilencedik század elő klerikális francia íróinak, a rég elfeledett, de Maistre-knek és Bonald-oknak tételeit, akkor bizonyára kétszer is meggondoljuk, mielőtt Ady Endréhez kötjük sorsunkat, aki, szegény, nem tett egyebet, minthogy Párizs csapszékeiben, kávéházaiban, lokáljaiban, még Hevesi szerint is — *„öszönösen jól tájékozódó hive volt a Nyugatnak, ami akkor a demokráciát jelentette és Párizsban, minden lírai és fllengős rajongása mellett... helyesen ismerte fel azt, amij a számmunkra legfontosabb, a népi és polgári erők szabad érvényesülését...”* Mégis fiatalkori benyomásaink, ugylátszik, annyira elhatalmasodtak rajtunk — Hevesinek alkalmasint igaza van — annyira megállítottak fejlődésünkben, hogy többre becsüljük Ady-nak századelejei, *öszönös* tájékozódását azok felé a hasznos igazságok felé, amelyek a mai Népfront kialakulásához s a pillanatnyi politikától függetlenül, bizonyára századunk második felének vezető eszméi felé vezetnek, annál az okos és tudatos tanulékonyaságnál, mely e századnak harmadik évtizedében sajátítja el a középkor káros babonáit s a mult századnak legsötétebb tévtanait. Mi már olyanok vagyunk, hogy fiatalos fellengéseért és rajongásaért szeretjük a néhai garabonciást s nem tehetünk róla, de némi bizalmatlansággal viseltetünk a szavakkal játszó koravén cinizmus iránt, mely gúnyosan vigyorog elő, még a zseninek is lelkesedés és szeretet nélkül osztogatott, kétes értékű, mert kétértelmű dicséretekből. Hevesinek ugyanis, mindig gondja van rá, hogy amint kimondta, rögtön megint vissza is vonja a maga óvatos rezervákkal és kautélás meggondolásokkal, értékükben ravaszul lecsökkentett fél-elismeréseit.

Például, ha a *Nyugat* kritikusa beismeri, hogy Ady *„az akkori radikalizmus műveltségi fegyvereivel, Acsády és Grünwald Béla könyveivel és ráadásul mély és valódi protestáns, hagyományokkal fölfegyverkezve, Jászi Oszkár-on iskolázva, küzdött egy demokratikus Magyarorszáért”*, -ezzel voltaképpen azt akarja félreérthetetlenül tudtunkra adni, hogy Ady-nak „akkori” műveltségével együtt művei, működése és céljai is idejüket multák.

Hiszen igaz, jó Acsády Ignác a jobbágyság történetét, mint a parasztság küzdelmét írja meg a nemesi és főuri földesurak ellen, ellenben, aki nála előbbre haladt, mint pl. Szekfű Gyula, minden idők Zápolyáit igazolja történelmében, — s hogy a meghaladott Jászi, már harminc év előtt tisztán fejtette ki Közép-Európa problémáit, ellenben a kor magaslátán álló Németh László manapság, amily megható jószándékkal, oly zavartan és oly tökéletlen tudománnyal botorkál nyomában, — s hogy Grünwald Béla a magyar uriosztály országvesztő önzésének leleplezője volt, ellenben a divatos szellemtörténészek, csak azért léptek nyomába, hogy az országvesztők politikáját igazolják, ami pedig a mai Dózsákat és földosztó reformereket illeti, annyira nincsenek tisztában, még saját helyzetük követelményeivel sem, hogy osztálytudatukban megtévedve, Vérségi és vallási kötelekeik által vezetettik magukat félre s a feudalizmus szolgálai és egyéb eredendő ellenfeleik közt keresik szövetségeseiket... Amiből viszont a logika szabályai szerint az következnek, hogy a korból kirekesztettek, a félbe- és elmaradtak, voltaképpen közelebb vannak a jövőhöz, és annak igazához, mint akik a jelent cselekvőleg élük s a mai kor szellemi irányításába, — már amennyire szellemről még lehet szólni.

- írásaikkal befolynak, mégis tegyük fel, hogy ez a paradox helyzet nem állt volna be s hogy gondolatainknak, papíron oly következetes sora nem vezet a tények és a történések igazsága felé, kérdem Hevesit s kérdem a *Nyugat* szerkesztőit, vajjon tehetett-e egyebet Ady Endre e század elején, mint hogy a századeleji műveltség fegyvereivel hadakozzék? S ha ezt megtette, ugyan még mi egyebet tehetett volna, mint hogy e küzdelemnek semmiféle népbolondítás által többé el nem veszíthető, áldásos hatásaképp kezünkbe adja a faji, nemzeti és osztályközi demokratikus türelemnek a középeurópai labirintusból kivezető egyetlen fonalát?

Mégis, ha Ady igazsága még oly nyilvánvaló volna is, a mai nemzedék egyik pártja, amely a faji- vagy osztályösszetartozás ösztönével helyettesíti a szociális érzést és szociális tudományt, Adyt némi nemzetközi iskolázottsága, mondjuk ki kereken, jászizmusa s pláne marxizmusa miatt véli túlhaladottnak. A másik párt pedig, amelyhez Hevesi is tartozik, az okosoké, hívősöké és művelteké, akik közé a mi mucsai Huxley-ünk közül többen mintha igazán olyan hívős, okos és művelt volna, mint angol ideálja, Hevesi András is szeretné magát sorolni. — Adyt, a poéta léleknek őstermészet adta nyugtalanító fenoménszerűsége miatt tagadja meg.

Pedig kár az uraknak a műveltség és az ösztön, a ráció és inspiráció nevében Ady Endrének Patroklos tetemeképp' kiterített műve fölött hadakozniok, amikor pedig napnál világosabb, hogy a zseniális ösztön, mint ugyancsak Ady példája mutatja, nem egyéb, mint szárnyaló okosság, mely villámgyorsan asszociáló s következtető képességgel párosul, hogy a kevés könyvből, sok *ujsgból*-, „*dumából*”, főleg személyes tapasztalatokból összehordott élet-anyagot a legalkalmasabban használja s a legművészebben dolgozza föl. „*Der gute Mensch in seinem dunklen Drange ist sich des rechten Weges wohl bewusst*” — írta az a Goethe, aki érett bölcsességét a *Sturm und Drang* fellengéséből emelte ki s aki csak frissen megőrzött ösztönének köszönhette későbbi korában is ifjan viritó művészetét. És Petőfi? Ugyan mit érne, ha rajongó szeme nem borult volna vérbe március 15.-én? Vagy már ott tartunk, hogy a taplót többre becsüljük a vulkánnál, a csigát a párducnál, a szofistát és talmudistát a költőnél... A stílusnak kótára zizegő készségét az indulatok orkános forgatagánál... A diplomás diákot Hunnia új szegénylegényénél?... S hogy a *Párizsi esőt* csodáljuk, mely Hevesi regényében az összecsirizelt párizsi kulisszafalakat langyos vizével mossa el, — g nem a zimankós vihart, mely a tölgyek törzsét-ágát az Ady-féle *Párizs az én Bakonyom-ban* zúgatja-szagatja ?

RALPH BATES: THE OLIVE FIELD (Az olajfa liget)

Jonathan Cape. London 1936.

Ralph Bates „The Olive Field”-je a paraszt Spanyolország hősköltevénye. Az író egy falu életét írja le, melynek egyetlen lételapja egy olajfaliget. Joaquim a regény hőse, a nyomortól elcsigázva elhatározza, hogy egész családjával átvándorol Asturiába, hogy ott a bányákban dolgozzék.

Marcial fivére halála óta Joaquim szívébe nagy megnyugvás költözött. A céltalan vivódás, mely eddig háborgatta, végre elcsendesedett. Évek óta tulajdonképpen Marcial tartotta vissza a családot az olajfaligeten, ő rögzítette meg őket a nyomorban. Erről Joaquim most már meggyőződött. Marcial sohasem dolgozhatott volna a bányákban, az a párás levegő melyről Ojeda mesélt, hamar elpusztította volna.

Este, vacsora előtt a család összegyűlt a konyhában és Joaquim ki-

fejtette tervét. Először is Ursula szólalt meg:

— És mihez kezdek én majd Asturiában?

— Elhelyezkedhetsz valamelyik gyárban és egy szép napon majd csak találsz férjet magadnak.

De Pascual csak a fejét rázta és így szólt:

— Én nem megyek veletek, gyerekek.

— De igenis hogy velünk jössz, — szólt rá Ana, a felesége. — ~~Én~~ elmegyek és Ursula is elmegy. Nem maradhatsz itt nélkülünk.

— Én nem makacskodom, Pascual, de semmi másra nem vagyok való, csak arra, hogy az olajmezőn dolgozzam. Én itt maradok.

Joaquim megnyugtatta: — No jól van, apa, majd kibérelünk egy darabka földet és ott is meg lesz a kerted.

— Igen, lesz nagy kertünk és én majd segítek neked és a háztartással foglalkozom, — erősítette Ana.

— Könnyű azt mondani. De a föld nem ugyanolyan ott. Azt mondják, hogy állandóan esik. Itt Andaluziában a föld nem is lát vizet és egész másképp' kell megművelni.

— Csak annál jobb, apa, — kiáltotta Ursula, — a sok víz ott jó szürethez segít majd.

— A víz, a víz, — ~~mormogott az öreg Pascual, de nem szólt többé~~ közbe.

— Rendben vagyunk hát, — ~~határozta~~ el Joaquim. — Holnap megkezdjük eladni a holminkat. Ana majd félreteszi mindazt, amire szükségünk lehet. Ha a többit már eladtuk, akkor Ursula meg én előre megyünk, kikeresünk ott egy házat és ti majd utánunk jöttök.

Másnap kijött egy kereskedő a városból és míg Joaquim és az anyja alkudoztak vele, addig Pascual arra fordította idejét, hogy kijavítsa az udvar kerítésében a réseket, amiket az öszvér évek során szakított benne. Ana, amint így pepecselni látta, összeszidta, ostoba és szivtelen embernek nevezte. De Pascual visszavágott:

— Te vagy a szivtelen. — És kis szünet után mintegy a maga számára megállapította: — Nekem még csak volna szivem.

Joaquim egyáltalában nem sajnálta itt hagyni Los Olivarest. Mégis mikor a szerszámkamrába ment, hogy valamit előkeressen, hirtelen belesnyilallott. Mig ott állt a kunyhóban, keskeny aranypiros fénysugár hullott a falra. Bent a félhomályban a fény oly tömörnek látszott, hogy azt hihette volna az ember: valami hosszú izzó fémpenge lóg a levegőben a fal előtt.

Joaquim egy ökölcsapással kitaszította az ajtót. Kint a nap utolsó sugarait hintette az olajfákra, törzsük aranyban, biborban égett. Még a kiszáradt föld is vörösen izzott, mint az érett tengeri és a távolba vesző elhanyagolt mezők szikár fölszine ugy piroslott, mintha paprikával szórták volna tele.

Fent a magasban kis sárga felhők tarkították az alkonyi ég zöldeskék színét, Gabalon mögött hatalmas felhőgomoly nehezedett az égboltozatra, sulyos tömegét mintha miniummal festették volna... Egyedül csak az olajfa levelek maradtak ki szürke, sápadt alsó oldaluk hűvös érintetlenségével mindeme lobogásból.

Joaquim a mezőn át sietett a ház felé. A nap hamar elérte a Sierra csipkés ormát, s az elhagyott olajfaligetben a csend félelmessé vált.

Rövidesen felcsendültek a Mater Purissima harangjai, férfiak és asszonyok futva igyekeztek a szentély felé, hogy lelkük egybekapcsolódjék a barátság vagy ellenségeskedés lángjában.

A csupasz földön az olajfák ijesztő mozdulatlansággal meredtek a

csendbe.

Joaquim már sok ezerszer látta így őket, de ez a látvány csak ma először rendítette meg lelke legmélyéig.

Valami ismeretlen, végtelen meghatottság fojtogatta. Elgondolta, hogy ezek a fák itt álltak ezen a földön mielőtt még az ember feltűnt, és mintha beláthatatlan idők óta csak erre a napra vártak volna. Nem, egyetlen ember, egyetlen kormány sem hagyhatja ily barbár módon el őket. Ha elhagyják őket, visszaesnének természetes vad állapotukba; az olajtól duzzadó gyümölcs, mely annyi emberi fáradozástól szépült és gömbölyödött meg, összefonnyadna és újból rostos és keserű boglyóvá válna Nem, ez lehetetlen...

GEORGES FRIEDMANN: LA CRISE DU PROGRES

(N. R. P. Paris. 1936)

A szerény cím ugyancsak eredeti, ujszerű gondolatokban és megállapításokban gazdag munkát rejt. Friedmann könyve a haladás gondolatának sorsát vázolja, a XX. század bölcsészetén, tudományán és irodalmán keresztül. Az emberiség általános haladásába vetett hit a *Renaissance* idején született, s azóta, a XIX. század második feléig állandóan mélyült, állandóan erősödött, bár megjelenései formái a legkülönbözőbbek voltak. Hittek az emberek a tudomány, az ész, az ipar, a demokrácia, az igazság, az emberi nem boldogságának a fejlődésében. E számos „haladás” összefüggése nyilvánvaló. De már a múlt század végén törés állott be ebben a fejlődésben. Ellenhatás jelenik meg a tudománnyal, az ésszel, a demokráciával szemben. Ekkor tűnik fel a haladás új elmélete, mely a fejlődést csupán a technikai vívmányokban, az ipari termelés mértéktelen növekedésében, a munka tudományos megszervezésében kívánja és támogatja. Amerikából származik ez az elmélet s a legkiemelkedőbb képviselői Ford és Taylor. S ellene irányul a haladás megvetőinek elkeseredett támadása, akik az ésszel az intuíciót, a tudománnyal a misztikát, az anyagi szükségletekkel a sziv és a kedély jogát állítják szembe. Így merülnek fel a misztikus, antiracionális tudomány- és demokrácia-ellenes szellemi áramlatok, amik elvetik az emberi haladás hitét is. De a szocializmusban újból győzedelmeskedik a haladás gondolata. A szocializmus azonban már nemcsak a tudomány és az intézmények haladását akarja, hanem az emberét is: s megszületik az új, a „szabad” ember követelése. Körülbelül ez lenne a haladás válságának az összefoglalása, ha azt a bölcsészet szokásos eszközeivel tanulmányoznánk. A gondolatok, ebben a beállításban az emberi élet többi jelenségeitől elszakadva jelennek meg, történetük önmagába zárt kör, s az ideológiák egymást váltják fel, de mint Friedmann mondja, „ugyanazt a gondolatbeli és módszerbeli felszerelést hagyományozzák egymásra s azért egymás végtelen megismétlésére szoritkoznak.”

Maga Friedmann a materializmus módszerét alkalmazza s éppen ezért a „haladás válságát” is egészen más távlatokban mutatja be. Az ő megvilágításában ez a válság nem egyéb, mint a tőkés rendszer XX. század elején bekövetkezett általános válságának a kifejezése eszmei síkon. Századunk nagy válságát a most bekövetkezett második ipari forradalom váltotta ki, amit a XVIII. század „gőzgép-ipari forradalmával” ellentétben „az elektromos energia világviszonylatban való alkalmazása” jellemez. Így kerül kapcsolatba az irracionálizmus, a „spirituális értékekhez való visszatérés”, a haladás elleni egész reakció s a különböző, ma már egyáltalán nem ártatlan utópiák (a kézműipar, a céhrendszer, s az „új középkor” propagálása) a modern szabadalmakkal, az önműködő

munkagépekkel és a racionalizálással.

Egy igen elterjedt félreértésre kell itt reámutatnunk. A materialista történetíró nem tekinti az eszmék történetét valami leegyszerűsítő fatalizmussal, a termelési eszközök fejlődésének reflexeként, ami viszont független lenne az emberi akarattól. Nem állapít meg olyan egyértelmű gépies determinizmust, amely tagadná a gondolatok hatékonyságát a történelem *összeségére* nézve, különösen pedig a társadalmi és politikai fejlődésre gyakorolt ugyszólván visszaütő befolyásukat. Az sem szándéka, hogy a technika és a termelési viszonyok fejlődésből részletesen levezesse az egyes ideológiákat s az egyéni gondolatrendszereket. Viszont a gondolkodókat nem lehet elvonatkoztatni társadalmuktól, idejüktől, osztályuktól, nevelésüktől, életkörülményeiktől. Bergson a XVII. században nem írhatta volna meg a „*Deux sources de la morale et de la religion*” című könyvét. S az a fogadtatás, amire valamely mű talál, attól is függ, hogy mennyire van összhangban a pillanat szükségleteivel. Bergson valóban megírhatta volna idézett könyvét már 1900-ban, de egészen biztos, hogy akkor nem váltott volna ki oly mély hatást, mint 1932-ben, a gazdasági válság mélypontján, az amerikai „prosperity” összeomlásának s az Egyesült Államok „superkapitalizmusába” vetett bizalom végeleges eltűnésének az időpontjában.

Friedmann, igen helyesen, nagy fontosságot tulajdonít a társadalmi tényezők egymásra gyakorolt kölcsönhatásának. Az ideológiai felépítményt befolyásolja a gazdasági alapszerkezet és viszont. Friedmann már behatóan foglalkozott ennek a kérdésnek elméleti részével az *A la lumière du marxisme* című tanulmánygyűjtemény egy kitűnő fejezetében; most viszont saját elméleti eredményeit alkalmazza a történelem egy különösen zavaros korszakának ellentmondó és sokrétű tényeit elemezve. Munkájához tekintélyes mennyiségű anyagra, kutatásra és eszmélkedésre volt szüksége. Maga a szerző jelenti ki előszavában, hogy e témával csak az egyes kérdésekben specializált kutatók kollektív csoportja tudna alaposan megbirkózni. Világos, hogy ilyformán könnyen rámutathatunk a könyv egyes hiányosságaira. Friedmann nem szentel elég figyelmet *Alain-nek*, aki pedig minden bizonnyal igen érdekes képviselője a XX. század radikális-racionalista ellentmondásainak, nem foglalkozik az angol-amerikai pragmatizmussal s az új-katholikus szellemi mozgalmakkal. Viszont igazságosabb, ha most mindjárt megmondjuk, hogy Friedmann számos igen fontos kérdésben ujszerű elemzést ad, s nagy biztonsággal tárja fel az utat a részletkutatások számára. Különösen kiemeljük a Taylорral és a Forddal foglalkozó fejezeteket, ahol Friedmann a technikai fejlődésről vallott felfogásaikat tárgyilagos elemzés alá veszi. Kimutatja, hogy ezeket, amikor tudományos módszereket akartak bevezetni az ipari termelésbe s a legmagasabb fokra akarták emelni a munka termelékenységét, egyrészt az ész és a tudomány teremtményébe vetett bizalom, az emberi haladás és erő érintetlen hit, másrészt az őszinte emberszeretet s az a meggyőződés vezette, hogy a munkabér és a munkás életszínvonal emelése által az emberiség boldogulását s a társadalmi viszályok végleges kiküszöbölését készítik elő. Am ezek mögött a dicséretes szándékok mögött a valóság összetettségének meglepő félreismerése s a tudomány merev és hibás felfogása rejtőzik. A taylorizmus: nem egyéb, mint a matematikai elvek alkalmazása az emberi munkára, a fiziológia, a lélektan és a szociológia sajátos törvényeinek tekintetbe vétele nélkül. A Taylor, Ford-féle felfogást s a tőkés racionalizálást, amely az 1929-es nagy válság kirobbanásához vezetett, a munka emberi tényezőjének teljes félreismerése és elhanya-

golása jellemzi. Emberietlen s — mint Friedmann mondja — úgy kezeli a „dolgozó embert, mint a megmunkált fémet”. Ezzel szemben a materialista filozófia éppen a valóság különböző tényezőinek a megkülönböztetésén alapszik, & nem téveszti össze az élő anyagot az élettellel, az embert az állattal, az emberiség egyik korszakát a másikkal. Ezért újíthatja fel a szocializmus a tudományos munkamegszervezés eszméit, anélkül, hogy a taylorizmus hibáiba esne, ezért alkalmazhatja a Szovunió az amerikai kísérleteket és tapasztalatokat, — a homlokegyenest ellenkező eredményekkel. Ezért van az, hogy az elgépiesedés ellen a tőkés országokban jogosan intézett támadások értelmetlenekké válnak a szocializmus gépkulturájával szemben.

Friedmann könyve kellőképp megmutatja, hogy az az új fejlődési fogalom, amely véget vethet a „haladás válságának” *maga az ember fejlődésének a fogalma*. Az ember változik, túlhaladja saját magát abban a mértékben, ahogy megismeri magát és a világot. *André Maurois*, egyik amerikai utjáról visszatérve azt írta, hogy ott „az ember lassabban változott, mint a hatalma. Az ember megváltoztatja az anyagot, de nem ismeri a szellemet.” Ez valóban igaz a hamis amerikai civilizációra vonatkozólag, amely nem ismeri és megveti a munkást. De érvényét veszti azzal a kívánatos civilizációval szemben, amely a tudományt és az észet a társadalom ellentmondásainak kiküszöbölésére, az összes emberek felszabadítására, az új humanizmus megalkotására használja fel. (René Maublanc)

RUDOLF BRUNNGRABER: RÁDIUM

(Roman eines Elements. Rowohlt Verlag. Berlin 1936.)

1898-ban *Mária Sklodowska*, a későbbi Curiené, egy Párisba vetődött politikai menekült, ki eleinte edényeket mosogatott a Sorbonne fizikai intézetében, hosszas és hősi kísérletezés után felfedezi korunk legdrágább és egyben legritkább természeti értékét: a rádiumot. A tudományos világ ámulata érhető az anyag új és nem álmódott tulajdonságai láttán. Alapvető különbözősége az addig megismert anyagoktól, hogy az minden külső behatás nélkül szakadatlanul energiát bocsát ki magából anélkül, hogy energiakészlete kimerülne. Az anyagról és energiáról való egész tudásunkat tökéletesen megcáfolta a rádium fölfedezése. E fémből nem készül pompaszeretetet szolgáló ékszer: az emberiség jótévedője ez, mondhatni az egyetlen lehetőség a rákbetegség elleni küzdelemben. A rádium felfedezése új korszakot jelző tudományt teremtett meg: a rádióaktivitását, melyről találóan írja H. G. Wells, hogy „az emberi életben egy új nap hajnalhasadása”.

R. Brunngraber megírta most a rádium regényét. A könyv, mely messze kimagaslik a Harmadik Birodalom „*gleichschaltolt*” irodalmi termékeinek tömegéből, szerencsés keveréke a regénynek, a tudományos irodalomnak és riportnak. — A regény hőse maga a csodálatos elem: a rádium. Mellékszereplői: az új elem felfedezői; továbbfejlesztői, a körülötte marakodó pénzemberek, a rádiummal dolgozó és halálraitélt munkásnők. A színhely kaleidoszkopszerűen változik: a Sorbonne laboratóriuma, a párisi Café Nicole terrassza, hol a lelkendező Curiené először közli mesterével, *Becquerel* tanárral felfedését, a cseh Ércheység uránérc bányafaluja, a belga-kongói Katanga-telep pokla, sinylődő és reménykedő betegekkel teli kórtermek, a világháború csatatermei, a brüsszeli és amerikai konszernek párnásajtájú tanácsstermei.

A regény montázs-szerű pillanatfelvételekből összeállított képekből tömörül s plasztikusan szemlélteti azt a gigantikus meretű átalakulást,

ami a rádiummal kapcsolatos tragédiák és győzelmek során beláthatatlan hatású az elméleti és gyakorlati tudományos életre. A könyv ereje nem a meséjében rejlik, hanem, hogy az alakok és a történések mögött miként válik a rádium is mint minden, eredetileg az emberiség javát szolgálni hivatott eszköz — a spekuláció tárgyává. A pénzemberek egyrésze szkepticizmust szinlel az új anyaggal szemben, csak azért, hogy annál könnyebben szerezhesse meg. Vannak, akik úgy érzik, hogy a rádium maga a prometheusi parázs, amit sikerült ellopniok. Amíg kevés az új anyag, addig a piac törvényeinek megfelelően alakulnak az árak, de mikor Kongóban és egyebütt új források nyílnak, amiket a beteg emberiség boldogan köszönt, a monopóltőke felhördül. A kartell fittyelhányva a beteg százazrek érdekeinek, az új bányafeltárások hírere zuhanni készülő árakat tartani igyekszik. Leszorítani a termelést, tartani az árakat! Ez a jelszó. Az emberiség érdekei, mint annyszor, most is a tőkés gazdaság érdekeivel kerülnek szembe. A belga bankároknak tökéletesen mindegy, hogy a kongói medencéből mit aknáznak ki: elefántcsontot, földidiót, rezet, pálmavajat, koprát, mézet, mahagónit avagy rádiumot. A tőke nem ismer különbséget az árucikkek között, csupán a profit nagysága a döntő. A rádiumimperializmus a nagy lehetőségek látán féktelenül tombol.

A rádiumtermeléssel és árakkal foglalkozó statisztikák igazolják a könyv adatait. 1898-tól 1926-ig a föld rádiumtermelését, 1927-ben, tehát egy esztendő alatt meg lehetett volna duplázni s mód kínálkozott néhány tizezer rákos beteg megmentésére. A termelést a kartell összezsugorította, a betegek elpusztultak. Az okok a tőkés-kartell természetében keresendők. Ezek azonban olyan konzekvenciák, amiket Brunngraber könyve már nem tartalmaz, amit a mű megjelenési helye magyaráz.

(Lázár Vilmos)

A NAGY LÁSZLÓ KÖNYVTÁR. (Szerkesztik: Ballai Károly, Kemény Gábor, Nógrády László)

E vállalatot Nagy László tanítványai és munkatársai azért létesítették, hogy „eszméit, tanításait és gondolkodásának szellemét a magyar gondolkodás szerves részévé tegyék, tisztázzák az egyetemes magyarság pedagógiai problémáit, megőrizték a pedagógiai kritika szabadságát, szintézisbe fogják össze az egész magyar nyelvterület kulturális törekvéseit, megelevenítsék a neveléstörténet letűnt korszakait.” — Nagy László — mint ismeretes — tudományosan megalapozott rendszerré dolgozta ki azt a *Juvenalis-féle* elvet, hogy a „legnagyobb tisztelettel tartozunk a gyermek iránt”. Megkereste a gyermek érdeklődésének fázisait, ahhoz alkalmazta az anyagot, munkaeszközöket, módszert. Megállapította, hogyan lehet az alkotó, belső erőket kibontakoztatni, s a változó magatartásokon át is egységes lényt szociális emberré fejleszteni.

A könyvtár 1. füzeté: *A magyar közoktatás reformja* Nagy László iskolatervét közli, felölelve az egész oktatást, a szabadegyetemig. Alapgondolata: „a műveltség közvagyon, minden állampolgárnak kötelessége minél magasabb színvonalat elérni.” Az oktatás így nem ismer osztálykülönbséget, ingyenes a középfokon is, decentralizált, alkalmazkodik a fejlődési fokhoz, egyéniséghez, kapcsolatban áll a gyermekvédelmi intézményekkel. — A kíséző jegyzetekben Kemény Gábor kimutatja, hogy a terv *Eötvös* és *Schneller* elgondolásainak felel meg, viszont ellentétben van a restaurációs politika iskola-reformjaival. *Klebelsberg* keret-kultúrát adott, a jó elemi megalapozás helyett kifelé mutató intézményeket létesített. A Hóman-féle reform vezetőosztály kinevelését szolgálja s eta-

tizmus és centralizmus vezet. Rámutat továbbá a magyar iskolázás főbb hiányaira: a középosztály-ösztöndij s a felemelt tandíj antiszociális; az iskolaorvos csak sablon-munkát végez; a tanterv az egységes középiskolában a latint állítja előre, nincs figyelemmel az egyéniségre; a pedagógusok tájékozatlanok úgy a lélektanban, mint a szociológiában.

A 2. füzet, *Kemény Gábor: Iskolai értékelés és kiválasztás* címen felsorakoztatja az osztályozás ellen az illetékes véleményeket. A pedagógusok nem dicsérik, de szükségesnek tartják. A diákok egy része, főként a kisebbek, s a jól felelők, mellette vannak. A felnőttek a gyakori *kivételezést* kifogásolják. Az orvosok károsnak vélik a vizsgarendszerrel és érettségivel együtt. — Megszólaltathatta volna *Kemény* a tanárt, aki maga is szenved az osztályozás miatt, mert nevelő akar lenni s nem bírő; mert kényszerítik kivételezni felekezeti-politikai-egyéni érdekekből, vagy az osztályzatot előre alakítani a későbbi ösztöndijhoz, s mert vannak kormányozható érettségik is. Felhozhatta volna a kísérleteket, melyek kimutatják, hogy az osztályozás relatív: két egyszerre vizsgázó osztály közül az erősebb kap gyöngébb osztályzatokat, mert olyan volt a bizottsága; sőt viszonylagos az osztályzat ugyanazon tanárnál is; továbbá, hogy az osztályozó rendszer sem bizik önmagában, felvételit, versenyvizsgákat iktat be hibái javíthatására. — *Kemény* a kérdés társadalmi oldalát vizsgálja meg bővebben. A középiskolai osztályozás a vezetőosztály számára szelektál. Büntet és jutalmaz azzal, kit milyen munkatérre enged. Veszedelem azonban élesen körülhatárolni a vezetőosztályt, mert ez feltételez kizárt osztályt, ami a társadalmi bajok csirája. Ez a középiskola szakműveltséget nem ad, tehát az élet differenciáltságában gyámoltalan elmeket képesít a vezetésre. Így áll elő, hogy nem a diplomások száma sok, de a rosszul képzett és jó diplomával ellátottaké. Diplomásokra, orvosokra, tanítókra, művészekre ép' úgy éhezik a világ, mint kenyérre.. Ha a tanult fő teher a társadalomban, ez a beteg, ezt kell gyógyítani; numerus clausus, szelektálás nem segít. — Osztályozás és szelektálás helyett *Kemény* jellemlapokat kíván, melyek azt tüntetik fel, ki miben erős, s tárgyanként végzett tehetségpróbákat, hogy mindenki a munkateljesítménye alapján kerüljön a kellő helyére. — *Kemény* mindkét tanulmányát értékessé teszi az alaposság, a tiszta látás, az őszinteség és a bátor szó.

E két füzet *Nagy László* elvei körében mozog és kritikai jellegű; míg a 3. és 4. a szintetikus célt szolgálja.

3. *Dr. Krammer Jenő* szociálpszichológiai tanulmánya. *A szlovensz-kói serdülők lelkivilága* címen annak az útnak grafikonját vonja meg, melyet az új történelmi és társadalmi helyzetbe átdobott ifjúság megtett két pszichózis: a háború és a gazdasági válság közt. Felvázolja ez ifjúság rétegeit: multellenes (a háborúban felserdült) jövőtlen, (a krízisben felnövő) középosztályi, paraszt, munkás, zsellér serdülő. (Ez utóbbiak lelkivilága még ismeretlen.) — Az új helyzetben kettős feladat zuhant az ifjúságra: önmaga meg a magyarság élet-tervének kiépítése. Kezdeti tanácstalanság után kialakult benne a világmegváltó küldetés hite. Erős aktivitásba lendült, 1925-30 közt önálló mozgalmat fejlesztett ki, az irodalmi síkról a szociológiára tért át. Ez volt a teremtő fázis, mely alatt belső tisztuláson, elmélyülésen ment át. Életformája egyszerűsödött, előítéletekből kivetkőzött, gondolkozása konkrét, apolitikus, szociális-kulturális irányban fejlődött. Felerősödött benne a vágy, Dunavölgy sorsközösségre rendelt népeit igazságos, építő munkával egybehozni. — A serdülők munkája felfelé tört, míg elhagyott munkaterületen dolgozhattak. Az általuk munkált területen azonban érdekek jelentkeztek, megállították

a teremtő munkát. A középiskolások visszahulltak a kiinduló pontra, a hagyományos diákszintre, a lányok pedig a társasági szerepbe. Az iskola azonban nem tudta szellemük legmélyét megtermékenyíteni. Világnézeti áramlatok sodrába kerültek, cselekvésük irányítottá vált. A viszonyok nevelő hatása alatt egy fájdalmas tünet jelentkezett: túlzott óvatosság, a lesése annak, hogy „mit szólnak hozzá a magyarság vezetői vagy a hatóságok?” A legújabb serdülőt a bizonytalanság jellemzi. Talán kialakul benne a csavargó szellem, mely a jókedvű munkát lehetővé teszi a legsanyarúbb viszonyok közt is. — Krammer összegezõ megállapítása: a serdülők nem tudják megteremteni az emberebb ember és a magyarabb magyar ideálját. Ennek a kornak nincs képessége a mozgalmak tömörítésére. Ezzel szemben ott rejlik a könyvben, mire az nem mutatott rá: a serdülő értékesen fejlődik, tud alkotni, míg külső tényezők, eszmék vagy érdekek nem kényszerítik, hogy másnak mutassa magát, mint ami. Ez a nevelés és az élet tragédiája. — Krammer könyve egészen páratlan fejlődés

pszichológiáját gazdagítja önállóan megfigyelt, tudományosan mért adatokkal. Ez biztosít számára kiemelkedő helyet a pedagógiai irodalomban.

4. *Dr. Jancsó Elemér A romániai magyarság sorsa nevelésügyének tükrében* című könyvében az egész, összetett magyarság szellemi életét levetíti, amint megrajzolja, az elemitől az iskolán kívüli oktatásig, az iskolázás sztatikus képét, nagyjából ref. források adataival. De keresi azokat az ellentétes társadalmi erőket is, amelyeknek függvénye a nevelés. A magyar élet gerincét az egyházak köré tömörült új-középosztály alkotja, mely modern formák között feudális életszemléletben él. A parasztság vagy hozzá, vagy a munkássághoz csatlakozik. Ez azonban minden árnyalatában az adott keretek gátlásaiba ütközik. — Ezekben adva van az iskolázás kerete. Az elemi és középiskolák a felekezetek kezén vannak. Fenntartják a védekező-passzív magyar szellemiséget. Belsőleg a háború előtti állapottal szemben fejlődtek. A felekezeti iskolázás azonban bizonyos elzárkózó hajlandóságot nevelt ki, a versengés pedig, sok helyütt, a már álló iskolákat elsorvasztotta. Az új-középosztály gondolja a középiskola. Ez valóban egyetlen osztály, a középosztály gyermekeinek nevelőintézete. Noha a percenttel dolgozó vizsgarendszer kegyetlen, az osztályhoz-tartozás révén sok tehetségtelen tanuló akad. Belsőleg: a régi tanár értetlenül áll a modern nevelési kérdésekkel szemben, az új nem talált utat a nagy magyar tömegek sorsvállalásához. — Az iskolák sorsa bizonytalan. — Az egyetemi ifjúságot a passzivitás elve Magyarországra tódultatta. A károkön okulva, jelszó lett: Itt maradni! A gazdasági főiskolán csak birtokos fiúk vannak, a kereskedelmin alig akad pár magyar. Egyetemre, más főiskolákba majdnem teljesen polgári származásúak mennek. Az ifjúság érdeklődése kezdetben irodalmi volt, helyzete szociális irányba fordította, 1933 után pedig a világhelyzet felé. Amint a szociológiával kezdett barátkozni, egyházak, Magyar Párt, hatóságok ellene fordultak. Majd előretört az ifjú katolicizmus; a hitlerizmus terjedésével az ifjúság egyrésze fasizálódott. Ujabbán a világnézeti harc helyett az érdeklő: mik ma a valósítható lehetőségek? Az 1927-34-es években ez ifjúság átesett a fejlődés nehézségein, megismerte a társadalmi-erőket, az ütköző világproblémákat, szakjában kiképezte magát, önállósult, értéke nőtt. Helyzete azonban rosszabbodott. — Az iskolán kívüli oktatás kezdetleges; a faluhoz inkább csak politikai szempontokból száll le a középosztály. A munkásság minden akadály ellenére viszonylag magas átlagműveltséget szerzett magának. — A magyarság és nevelése sorsa sorsprobléma, attól függ, hogyan oldódik meg az európai tőkésrend váltságos szakasza. Jancsó e kérdéseket a világerők szempontjából tárgyalja,

tudományos alapossággal és tárgyilagossággal.

5. füzet, *Nemes Lipót A bűnöző társadalom kialakulása* című tanulmánya. „Pest a pórázon vezetett, ápolt és jóltartott kutyák s az elhagyott, züllésbe kergetett, uccára lökött gyermekek városa.” Ezt a sötét beállítást az angyalföldi nyomortanyák képeivel igazolja a szerző. A deszka-kalibában hetedmagával lakik a háború hőse, egyetlen vaságy bútordarabbal. Ezt a képet szegezi szembe a „szociálpolitika” nagylendületű frazeológiájával s a pedagógiai szalon olyan divatcikkeivel, mint állampolgári nevelés, tehetségvédelem, jellem-erkölcsi nevelés, családvédelem, küzdelem az egyke ellen. Ily’ környezetben gyakorolja be a gyermek az anti-szociális cselekvéseket; számára a bűnözés az egyedül ismert, természetes magatartás. A bűnöző tehát egy társadalmi állapot törvényszerű kitevését. A jótékonykodás megmenti e gyermeket az éhenhalástól, a napközi-otthon korlátozott időre megszakítja nyomorukat. Az iskola ugyanazon könyveket adja kezükbe, mint a lipótvárosi gyermekeknek, s hasonló követelményeket támaszt. Ezeken kívül az ucca, a külváros élete gondoskodik róluk. — Egyetlen megoldás a preventív védelem: emberi otthonok teremtése, iparra előkészítő munkaiskolák, az erkölcsileg elmaradtak részére külön iskolák állítása, munkaalkalmak teremtése. Nemes itt a dolgok lényegéhez jut: a gyermekvédelmet is a társadalmi viszonyok határozzák meg. De erre kitérni nem volt célja. A társadalom egy sötét pontjára akart rávilágítani, s ez teljességében sikerült is.

ti. füzet. *Kemény Katalin: Francois Rabelais: Gargantua*. A könyvtár ez utolsó kötete, amikor a „neveléstörténet letűnt korszakainak meg-elevenítését” szolgálja, a magyar olvasó számára hozzáférhetővé teszi az első modern nevelőt, *Rousseau* elődjét — Az életrajzában megéreztetni az ellentétes vonásokon át, melyek csak a kor és viszonyok reakciói, Rabelais egységét és értékét: „homo eticus”, tele szociáletikai érzékenységgel, meleg emberiséssel hajol a mindennapi apró emberekhez. Tudja, hogy a dolgok meglátása kötelezi a meglátót, ezért küzd az igazság nevében, de megveti a kicsinyes, mulandó dolgokat, amelyekért nem érdemes egyenlőtlen harcra kiállni. — Kemény Katalin Rabelaisban első sorban a nevelőt érzi és méltatja. Rabelais ideálja a testben-lélekben szabadon kifejlődött, sokoldalúan képzett ember, aki vágyik a tudásra, de élvezzi az élet örömeit s jóságos és békeszerető. Ilyen eszményi emberek gyűlnek össze a Thelema-kolostorban, hol a férfiak és nők magas szellemi életben, a Wells-féle örök tanuláságiban élnek. Akaratuk szabad, mert ebből csak jó származik, míg eszmék és érdekek meg nem, rontják. A kolostor felirata: „Tégy, amit akarsz”. Gargantua nevelésében bemutatja a rossz nevelést, a dajkák, skolasztikus teológusok és pedagógusok rendszerét s szembeállítja vele a humanista Ponokrates módszerét, aki a gyermek környezetét használja nevelési anyagul és eszközül, a nevelés őrévé az orvost teszi s szórakoztatva, könnyedén tanít. A büntetés kérdése még csak föl sem merül. „Ha Rabelais-t olvassuk — állapítja meg a szerző, — elképzelhetetlen, hogy valaha komoran is lehetett gyermeknevelésről írni.” — Rabelais életrajzát, nevelői méltatását a legjobb forrásmunkák alapos, lelkiismeretes felhasználásával írta meg Kemény Katalin. Ami a fordítást illeti... Rabelais renaissance bőségben áradó, magacsinálta nyelvéről ezt írta Benedek Marcell: a francia íróknak sem sikerült utánozniok, még kevésbé lehet idegen nyelven visszaadni. A kész fordításról pedig megállapítja az előszóban: „Van végre egy magyar Rabelais-fordításunk, amely fogalmat adhat az eredeti hihetetlen, burjánzó nyelvi gazdagságáról, színéről, zamataról...” — A többi 3 könyv fordítását várjuk Kemény Katalintól.

Nánay Béla

B I R Á L A T O K

BUDAI NAGY ANTAL

Hónapokkal ezelőtt a *Helikon* egyik számában Kós Károly tollából *Budai Nagy Antal* címen egy dráma részletet olvastunk. A magyar színműipari dráma korában a közölt felvonás — technikai és tartalmi összefüggéseit nem ismerve — meglehetősen hatott. A kiszakított felvonás akciójában szereplő hősök, nem ismerve addigi utjukat; az akció történeti háttere; a nehéz és válságos levegő várakozással töltötte az olvasót. A felvonás a megszokott színpadi figuráktól elütő szenvedelmű embereket vonultatott fel, sőt még happy endre se készült. A közölt záró felvonás olyan gyászosan végződött, mint Shakespeare tragédiái, ahol legfeljebb a megsértett világrend marad életben. S az is rokonszenvesen hatott, hogy történetisége ellenére nem királyok ügyéből-bajából szőtt játékot, hanem a történelem alsóbb rétegei dolgából. S ha a közzétett felvonás egy-egy baljóslatúan vétkes — mert népellenes — kiszólása szembe szökött is, és érthetetlennek tűnt, hogy a nép sorsára utaló akcióból miért hiányzik a nép s a nép ügye miért csak közvetve és nem közvetlenül szerepel a színen, mégis valamiféle szokatlan iz érzett ki a részletből s a dikciója sem volt érdektelen. S ha nem is vártuk az egész darabtól az elesett magyar színműírás talpraállását, örömmel vettük Kós Károly jelentkezését a drámában s várakozásunkat csak fokozták azok a hírek, melyek a *Helikon* íróinak valami esküvésszerű elhatározásáról beszéltek, amiserint most, hogy pár prózairójuk névre tett szert az olvasók bizonyos rétege előtt, az írás új frontjára vetik magukat s a mai magyar színházat készülnek megreformálni. Ennek az eredménye — hirlett — Kós vállalkozása is, aki eddig, bár sokféleben próbálkozott, a színpaddal nem kísérletezett. Ez különben a közölt felvonáson is látszott. A drámai pillanatokát szétvevő bőbeszédűség pl. mindenütt éreztette a dráma szűk mezéből kidagadó ujoncot. Viszont látszott némi erő s valami lompos ügyeskedés is. Mindezekért — ismételjük — vártuk a darabot, és ezért is, mert a felvonás olyan időbe utalt, ahova eddig a magyar színműirodalom még nem igen nyult, az 1437.-38. évi transzilvániai magyar-román jobbáglázadás korába. Vártuk, mert ennek a súlyos népi megmozdulásnak, amely szociális követeléseit mögött meghuzódó huszita ideológiájával errefelé a reformáció első nagy jelentkezése, mostanában lesz félévezredes az évfordulója. Egy hajdani népi mozgalom fellángolásának, győzelmének és összeomlásának méltó emlékéket vártuk a méltó emlékezésben oly szánalmas mai magyar irodalomban... S vártuk a hirhedt színpadi drámát megváltó művet... Bár ép' ezzel kapcsolatban kell megemlítenünk, hogy színpadi drámánk megújítása némileg elkésett vállalkozás innen Transzilvániából, amikor a magyar színpadi drámát, szemléletben és formában már megújította a komoly irodalmi és nemzetközi sikereket elért *Háy Gyula*. Hisz' ép' Háy Gyula művei közt van egy, a mi mostani témakörünkhöz közelálló Zsigmond dráma, (németül *Gott, Kaiser und Bauer* címen jelent meg Zürichben), mely nemcsak a magyar irodalomban zseniális újraértékelése a történeti drámaformának, hanem a fejlettebb irodalmakban is irányt mutat. Háy Gyula több külföldi színpadon játszott Zsigmond drámájából-pár felvonást közölt a *Korunk* s legujabban egyik darabjának prágai bemutatója kapcsán a cseh lapok bírálatait idéztük. Az egyik ezek közül ép' azt emelte ki, hogy a magyar színműirodalom *másra* is képes: „Magyar-

országból is eljuthat hozzánk — írta a *Lidové Noviny* (1936. IX. 3.) — olyan darab, amely több, mint a megszokott bulvár-paszkvill" Tényleg a mai magyar drámát Háry Gyula már eddig is meghaladta, ha a budapesti színházüzem tartózkodott is eddig darabjai előadásától. Ezért azonban az az újítás arcvonala csak jó, ha szélesedik. Ha az új formszemlélet tért nyer... Ha szóhoz jut a történelem valóban felfrissült felfogása... Ha új drámaszemlélet érvényesül... S ezért szinte türelmetlenül vártuk Kós Károly darabját, a darabot Budai Nagy Antaltól, aki Vajdaházi Nagy Pál, Kolozsvári Mester János, Gaál Kend, Zeéky Tamás és mások mellett az említett magyar-román parasztlázadás egyik vezető egyénisége volt.

Vártuk... S a darab megjelent. S most, hogy elolvastuk (*Budai Nagy Antal*, Szépmíves Céh, 1936) azt sem tudjuk, hogy a kevés plusz és rengeteg mínusz mellett hogyan állítsuk fel mérlegét. Ennek a tétovaságunknak persze szerző az oka. Talentumos ember sikertelen vállalkozását áldatlan bíráltni. Már pedig ez a színjáték drámai kivitelében sikertelen, koncentráció nélküli, elnyújtott és formátlan. S ha húzásokkal szinszerű is, vegyes az olvasó benyomása, mert nem kelti a valódi történeti íráskor illúzióját. Nem találja el a formáját. Egy tömegmozgalom tragikus elbukása a tárgy és a darabban mégsem szerepel sehol drámai értelemben magát a történelmi mozgalmat reprezentáló tömeg, esetleg csak beszélnek róla. A legkevésbé sem tömegdráma, amitől Budai Nagy Antal (B. N. A.) még lehetne a dráma hőse, t. i. a „legnagyobb” a tömegben. B. N. A. Kós kezei között azonban nem ilyen „legnagyobb”, sőt elenyészően „nagyon is emberi”, aki bár hallja a történelem utána kiáltó szavát, Csák belekényszerül a fölkelésbe, a felkelés tőle, a „békees” embertől idegen. A történelem s a történelem Kós által választott hőse külön utakon járnak. Így ahogy B. N. A. élete és aktivitása nem a mozgalom, úgy elbukása sem a mozgalom elbukása. Halála — bár Kós így szeretné beállítani — nem a mozgalom halála, hanem egy rosszul konstruált drámai hős teatrális vége. Halálával nem azt érezzük, hogy a mozgalom követelése és ügye is elbukott, hanem azt, hogy Kósnak nemcsak a történelem-, de a dráma-szemlélete is hamis.

Azt mondtuk: történelem- és dráma-szemlélet. Korántsem közömbös u. i. egy tragédia felé hajló színjáték esetében a felfogás, ahogy szerző a történelmet látja s ahogy a drámai formáló gondolkodik. Korántsem közömbös az anyag, amiből a dráma kínálkozik; a kor ahova elnyul...

A kor, amely *háttéré*, de sehohsem *cselekvő része* a darabnak, a transzilvániai népek multjának egyik legsúlyosabb szakasza. Messze mögötte az önálló transzilvániai fejedelemség évszázadainak a még külön-külön élő transzilvániai rendek (magyar, székely és szász) összeforrásának az esztendei ezek. Az összeforrást külső (a török) és belső (a magyar és román jobbágy) mozgalmak siettetik; s a folyamat felette válságos. A török fenyegető, perzselő veszedelem a határokon, ugyanakkor bent a rendiség — a katolicizmusban manifesztálódó autoritását egy alulról feltörő kora-demokratikus szellemű mozgalom veszélyezteti. A megyéket, biborban és fényes kíséretben, eretnekeket égető inkvizitorok járják rongyos és tarisznyás, bujdosó alsópapok után, akik új hitet terjesztenek, a Csehországban nagy harcok árán győzelmes huszitizmust. A huszitizmus éle a pápai hierarchia, a papi osztály uraskodása s a gazdasági és társadalmi egyenlőtlenségek ellen irányul, erős kora-nemzetiségi hangsúllyal. Ezek az eszmék nagyon népszerűek... A rájuk küldött inkvizitorok azonban hatásosabban dolgoznak. Pár esztendő — s a széles indulású vallási reformmozgalomnak már csak a gazdasági és szociális követelése buznak. Ezek azonban annál vehemensebben; főleg a főpapok

ellem, akik egyre többet követelnek a jobbágyoktól, akiket a súlyos adók mellett a katonakötelezettségen kívül a szabad költözködési jog csorbitása is nyom. Egy fegyveres fölkelésnek azonban mindez még csak a hangulata... A föld akkor indul meg, amikor Zsigmond császárrá koronáztatása költségei előteremtésére rossz pénzt dob a forgalomba; a jobbágy adóját viszont az Egyház csak a régi jópénzhez valorizált értékben fogadja el & a nem így fizetőt egyházi átok alá veti... Nem esketnek, nem keresztelnek, nem temetnek, Még a temetőbe sem engedik elföldelni azokat, akiknek az egyházi adója új pénzben nincs kifizetve. A kor még középkor, s az egyház retorziói kigyújtják a lángot... A jobbágyok s a kivételesen egyházi adófizetés alá vont *kisnemesek* számára elérkezett a felkelés pillánata.

A felkelés (a románokkal együtt, akiket szintén gazdasági helyzetük megromlása vitt az ellenállásba) 1437 tavaszán tört ki (nem értjük tehát, hogy Kós Károly miért teszi darabja történeti részét 1436-ra!?) több helyen, minden egységes vezetés és tervszerűség nélkül. De amikor a magyar nemesség megindul — az elszigetelt paraszthadak is egyesülnek. A darabban is szereplő akkori vajda azonban nem bír a felkelőkkel s a nemesség és a jobbágyok leülnek tárgyalni. Így érik el a jobbágyok (a darabban teljes felvonást kitevő) Cluj-manasturi szerződésben gazdasági sérelmeik orvoslásán kívül (de nem puccsal, mint ahogy a darab — színszerűen ugyan, de a mozgalomra hamis fényt vetőn — feltűnneti, hanem a Bábolnahegyi nyert ütközet jogán), hogy évente egyszer joguk összegyűlni és vizsgálatot tartani, vajjon a nemesek betartják-e a szerződést. Ez a pont a „rendiség sáncaiból kirekesztett” magyar-román parasztságnak gyülekezési és képviselési, sőt önálló törvénykezési jogot biztosít. Ha ez a pont átmege a valóságba Transzilvánia évszázadai gyökeresen megváltoznak... A széles népi megmozdulásban ennek a pontnak a kimondása a tetőfok. A felkelésben dolgozó eszméket s az igazságot, amiért a fölkelés folyik, erről a tetőről lehet (és kell) belátni... A történelem azonban tényleg drámai. A szerződés ellenére áll a harc tovább. A nagy veszedelemben a nemesség először a kisnemeseket elszigeteli a jobbágyoktól azzal, hogy a kisnemesek követeléseit teljesíti, azután pedig a szászok és a székeliek fegyveres segítségét veszi igénybe (a híres kápolnai *Unio Trium Nationum*) s négy kemény ütközet után (Dej, Cluj-Manastur, Aiud, Cluj) leveri a parasztokat... Leveri a nagyobb szervezett erő.

Hogyan csinál Kós Károly mindebből drámát s tényleg a történelem jelentkezik-e darabjában?

A válasz nem lehet egyszerűen tagadó, mert Kós általában követi a történelmet, viszont közben olyan módosításokat tesz és olyan kitalálásokkal él, amik a történelem pártos és egyoldalú felfogására mutatnak s a felkelés olyan értelmezését adják, ahogyan a korabeli egyház egy időszerecségek felett álló „kegyes” és „bölc” fia láthatta. Ez a „kegyes” és „bölc” férfit a darabban az *Apát* személyében adott. Ő közvetíti a felek közt, ő a „megértő” humanizmus mérlegének ama nyelve, amely addig, amíg „megértő”, a kibékíthetetlen ellenfelek fölött a megnyugtató igazságot képviseli. Amíg ez a szerepe, addig meglehetősen leplezettek Kós intenciói. Viszont ez a „megértés” csak addig „bölc” és pártatlan, amíg az erőviszonyok végleg ki nem alakultak. Az *Apát* az utolsó felvonásban már nem „egyenget”, hanem az erő, az urak oldalán áll s ha eddig „megértette” az eseményeket, úgy most már a mozgalmat annak a *vétségnek* látja, amelynek a sorsa az isteni és természeti rend szerint csak az elbukás lehet. Kós minden népi rokonszenve ellenére darabja világnézeti szemléletét így veszi a néppel szemben álló oldalról.

Mik azonban ennek a darabban a tárgyi következései? Elsősorban egész sereg történelmi elem szükségszerű elválogatása. Budai Nagy Antal pl. krónikáink (*Bonfinius, Heltai Gáspár, Petthő Gergely, Huszti András*) és egyéb történelmi források (pl. a százak egykorú jegyzőkönyve) szerint akaratos, széles, nagy figura, aki karddal a kezében esett el s nem az a passzív, vértelen, pacifista, vallási rajongó, akit a hivei taktikázása miatt ölnek meg.... Sőt a legtöbb krónika, mint „Antal királyt” aposztrofálja, aki céltudatos, nyers hatalmasság. Mindenesetre a krónikák és a régi történések kiszínezve látják B. N. A.-t, ez a látás azonban inkább megfelel a lázadó népvészér képzetének, mint Kósé, aki B. N. A.-ból háborzó, határozatlan, kételkedő, papos, elintellektualizált reformert csinál, aki a feje felett túlnőtt forradalom áldozata. Hasonlóképp' történelemellenes: Bálint pápának azzal a hangsúllyal való szerepetetése, amivel Kós ellátja. S ebben a beállításban nem az a baj, hogy Ujlaki Bálintnak a fölkelésben való szerepéről a történelem nem tud semmit, de mert a Kós-féle hangsúllyal sokkal nagyobb a szerepe a felkelésben a vallásnak, mint aminő lehet. A huszitizmus minden forrás ismeretünk szerint teljesen szegett szárnyakkal került a felkelésbe, az inkvizíció már jóval előbb kiirtotta s sehol semmi nyoma, hogy a fölkelés során huszita követelés szóhoz jutott volna. Ezért indokolatlan, ha Kós Ujlaki Bálintot eleinte! ördögi kísértővé, majd B. N. A. Gegenspielerévé teszi, mert ezáltal a felkelés történelmi szelleme módosul. Kósnak ezek az indokolatlan kitalálásai annál feltűnőbbek, mert a szóbanlevő idő eseményei már régen érdeklik. Foglalkozott velük, mint történész, sőt pár évvel ezelőtt históriás elbeszélést is írt ezekről az évekről. Az elbeszélésben és a darabban is közös B. N. A. személye. Viszont mégis lényeges a különbség, mert míg az elbeszélésben, ha Kós kitalál is, kitalálásai nem ellenkeznek az események természetével 3 B. N. A. pl. a felkelés elszánt harcosaként pusztul el s a felkelést az urak szervezett hatalma veri le, ahogy tényleg történt, addig a darabban B. N. A. és ezzel a felkelés is a vezérek közti ellentét miatt bukik el. Ez a kétféle beállítás, ha mélyére nézünk, nem véletlen, hanem a módosult történelemfelfogás következménye, ahonnan a darab világnézeti magva, szelleme kihajtott, s ami azután az egész darab drámai kifejtését — elrontotta.

Honnan való ez a szellem? Abból a történelemfelfogásból, amely még mindig a vezető egyéneket teszi felelőssé a történelem alakulásáért és semmi mással nem számol. Tényleg: a hagyományos, iskolás: drámaszemlélet számára nagyon alkalmas ez a (téves) történelemfelfogás. Ezzel a felfogással u. i. mi sem könnyebb, mint pár egyén exponálásában megközelíteni vélni a történelmet és elintézni annak „drámáját”. A történelem működése azonban mégsem ilyen egyszerű... S ha ilyen egyszerű valamely szerző történelemfelfogása, akkor bekövetkezik az, ami itt is történik, hogy az egyének, miután a szemlélet minden sugara rájuk esik, elszigetelődnek a történelemtől s nem a történelem, hanem csak önmaguk szimbolumai lesznek. Ha azután ez a történelemfelfogás kiegészül még azzal a „történelembölcséleti” meggondolással, mely valamennyi uralkodó rétegbeli történészünknel megtalálható, hogy az ilyen felkelések tömegei égető, rabló, dühödő parasztok, akkor — mint Kós Károlynál is — a hős, miután eleinte csak távolság van közte és a tömeg között, végül szembe kerül a tömeggel, minek következtében a gonosz és istentelen tömeget jelképező gonosz és istentelen egyének elbuktatják s bukásával elbukik a fölkelés is és a darab végén a nemesség képviselője, a Vajda úgy jelenik meg a színen, mint a fölkelők által megsértett, de a felkelési bukása által helyreállított világrend képviselője...

Amint látható fi, nagy drámából, amit a széles népi mozgalom összemomlásával a történelem kínál a hamis történelemfelfogásból táplálkozó iskolás drámaszemlélet során egy fölkelésbe került egyén drámája lesz. Ezzel azonban korántsem javul a helyzet, mert amennyire a darab nem drámája a történelemnek, úgy a szerző számára szokatlan formanyelv miatt nem drámája az egyénnek sem. Drámaivá valamely tárgyat csak egy nagy akarat harca tehet. Ilyen akarat azonban B. N. A.-ban seholsem nyilvánul. A felkelést nem akarja, sőt menekül előle s csak azért vállalja, mert különben, mint eretneket kezelik s martirium a sorsa. S tényleg egész lelki habitusa a martiroké. Martir lelkiségből viszont nem születhet drámai aktivitás, nem keletkezhethet drámai küzdelem. S *ment* nem keletkezhethet, azért nincs is a darabnak valódi cselekménye. Amilyen drámaellenes a darab fővonala, ugyanolyan laza a többi szál is. B. N. A. ellenfelei, akik a küzdelem pólusaira utalnak, pl. felvonásról-felvonásra változnak. B. N. A. egyszer a bátyjával kerül szembe, másszor az Apáttal, harmadszor a Vajdával, negyedszer Bálint pappal s ezek az ellenfelek mind mást és mást jelentenek, mind más és máshova tartoznak. B. N. A.-nak nincs egyetlenegy határozott nagy ellenpólusa, akivel akarata minden erejével szembeveszülne. Ilyen ellenfele legfeljebb — a felkelés, de az sem mindig. Ez okozza azután, hogy az egész darab szétesik, nincs egysége. Ezért lehet minden felvonásnak más és más a karaktere. Ezért indulhat az előjáték, mint valami népszimű, s invokálja egy testvérkonfliktus kibontakozását. Ezért indulhat két felvonással is a darab, s lehet teljesen felesleges az előjáték. Ezért nyúlhat pl. a szerelem motívuma felvonásról-felvonásra, anélkül, hogy valamit is fejlődne. Ezért szerepelhetnek benne figurák anélkül, hogy a lényeges cselekményre kihatnának, (Pl. B. N. A. bátyja). Ezért szerepelhetnek a darabban valószínűtlenségek (pl. Bese Anna megjelenése a Cluj-manasturi tanácskozáson.) Ezért...

De miért folytassuk? Csak pillanatokot s pár rövidebb-hosszabb helyet nevezhetünk meg, ahol tényleg a talentum jár, de ott sem a tudatos dráma-formáló, hanem az epikus művész. Pár hosszabb-rövidebb helyet... ahol — a különben is érvényesülő — érdes, darabos, disztelen, egyszerű nyelv Kós egyéni transzilvániai vallomásait adja B. N. A. szájába. Vagy ahol B. N. A. szerelme, Bese Anna oly melegen sirja el egyedüliségét a fölkelés vad scénaí között. (Ez a hely különben az, ahol a felkelés nyers levegőjét a leginkább érezzük, de itt is valaki csak beszámol róla s nem darabból árad.). Ki vonhatná kétségbe, **hogy még több** helyen pillanatokra szóhoz jut valami részletben a művész... Ám egy történelmi dráma sikerülése nem pár kiemelhető hely sikerülésén mulik. A történelmi dráma megköveteli, még ha egyéneken keresztül, manifestálódik is, hogy a történelmi sors és az emberi sors fedjék egymást, hogy ne álljon külön a hős és ne álljon külön a hátfér; hogy a kettő összenőjön a történelem és a dráma reális szemléletében, hogy a tényleges történelemből nőjön a dráma s ne egy mai (hamis) történelemfelfogásból olvassunk bele valami önkényesen konstruált drámai sémát pl. a martiriumra itélt reformerről, akit elbuktatnak a tulzók s ezért elbukik az ügy is. Mert az ügyek sohasem egy egyén miatt buknak le, hanem mert a kisebb erőszervezetet mindig letiporja a nagyobb, mint pl. a XV. századbeli transzilvániai jobbágyfölkelést is... S végül: a XV. századbeli transzilvániai jobbágyfölkelésben nem az a tragikus elem (még ha el is fogadjuk Kós B. N. A.-konstrukcióját, ami pedig mint tudjuk *nem igaz*), hogy a fölkelés vezetői közötti egyenetlenségben megölnek egy rokonszenves embert, hanem az, hogy a fölkelés mindenkire tartozó

igazsága akkor is elbukik, ha ezt az embert nem ölik meg. A fölkelés el is bukott, hosszú századokra... A dráma lényegét ebben a történelmi igazságban kellett volna Kósnak keresni. Ebben az esetben darabjában új történelem- és új dráma-szemlélet érvényesült volna s itt a magyar színpadon a dráma egy újabb meghaladásáról adhattunk volna számot.

Gaál Gábor

ERETNEK MAGYARÁZATOK A NACIONALIZMUSRÓL cím alatt írta meg Vámbéry Rusztem szatirikus, néha elnézően mosolygó, máskor elevenbe vágó cikksorozatát a nacionalizmus elferdüléseiről. Természetesen az elferdülést képletes értelemben kell venni, mert a nacionalizmus, még ha gyermekbetegségnek vesszük is, már önmagában is a józanságtól és az igazi hazaszeretettől való elhajlást jelenti. Vámbéry Rusztem nacionalizmusát — mert a mai üzleti-nacionalizmus szatirikusával szemben joggal vetődik fel e kérdés — Eötvös liberalizmusa és Ady szociális magyarsága determinálja. Ez látszólag paradoxon, de a valóságban Vámbéry mély szociális érzékét és fejlődésképességét mutatja, hogy az Eötvös-Ady gondolatkört be tudta futni. És itt meg kell állapítanunk, hogy Eötvös nagyobb szuggesztív erőt gyakorol Vámbéry Rusztemre, mint Ady. Ez korántsem jelenti azt, hogy Vámbéry ne tudná Adyt teljesen átérteni. Fejlett szociális és etikai érzéke akkor is egy síkba hozta volna őt Adyval, ha soha egyetlen versét el nem olvassa. De az Eötvös-koncepcióban gyökerező mélyes optimizmusa hiteti el vele, hogy az igazi liberalizmus meg tudná teremteni annak a tiszta nacionalizmusnak a világát, mely már az élő szocializmussal egyenlő. „Ady Endre gondolatvilága, amelytől a reakciónak egymással ellentétes képviselői oly egyértelműen féltik a fiatalságot, politikai megnyilatkozásában azért nemzeti, mert jelenti a magyar állam kebelében élő nép összességének, e nép anyagi és erkölcsi érdekeinek minél tökéletesebb szolgálatát s ily célból az ország sajátos termelő erőinek minél teljesebb kihasználását... Nemzeti csupán oly tudományos, irodalmi vagy művészeti érték, amely tartalmánál fogva versenyképes az emberi értékek sorában, nemzeti csak az a demokratikus politika, amely minél több magyarnak boldogulását mozdítja elő.” A nacionalizmusnak ilyen értelmezését a szocializmus is magáévá teheti és különös: Vámbéry Rusztemet, kit érzülete és gondolkodása a szocializmus magasabb etikai síkjára emel, mégis csak úgy tekinthetjük, mint a liberális utolsó magyar képviselőjét. A jobb értelemben vett tiszta liberalizmusból meríti mosolygó optimizmusát ég. vágó szatiróját egyaránt. És ami még különösebb: Vámbéry hisz a tiszta liberalizmus lehetőségében. A szocializmusról tudja, hogy az az emberi munka etikai megbecsülését jelenti, tudja, hogy a termelési rend megváltoztatását jelenti, a kapitalizmusról tudja, hogy szüksége van az uszító nacionalizmusra s a szocializmus nyílt vallomásáig mégsem: tud eljutni. Liberális beidegzettség gátolja ebben... „Szegény apám, mert ő hű és igaz, azt hívé, hogy minden ember az”. Vámbéry Rusztem, mert ő igazán liberális és mert a liberalizmus a nyugati államokban tényleg produkált eredményeket, azt hiszi, hogy ez mindenütt, még Magyarországon is lehetséges. E mély hit feltételezése nélkül fel kellene vetnünk a kérdést: elégnek tartja-e az elvi küzdelmet a nacionalizmus, sovinizmus, nemzeti elnyomás és uszítás ellen? S ha egyszer a visszaélés eltorzít minden jó gondolatot, lehet-e ennek a társadalmi rendnek a keretében azt az új nevelést megteremteni, mely lehetetlenné tenné a nacionalizmus nagyzást és uszítást? Ha ez még Angliában is lehetetlen, hol az oxfordi diákok nyíltan szembehelyezkedtek a militáris Szellemmel, mit lehet remélni olyan országokban, hol az ilyen kivételes különvélemények már

csirájukban elfojthatók. „...Korántsem utópia a tanításnak és nevelésnek olyan szervezése, amely a nagyzási hóbortnak keletkezését alapjában akadályozza meg...

A tagállamok közoktatásának ilyen szervezése csakugyan lehetséges. Eddig jut el Vámbéry. A szocializmus határáig. De ma még akkor is csak utópia maradna ez a vágy, ha az egész földkerekséget az angol liberalizmus szelleme érintené. Ezt már nem mondja ki Vámbéry.

Kemény Gábor

EGY GYŐZTES REGÉNY. Földes Jolán regénye: *A halászó macska uc-cája* ez a zsüri által kiválasztott magyar regény, amely résztvett a nyolcvanezer pengős nemzetközi regénypályázaton, akár nyert ott, akár nem, egy bizonyos, hogy Pesten sikere van, különösen, hogy a könyv első oldalán nem minden tulzástól mentesen ilyen ajánlás áll: „Ez a regény az Athenaeum 80.000 pengős világpályázatának magyar győztese.”

A szerző kétségtelenül korszerű témát választott. Emigránsokról ír és korunknak valóban jellegzetes tünete a hontalanság. Az új magyar irodalomban meglehetősen újszerűen hat, mert van valami igazság abban, hogy irónemzedékektől félve kerülgetett téma az emigránsors. Ha csak rövid áttekintését is nézzük az utolsó történelmi periódusnak, nyomban megértjük, hogy mért hallgattak eddig erről a témáról a magyar irodalmárok. A huszas és harmincas évek magyar emigránsai, akár politikai, akár gazdasági emigránsok voltak egy ellenforradalomból kibontakozó társadalom menekültjei. A kommün fehér menekültjeinek néhány hetes, vagy hónapos bécsi sejourja aligha tekinthető emigrációs életnek, a fehér asztal mindvégig domináns szerepet vitt benne, másrészt a távollét oly rövid ideig tartott, hogy egy idegen társadalomba való beilleszkedésről szó sem lehetett és a talajtalanság tragikuma sem érlelődhetett meg az idő rövidsége miatt. A későbbi emigráció már magánhordja a gazdasági és társadalmi hatóerők letagadhatatlan bélyegét. Hontalanokká válnak a szó szoros értelmében, régi társadalmuk kitaszította és megtagadta őket, az idegen társadalom be nem fogadta, csak megtűrte őket, azt is ideig-óráig csupán. Abban a társadalomban, ahonnan ezek kiszakadtak, ki mert volna beszélni róluk az emberi részvét, vagy megértés hangján? A téma, amely a levegőben lógott, egyszerűen elsikkadt azok között, akik otthon maradtak, vagy visszatérhettek.

Most egy nőírónak jutott eszébe, hogy hozzányuljon a kényes kérdéshez. Földes Jolánon már, ahogy a témához hozzányul, meglátszik, hogy maga is érezte mindvégig azokat a tendenciákat, amelyek az egész irodalom figyelmét eddig erről a problémáról elterelték. Földes Jolán tehát kompromisszumot köt és témájának emigráns hősei nem politikai menekültek, hanem gazdasági kivándorlók. Bizonyos, hogy az elmúlt jó másfél évtized hontalanjainak tömegét ilyenek is gyarapították. Érdeemes megnézni ezeknek a sorsát is. Ám a külföldre szakadt gazdasági menekült más, mint a békeidők kivándorlója, valahogy világosabban látja a dolgok összefüggéseit és érzi, hogy a politika számkivetettjeitől nem tulságosan széles szakadék választja el, érzi, ha nem tudja, hogy mind a ketten egy társadalmi berendezésnek az áldozatai. Földes Jolán regényhőse ilyesmi fölött nem gondolkozik Sőt állítja, hogy a politikai és gazdasági emigránsok külön-külön csoportokat alkotnak, ami politi-

kai szempontok szerint nézve igaz, de nem igaz abból a szempontból, hogy életük nem függ össze és nem találkozik. Földes Jolán Párizsba szakadt magyarjai még véletlenül se akadnak össze politikai menekültekkel, vagy legalábbis politizáló magyarokkal, pedig az egész párizsi magyar munkásemigrációnak politikai jellege a legszembeötlőbb. Egy magyar „tarhás” és fejős tehene bukkan fel csupán a regényben, az egész kavargó, küzködő, politizáló, nyugtalan és hontalan párizsi magyar emigrációból még mutatót sem kapunk. Egy magyar család viharvert életét pergeti előttünk az író, nem tehetség híjján, azt nem állítjuk, bár az ábrázolóerő gyengeségére vall a milliók leszűkítése a Halászó macska uccájára. Ne essék félreértés, egy ucca életén keresztül is megismerkedhetünk egy egész társadalommal, Thomas Mannak elég volt a Budenbrook-ház, hogy bemutassa benne az egész német polgári rendet, azonban a Halászó macska uccája nem csak a valóságban egy izolált része Párizsnak, és úgyszólván már csak muzeális és idegenforgalmi érdekessége, de az író fantáziája sem tudta életrekelteni és elhíttetni velünk, hogy az Párizs. Ebben a valószerűtlen környezetben az emigráns magyarok helyett csokorba kötve kapjuk a romantikát, galambbékességben él itt egymással a cári emigráns, a litván szociáldemokrata, a finn kommunista, a spanyol anarhista, az olasz antifasiszta, mindenkinek van valamilyen politikai szemlélete, csak a magyarnak nincs.

A regény menete az írónak ama felismerésén épül, hogy az emigránsélet mindvégig nyugtalanító bizonytalanság. Csak az kell, hogy valami megmozduljon a világban és az emigráns lába alól újra kicsúszik a talaj, amelyről pedig már-már azt hiszi, hogy megszilárdult alatta. Egyszer a frankhamisítás, máskor meg a jugoszláv királygyilkosság miatt vesztik el Földes Jolán Párizsba telepített magyarjai a kenyerüket. Tényleg hihető, hogy a franciák sovíniszta elvakultsága szegény idegen munkásokat megfosztott a kenyerétől olyan dolgok miatt, amelyekhez azoknak semmi közük sem volt. Más kérdés azonban, hogy a történelmi eseményeknek, mint *kívülről* tényezőknél lehet-e irodalmilag átgondolt szerepe egy regényben, ha a hatásukat döntőnek értelmezi az író. Földes Jolán két ízben is a történelem segítségét veszi igénybe ahhoz, hogy hősei alól kihúzza a talajt. Egy tökéletes irodalmi kompozíció már magában véve kizárja az ismétlődések felhasználását. Be ha ugys van, hogy egyszer a frankhamisítás, máskor egy királygyilkosság befolyásolja a munkalehetőségeket, ez a két különféle esemény teljesen hasonló körülmények között jelentkezik? És vajjon így közvetlenül? Hol maradnak azok az összefüggések, amelyeknek az eredménye, hogy egy magyar munkáslányt az uccára dobnak Párizsban? Így, az a mód, ahogy Földes Jolán a történelmet igénybe veszi a dráma előidézéséhez, tisztára deus ex machina benyomását kelti. A történelem kétségtelenül beleszól az emberek magánéletébe, tehát egy társadalmi fordulat az egyént talajtalanná teheti. De az író számára nem bonyolíthatják a drámát olyan erők, amelyek a mű felépítéséből hiányoznak. Ez így, Földes Jolán módján, tisztára mechanisztikus elképzelés. A történelmi hatóerők különben sem jelentkeznének mindenütt közvetlenül, tehát az író számára önmagától kínálkozik az a lehetőség, hogy a dolgokat tényleges jelentkezési formájukban ábrázolja és ha módja van rá, azoknak összefüggéseit kimutassa. Traven bámulatra méltó egyszerűséggel mutatja meg, hogy egy ember, mint hányódik egyik helyről a másikra és ahhoz, hogy bebizonyítsa a társadalom igazságtalanságát, nincs, szüksége világszerte eseményekre, hanem csupán olyanokra, amelyek ott bontakoznak ki a regényében. Az igazi író abban az egyszerű tényben is, hogy

valaki állását vesztí, érzékeltetni tudja a társadalmi igazságtalanságot, amely bizony nem csak akkor jelentkezik, amikor egy királygyilkosság kapcsán utat tör magának a népharag.

Földes Jolán munkája nem mutat mindvégig egyenletes kidolgozást. Amíg a párizsi részben gondosan igyekezik a millió szűk kereteiben is érzékeltetni a francia főváros légkörét és markánsan élénk állítani a regény szereplő személyeit, addig a délamerikai anyag feldolgozása híján van csaknem minden magasabb írói törekvésnek, lapos, színtelen, semmitmondó, valósággal fölösleges. A Pestre való visszatérés kísérletét lényegesen jobban mondja el, mint ahogy általában a hazavágyás hangulatát is jól adja vissza és azt a végső kicsengését a regénynek, hogy az emigráns még saját hazájában sem lel otthonra többé, ha egyszer haza is mehet ebben a szomorú világban. Ujvári László

IKONGO NEM HAL, MEG.* Most, mikor e kétkötetes regény végére értem, megkísérlem mégegyszer gondolatban végigvonultatni: magam előtt a regényben szereplő alakokat, a cselekményt és elemezni próbálom a műben felvetett kérdést. Hiányérzésem van; tűnődöm és rájövök, hogy hiányérzésemnek oka elsősorban a sokat ígérő kiadói reklám és a regény belső tartalma között mutatkozó aránytalanságból fakad: „Afrika forró lehelle a fehér földrészeket. Két világ torlódik egymásba, két emberfaj vonzza és taszítja egymást. Egy fiatal afrikai, csupa primitív lelkiség és őserő, Párizsba sodródik. Az ezerfény városában indul Ndzsangézi és Annabell sorsterhes története... *Kaczér Illés* lenyűgöző írásművésze nem mindennapi élmények felé viszi az olvasót. A fajkérdés végsőkéig való kihangsúlyozása ez a regény, a fajelmélet megrázó cáfolata. Kiáltás, mely átszól a mából a holnapba.” Eddig és így a kiadói kommuniké. És az első pillanatban az ember valóban úgy érzi, hogy valami nagyszabású munkát tart a kezében, ám olvasás közben egyre családottabban kénytelen megállapítani, hogy az író a szokatlanul érdekes- és felettebb korszerű témát nem a regényben felvetett kérdés súlyához méltó formában dolgozza fel, hanem bizonyos frivol és felelőtlen modorban és nagy átlagban olyan hangot üt meg, amely helyel-közzel lektúrszerűvé teszi ezt az egyébként komoly irodalmi szándékkal megírt regényt.

Kaczér Illés a fajkérdést veti fel a könyvben és Ndzsangézi meg Annabell történetén keresztül igyekezik ad absurdum vezetni a problémát. Ndzsangézi a Kongó partjáról kerül Párizsba. Az ősi hagyományok és a fekete mágia babonás hite és varázsa tartja fogva a fiatal négerfiú lelkét a nyüzsgő, csörömpölő, lüktető nagyvárosban, melynek gigászi méretei megszedítik. Ndzsangézi naiv lélekkel és féltő tisztelettel fogadja a nagyváros nyújtotta benyomásokat. Ódöng Párizs uccáin és sorstársai unszolására felcsap cipőtisztitónak. A véletlen útjába hozza Annabellt, a hisztérikus milliomos lányt, aki férjhezmenés előtt Párizsban tombolja ki magát. Ndzsangézi a feketék megmagyarázhatatlan vágyakozásával beleszeret Annabellbe. Ám a szeszélyes Annabell eltűnik a szerelmes négerfiú szeme elől és Ndzsangézi hiába kutat utána, nem találja sehol. Fel-támad benne a feketék ösztönös alacsonyabbrendűségi érzése a fehérekkel szemben és valóságos beteggé teszi komplexusa. Különbéféle kalandokon lesik keresztül, egy titkos néger politikai szervezet tagjaival ismerkedik meg, a hatóságok szemében gyanússá válik és lecsukják... Mindezt

* Kaczér Illés regénye. A Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Művészeti és Irodalmi Társaság kiadása, Pozsony 1936, 2 kötet 226 + 221 o.

szaggatott rövidséggel, gyors ütemben, mintegy állandó lázban mondja el a szerző. Csupa mozgás, dinamika a regény, sehol egy nyugvópont, az író jóformán meg sem szólal, mindent a primitív négerfiú lelkén keresztül érzékeltet és láttat meg az olvasóval. Néhol túllépi a regény kereteit és filmszerűen pergeti az eseményeket, de nem dosszpassosi vágású filmszerűség ez, amit helyénvalónak és értékesnek találunk. Kaczérnál ez a filmszerűség megokolatlan és ezért célt téveszt.

A továbbiak során Ndzsangézit néhány napi fogvatartás után szabadlábra helyezik. Annabellt hajszolja és végső megzavarodottságában a Szajnába ugrik. Kimentik és betegen kórházba szállítják. Felépül, találkozik Annabellel és egy éjszakát együtt töltenek. Másnap Annabell bucsú nélkül visszamegy vőlegényével Amerikába. Ndzsangézi utána megy. Innen kezdve a regény cselekménye javarészt a detektív-regények és cowboy-filmek elemeiből tevődik össze. Ez bántóan hat, különösképpen azért, inert közben egészen érdekes dolgokat mond el a szerző Ndzsangézi öntudatra ébredéséről és a négerek társadalmi és kulturális helyzetéről. Ndzsangézit Annabell atyjának detektívjei figyelik meg és megkísérlik különféle fondorlatok segítségével eltétni a láb alól. A gazdag amerikai apa ugyanis tudomást szerez leánya párizsi szerelmi ügyeiről és attól tart, hogy kitudódik Annabell viszonya Ndzsangézival, ami őt hazájában lehetetlenné tenné. Ndzsangézi meglincselése nem sikerül, párizsi festő barátja, Cogall jön utolsó percben segítségére — Deus ex machina! — és megmenti a tömeg őrjöngő dühétől. A rendőrök viszik el Ndzsangézit a szinről és egy sereg kokaincsempész, hamiskártyás, tolvaj és selyemfiú közé zárják. Frappiroz a válasza, melyet cellatársainak ad arra a kérdésre, hogy miért került közéjük. „Loptál?” — kérdezték tőle. — „Nem.” „Késeltél?” „Nem”. „Csempésztél?” „Nem.” „Betörő vagy?” „Nem.” „Strici?” „Nem.” „Méregkeverő?” „Nem.” „Hát mi?” „Néger vagyok.” „Az elég.” — volt a választ.

Kár, hogy Kaczér nem tudta levetkőzni munka közben az újságíró. A zsurnaliszta szenzáció-hajhászásával igyekezett a regényt lehetőleg az első sortól az utolsóig érdekesítővé és izgatóvá tenni. Szinte látszik rajta, attól tartott, hogy unalmassá válik és az olvasó érdektelen leteszi a könyvet.

Persze vannak pozitívumai is a könyvnek. Sikerült alakot rajzolt Kaczér Rebekában. Nagyon rokonszenves és elhithető. Ügyesen állítja be a feketék alacsonyabbrendűségi érzését a fehérekkel szemben. Ndzsangézi lélekrajzának ez a része valóban megkapó és találó.

Negativumként kell feljegyezni, hogy Kaczér nem kutatta és nem tártta fel a négerkérdés és általában a fajkérdés **primér** gazdasági és társadalmi okait, inkább csak felszínesen és futólag érintette őket és utalt rájuk. Sőt az egész problémát elsősorban a nemiségen keresztül próbálta megfogni. Hogy így mellékvágányra siklott, természetesnek tekinthető. Ez magyarázza meg azt is, hogy igazi célját nem érte el és sokhelyütt súlytalan, amit mond.

Sándor László

CINQUEZ. Ugyilátszik az oltalmazó jelképeket és a szűzi egyszerűséget kereső legfiatalabb magyar költők szívesen időznek a négerek-nél, a néger költészetnél. *Radnóti Miklós* és *Méliusz József* „néger” versei után íme egy újabb költemény, sőt hősköltemény, mely néger választ hősül. Cinquez, a néger rabszolga és társai száz év előtti rabságának, lázadásának és leveretésének történetét beszéli el ez a költemény, melyet *Herczka István* és *Aszódy János* közösen írtak. Ez a körülmény gondolkodóba ejt. Ha nem csalódunk, ez volna az első költemény, amit kettes-

ben irtak. Olyasmit, hogy regények és drámák írására szerzők szövetkeznek, iker-lelkek forrnak egybe, már hallottunk. Gondoljunk csak *Erckmann-Chatrianra*, *Ilf* és *Petrova*, vagy a *Goncourt*-, a *Tharaud*-, a *Marguerite-fivérekre*. A regény és a dráma tulnyomóan értelmi, mondhatni mérnöki műfajok, amiket kettesben „meg lehet beszélni”. A lírai vers ugyanugy, mint a zenemű a pillanat, a legszemélyesebb ihlet terméke. Abból a versből, amelynek ketten látnak neki csak torz válhatik, vagy ügyes hamisítvány. A költemény nem létezhet az élmény, a hangulat és a stílus egysége nélkül. A lírában csak egyetlen társszerző lehetséges: az ihletett műfordító. De más a lírai vers és más a hősköltemény, mondják az iskola könyvek. Bizonyos, hogy a hősköltemény átmenet a lírai és az elbeszélő költemény közt. Csakhogy a hősköltemény is vers és nem próza. Márpedig a vers ihlete, hangulata, stílusa, akár kötött, akár szabad a vers, nem osztható. Aki önmagában képtelen verset költeni, ne keressen társszerzőt. Egy fél ihlet meg egy fél ihlet nem egy egész ihlet, hanem csak két fél ihlet. A Cinquez csodálatoskép' mégis megáll a lábán. Megáll, annál az egyszerű oknál fogva, hogy nem költemény. Szabadversbe szedett próza és annak se valami ragyogó. Pedig kár érte. Mert ez a Cinquez igen szép és hősi téma és gazdag képzettársításokat ébreszt. Cinquez, ha úgy akarjuk Spartacus, Dózsa, Hóra vagy Münzer, a barbár idő „amikor, ha valakinek nem volt elég fehér a bőre, nem számított embernek”, napjaink árja-törvényeire emlékeztet s az Amstead, a rabszolgaszállító hajó társadalmunk berendezését juttatja eszünkbe. A vers azonban sajnálatosan alatta marad a témának.

A szép kiállítású kötetet, mely a szerzők kiadásában jelent meg, *Szónyi István* figyelemreméltó metszetei díszítik. Korvin Sándor

KELL-E, VAGYNEM KELL? Földdarabunk a lappangó irodalmi művek hazája. A verset baráti ajkak suttojják a fülünkbe, a regény gépirott példányokban jár kézről-kézre, a dráma pedig pályázatokon szurkol vagy könyvalakban sorvad ég sohasem lát színpadot. Ha ezeket az irodalmi műfajokat a reménytelenség szerint kellene osztályozni, az első hely kétségtelenül a drámát illelné meg. A dráma követeli a legköltésesebb előállítási gépezetet és a legkedvezőbb társadalmi légkört. Mindakettő hiányzik. A színműírás ügye nemcsak az itteni, hanem az egész magyar irodalomban is a legmostohább. Az *Ember Tragédiája*, a *Bánk Bán*, a *Lilium*, a *Bor*, a *Dada*, a *Tanítónő*, az *örvény* és hasonló ritka állócsillagok, amiket a kétesfényű hullócsillagok serege táncol körül. Az igazi dráma fényűző és veszedelmes műfaj. Olyan fényűzés, amit csak a tömegek részvételére berendezett társadalom képes kifejtteni, és olyan veszedelem, amit csak az igazságra berendezett társadalom képes vállalni. Mi ettől még messzi vagyunk. A közönség nagy része megszokta a rossz színműveket, mint a hamis híreket, az alacsonyabb bért vagy a nedves lakást. A drámairó azonban rejtőző és szívós fajta, akit nem csüggeszt a sors mostohasága. A legutóbbi transzilvániai drámapályázatra közel száz pályázat érkezett be. Jók-rosszak? Nem tudjuk. De igazuk van! Dráma kell, sőt jó dráma, (a mai lehetőségek közt.) A jó drámához is gyűl a közönség. Gorkij *Éjjeli menedékhelyé*-nek legutóbbi cluji előadását zsufoolt ház nézte végig. Reménységnek talán ennyi is elég. Vállalkozó szellemek mindig akadnak.

Az oradeai *Pélyi András* pl. két drámai szatírját jelentette meg testes kötetben, *Kell-e vagy nem kell?* gyűjtőcímmel. (*A család becsülete és Aki ur a maga portáján*. Sonnenfeld Rt. Oradea 1936.) Kétségtelenül merész vállalkozás. Van-e valaki, aki a kezdő drámairók utját egyengeti?

Nincs. Pélyi tehát a kötethez irt előszavában maga végzi el ezt is. Zugolódik a közönség helyett, megmondja, mi a baj, mi a teendő és az orvosságot is magával hozza. Itt van két szindarabbal. Vegyétek és egyétek!...

A két szindarab közül az első amolyan szatirikus ellendráma: a hasug szindarabokkal szemben megmutatja, hogy valójában hogyan fut karriert Sajtos Leona, a portáslány, s mi az ára annak, hogy valaki irigyelt diva lehessen. Ez a szatira tehát folytatja az előszóban indított kapudöngető harcot, a keserű pamfletet, hogy ugymondjuk, szinpadra viszi az előszót. Az öltözők torz világa a szinpad mögül a szinpadra, az éles rivaldafénybe kerül. Színházi intrikák, szerelmi és hirlapi zsarolások cikáznak bohózzati gyorsasággal. Ezek a darab jólsikerült, élénk jelenetei. A többi jelentéktelen. A portáslakás munkáskörnyezetének rajza, az itteni párbeszéd, alakok hamisak és szürkék. Az egész darab elsieltett, felépitése naiv, egyik-másik alakját mintha a zsinorpadlásról rángatnák.

A második darab hőse Feri, a borbélylegény szintén karriert fut *bt.* Selyemfiu lesz. Egy gazdag fűszeresné szeretője. Ez a darab a családi és üzleti élet szennyesét teregeti ki. Pélyi izlése azonban kissé bizonytalan. Nem a közerkölcs, hanem a művészet szempontjából. A borbélylegény és a fűszeresné hosszadalmas, fölöslegesen szemléletes szerelmi találkája pl. nem szinpadra való. Azzal, hogy lebontjuk a szoba egyik falát, még nem válik realista darabbá mindaz, ami a szobábn történik. Általában Pélyi szatirája nem elég nagyvonalu, nem elég művészi. A szatira ingujjra vetkőzve jár az alakok közt és amikor csak teheti, jól hátbalöki őket. Ettől eltekintve Pélyi nehézkesen is mozog a szinpadon. Találékonyasága a párbeszédekben merül ki. A helyzet- és jellem-komikum iránt alig van érzéke. Itt-ott feldereng ugyan egy-egy kabinetfigura lehetősége (gróf Szerelemhegyi, Kordován, Pacsirta), de a szórakozott szerző az öltözőben felejtí őket.

Mindenesetre örömmel látjuk Pélyi két darabjában a szinpadi realizmus szándékát, amit körülményeink közt annyira szükségesnek érzünk. Nem tartunk a franciával, aki szerint a legjobb szándékból születnek a rossz művek. Méltányoljuk a szándék jelességét és éppen ezért szükségesnek véltük a cimlapról felénk meredő kérdésre valamivel részletesebb választ adni.

Korvin Sándor

H O Z Z Á S Z Ó L Á S

A MÁSODIK SZLOVENSZKÓI TAVASZI PARLAMENT ELŐTT

Kovács Károly, a *Korunk* két számában is foglalkozott az érsekújvári Tavaszi Parlament kérdésével, de e cikkek néhány megállapítása, valamint a kulturparlament gondolatának feljülő aktuálitása arra készítetnek, hogy ismét érintsem itt e nagyjelentőségű szlovenszki kulturálalkozás kérdéseit.

Kovács K. megállapításait a következőkben foglalhatom össze: A Tavaszi Parlament árnyoldala, hogy elhallgatta az egyes kulturirányzatok között lévő, osztályhelyzetből eredő ellentéteket; nem hangsúlyozta ki a negyedik rend kulturális elhivatottságát a „középosztály” vezető szerepét hangoztató törekvésekkel szemben; egységes irányú kulturumunkáról beszél, de nem ad ennek tartalmát és még a tág értelemben vett haladás gondolatát sem meri felvetni. Mindennek eredménye: a Tavaszi Parla-

ment meddő maradt.

Tán a legalapvetőbb, egész kulturális szemhatárunkat átfogó kérdés az, hogy szabad-e kínai falat emelni „a negyedik rend osztályemberül beszélő kulturája” és azok közé, akik a „középosztály” vezérszerepében hisznek? Én erre a kérdésre csak tagadó választ találok. Nem szabad! Mert, aki így cselekszik, az figyelmen kívül hagyja, hogy a negyedik rend kulturtáborán kívül erős polgári csoportok vannak, amelyek a kulturereakció ellenségei. Elfogadva Kovács meghatározását, mely szerint valóságellenes az a progresszivitás, amelyik nem közeledik a negyedik rendhez, nevezhetjük ezt a „harmadik rendi” progresszivitást kialakulatlanak, féluton járóknak. De progresszivitásukat becsületesen gondolják, lehetséges, sőt parancsolóan szükséges, hogy kulturközösséget teremtsünk velük, amelynek haladó jellegét nem gyengíteni, de erősíteni fogja az a tény, hogy nemcsak a negyedik rend osztálynyelvét beszélőkből fog összetevődni.

Még szembeötlőbb ennek a megállapításnak igazsága, ha a kisebbségek szemüvegén keresztül végezzük vizsgálódásunkat. A kisebbségi vonalban még érzékelhetőbb az a veszedelem, amellyel a reakció fenyegeti a kulturértékeket. Igen, a kulturértéket általában és semmiesetre sem csak a munkáskulturát. Következtetésképp' a kisebbségi helyzet még szélesebb alapot teremthet egy kulturközösség számára

Ezen az alapon és csakis ezen az alapon jöhetett létre a Tavaszai Parlament. A T. P. nem volt szocialista összejövétel és nem is akart azzá lenni. Nem tűzte és nem is tűzhetette ki céljául, hogy a Parlamentet alkotó kulturszervezetekkel és kulturmunkásokkal elismerteti a negyedik rend kulturális elhivatottságát. Ellenben azt tűzte ki céljául, hogy egy olyan platformot alkot, amely elfogadható a csehszlovákiai magyar kulturirányzatok minden nem-regresszív árnyalata számára s amely közös platform alapján szövetkezett, vagy mondjuk egymáshoz közeledett kulturcsoportok hathatósabb munkát végezhetnek a kisebbségi magyar kultúra védelmére.

S ezeknek a célkitűzéseknek a teljesítése terén a T. P. komoly eredményeket ért el. A T. P. u. i. nem maradt teljesen színtelen, tartalmatlan, nem merve felvetni a haladás gondolatát sem, nehogy „az idillikus együttárgyalás azon nyomban felboruljon.” A T. P. határozatai szó szerint ezt mondják: „A jelenlevők megegyeznek abban, hogy... egységes irányú, haladó szellemű (általam kiemelve. BO.) népi magyar kulturmunkára van szükség.” (lásd: *Prágai Magyar Hírlap* ápr. 21.)

Kovács megjegyzését menti az, hogy az egyik magyar magyar napilapból, tévedés folytán, kimaradt a leközölt rezolúcióból a „haladó” és „népi” szó. De nehéz volna mentséget találni arra, hogy K. mindkét cikkében teljesen mellőzi azt az egységes ellenállást, amellyel a „gömöri diétás” Farkas István reakciós kirohanására úgy katolikus, mint szocialista részről találkozott. Pedig ennél az esetről már nem lehet „idillikus együttéléstről” ironizálni. Ez a katolikus, polgári és szocialista kulturerek bátor, regresszió-ellenes összefogása volt.

Természetesen a T. P. progresszív irányú lefolyása és rezolúciói még nem nyujthattak végleges biztosítékot, hogy most már minden karikacsapásként megy majd. Sőt: történtek kísérletek, amelyek az „osztálykülönbségek eltűnésének” meséjével akarták a valóságellenesség, a felhőbenjárás sima maszkját a Tavaszai Parlament markáns arcvonásaira ráerősztokolni. Viszont elhamarkodás volna egy hamis uton járó törekvés láttára ítéletet mondani az egész mozgalom felett, igaztalan dolog lenne ezért az egy cikkért a Tavaszai Parlamentet a világnézeti különbségek elkenésével

vádolni. Lám, a katolikus *Uj Élet-ben* már másképp ír a Prohászka-körök *Eszterházy Lujzája*: „Jellemző volt, hogy a Parlament egyetlen résztvevője sem igyekezett elkendőzni a megjelent egyesületek közötti világnézeti különbségeket. Egyetlen résztvevő sem vonta kétségbe a világnézeti alapon történő kulturszervezkedés és kulturmunka létjogosultságát. Ehelyett az egyes felszólalók teljes őszinteséggel színt vallottak világnézetük mellett — ugyanakkor azonban állandóan hangsúlyozták, hogy a különböző felfogású és irányzatú magyaroknak szolidáris együttműködést kell kifejteniük a magyar kultúra fennmaradása és fenntartása érdekében.” (1936. május.)

És lényegében ugyanígy ír *Győri Dezső* is a kormánytámogató Magyar Ujságban: „A mérsékelt jobboldal kulturpolitikáinak néhány értékes képviselője... kijelentette, hogy — fasiszta glechschtalolás helyett — a világnézeti különbségek és az egyéniség tiszteletbentartásával hajlandók a szlovenszkói magyar kulturkoalíciók megteremtésén fáradozni”. (X. 15.)

Bizonyos, hogy a T. P. óta lefolyt fél év nem tudott oly eredményekkel dicsekedni, amilyeneket mi reméltünk a parlamenti mozgalomtól. De nem áll, hogy semmit, hogy csak egy meg nem valósított könyvnapit tervezett hozott. A T. P. határozatai értelmében Érsekújvárott megalakult a *magyar kulturszervezetek koalíciója*, amely közös rendezéseket, egymás céljainak támogatását tűzte ki feladatául. A T. P. hatása alatt több kulturszervezet, így a *Kaszinó*, az érsekújvári *SzMKKE*, a pozsonyi *Műhely* — előadásorozatot rendeznek, melyek előadói a különböző világnézeti kulturmunkások legjobbjai. Ezek az előadás-sorozatok magas színvonalon mozgó, kristályosító vitákat eredményezhetnek és további közeledést a magyar kultúra haladásának hívei között. Végül a T. P. hatásának tudható be az a fellendülő kulturtevékenység, amely az egész csehszlovákiai magyarság soraiban észlelhető és amely éppen a haladó gondolkodású fiatalokat mindenfelé új kulturszervezetek megteremtésére készítette.

Hiba volna azonban a T. P. felett maradéknélküli védőbeszédet tartani. A parlamentnek komoly hiányai vannak. Az egyik főhiány, hogy a parlamenti tanácskozások nem merítették ki a kisebbségi magyar kultúrét összes központi problémáit, a másik, hogy nem történtek konkrét intézkedések a rezolúciókban foglalt feladatok végrehajtására. (Kulturkoalíciók megalakítása, stb.)

A második Tavaszai Parlamentben, amely december 6-8.-án lesz Komáromban, alkalom nyílik e hiányok betöltésére. A parlament programja biztató. Tárgyalni készül a csehszlovákiai magyar irodalom, képzőművészet és tudományos munka kérdéseiről, megbeszéli az iskolaügy és az egyesületi kulturmunka problémáit, állást foglal a sajtó, a színművészet és a rádió kulturfeladataihoz, végül felveti a magyar kulturmunka egységének lehetőségeit. Az előadók soraiban méltó képviselőket nyernek az összes magyar kulturirányzatok. Ez a körülmény, valamint az a tény, hogy a második Tavaszai Parlament előkészítésében tevékeny résztvettek olyanok is, akik az érsekújvári Parlamentben csak „félábrával” csupán mint megfigyelők voltak jelen, azt igéri, hogy a decemberi Tavaszai Parlament valóban az egész csehszlovákiai magyar kulturvilág találkozója lesz. Ez a kulturvilág sokat vár a Parlamenttől: magas színvonalat, ideológiai tisztázottságot, egységes munkavállalást a magyar kulturerek progresszív összefogásának talaján.

Ha a komáromi kulturálkozó megfelel e várakozásoknak, akkor kiérdemelte a „tavaszai” jelzőt, amit — a téli hónapok ellenére — korszerűségnek jelképezül megtartott.

Betlen Oszkár